

SEIZOENER

TIJDSCHRIFT VOOR VRIJESCHOLEN • JAARGANG 3 • WINTER 2007

Donkere leerkrachten op de bovenbouw

Wederzijdse verrijking

12 heilige nachten

Tijd van dromen

Wereld van de sterren

Sterrenkunde op de vrijeschool

Het verborgen plan

Onze tweede geboorte - in het
rijk van de geest

De opzienbarende trend die nu heel natuurlijk Nederland veroverft

Harmonie

100% zuivere
natuurcosmetica
mèt BDIH
keurmerk

PreCert. Controle
Nr. 8026 NL

BDIH gecertificeerd

Complete verzorgingslijn

Herstelt de natuurlijke balans op de huid

Uitsluitend 100% natuurlijke ingrediënten

Meer weten? Bezoek onze website!

De Ambachtelijke *castricum*
www.deambachtelijke.nl

"Met respect voor mens en natuur"

Kleinschalige camping

Tentenveld

Speeltuim

Zwembad & Peuterbadje

Activiteitenprogramma

Biologische producten

Biologisch eethuis met
tuinerras

Kamperen

Zomerhuisje

Trekkershutten

De Waard tentverhuur

Arrangementen

Wandel- en fietsroutes

Ossenkampweg 4, 7447 PR Hellendoorn Overijssel Salland-Twente
Telefoon 0548 681223 www.eelerberg.nl

Hoe Gubba ben jij?

Gubba is hét internet-platform voor duurzame producten. Van kleding tot reizen & van boeken tot uitgaan.

Gubba is nieuw, veelzijdig en betrokken. Je koopt er online alles dat past bij een duurzame levensstijl waarin genieten voorop staat.

Vraag nu de e-mail nieuwsbrief aan via info@gubba.nl. Zet je adresgegevens erbij, dan ontvang je een leuke attentie ter kennismaking!

Gubba is meer. Het is een plek om samen te komen. Om nieuwtjes uit te wisselen, tips te krijgen. Om verhalen te horen.

Gubba is Syrisch voor waterput. Dé plek waar mensen elkaar dagelijks ontmoeten. Ook onze Gubba is zo'n ontmoetingsplaats.

Gubba bundelt bewuste koopkracht, dus krijgt steeds meer invloed. Om de aarde leefbaar te houden en de mens te respecteren.

gubba
het nieuwe genieten

www.gubba.nl

Lichtpuntjes

Ja, ik ben ook een van die mensen die het liefst een winterslaapje zouden houden. Dan zou ik mezelf wel in huis willen verschansen en gewapend met een stapel boeken, een pot thee en een schaal koekjes bij de houtkachel afwachten tot de dagen weer gaan lengen... Waarom verlangt de mens toch zo naar het licht? Natuurlijk, zonder licht geen groei, geen blaadjes aan de bomen, geen bloemen. Maar die donkere nachten hebben toch ook zo hun charme. Wanneer ik in deze Seizoener lees wat astrologe Liesbeth Bisterbosch vertelt over de bijzondere sterrenconstellatie die ons vlak voor kerst te wachten staat, prikkelt me dat om buiten de nachtelijke hemel af te speuren. Een wereld gaat voor me open. Aan mijn keukenmuur prijkt al de nieuwe Sterren- en planetenkalender ter ondersteuning van mijn voornemen om samen met mijn kinderen deze hemelse schatten te leren kennen.

Prettig verrast was ik toen ik tijdens mijn speurtocht naar de betekenis van de twaalf heilige nachten ontdekte dat juist in deze donkerste tijd van het jaar we het meest ontvankelijk zijn voor verlichting; dat onze intuïtie zo scherp is dat we zelfs voorspelende dromen kunnen beleven.

Het donker blijkt zo donker niet te zijn; als je je ogen, oren en voelsprietten op scherp zet, valt er veel te beleven. Dan zie je in die ogenschijnlijk kale dode boomtakken knoppen vol belofte van teer groen, zoals Esther de Winter in haar natuurcolumn beschrijft. En om nog een stapje verder te gaan; dan voel je misschien dat de mensheid zich langzaam opmaakt voor haar tweede geboorte, in het rijk van de geest. Maritgen Matter schreef daar een boeiend verhaal over.

Naast al deze lichtpuntjes is Honoré Amegnekou, een donkere belofte in de voorname-lijk lichte vrijeschoolwereld. Deze leraar Frans aan het Rudolf Steiner College in Rotterdam laat ons delen in zijn kennismaking met de vrijeschool. Is het in deze tijd van goede voornemens niet een mooi streven om de vrijeschoolwereld wat meer een afspiegeling te laten zijn van onze maatschappij?

Hoe dan ook, ik wens u, licht of donker, alle goeds voor het nieuwe jaar en veel leesplezier met deze winterseizoener.

CALISTA VAN AMERONGEN
hoofdredacteur

foto: Mats van Zelm

COLOFON

Verschijsning

4 keer per schooljaar

Administratie

Lijsterstraat 5, 4005 EE Tiel

☎ 0344 611147

✉ info@seizoener.nl

www.seizoener.nl

Uitgever

Fabrica Media

Hoofd- en eindredactie

Calista van Amerongen

Redactie

Calista van Amerongen, Diana Rozendaal,
Margreet Tjalsma en Ton Werinussa

Beeldredactie

Jurianne Matter

Vaste medewerkers

Jos Dries, Yvonne van Holsteijn, Jet Nijhuis,
Marcel Rekers, Marielle Schuurman,
Bob Titaleij, Guus Werinussa en
Esther de Winter

Aan dit nummer hebben meegewerkt

Peter Bakker, Roman Flimel,
Maritgen Matter, Ellen Winkel en
Mats van Zelm

Vormgeving, lay-out en prepress

Ton Werinussa

Druk / Digiprint

Meerpaal - Grafimedia, Tiel

Cover

Ontwerp en styling: Jurianne Matter
Coverfotografie: Jan Peter Fiering

Advertenties

Paula Lemmen

✉ p.lemmen@seizoener.nl

☎ 022 9504528

Ton Werinussa

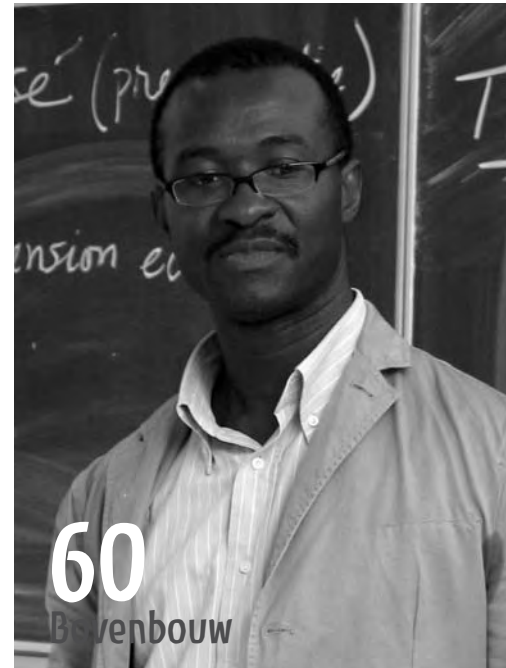
✉ ton@seizoener.nl

☎ 0344 611147

© 2007 Seizoener, Tiel.

Geen overname zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

IN DIT NUMMER:

6 Winterstilte

Gedicht

8 De wereld van de sterren

Waarom sterrenkunde op de vrijeschool?

12 Het verborgen plan

De natuur als gelijkenis voor de
'tweede geboorte'

16 De 12 heilige nachten

Tijd van dromen

20 God versus de Duivel

Hoe is het om in zo'n rol te
mogen kruipen?

22 Jaarfeesten

Maria Lichtmis

26 Knoppen

Natuurcolumn Esther de Winter

27 t/m 46

Het regionaal katern, hart van de Seizoener

Uit de school, de klassen,
de leerstof. Kortom, de eigen
schoolkrant

47 (Zons)verduistering

Column van Jos Dries

48 Offerus

De vertelstof van klas 2

51 De opbrengst dat ben ik!

Nieuwe evaluatievormen in het
vrijeschoolonderwijs

54 Ga je mee?

Winterse uitstapjes

56 Oud-vrijescholier

Derrick Neleman,
importeur biologische wijnen

60 Bovenbouw

Een donkere leerkracht
op een lichte school

62 Seizoener Shopping

Winter!

66 Traktatie

Koekjesboom

68 Boekbesprekingen

Margreet Tjalsma leest en selecteert

70 Nieuw!

Seizoener marktplein

De SEIZOENER is...

een tijdschrift dat bijdraagt aan een eigentijdse presentatie en uitstraling van vrijescholen, zowel onder- als bovenbouw. De inhoud wordt vóór en deels door de scholen zelf gemaakt. Zo wil de Seizoener een uitingsvorm zijn voor wat er in en rondom de scholen leeft. Daarnaast biedt de Seizoener ruimte aan zinvolle, inspirerende artikelen, gerelateerd aan de antroposofie en het opgroeiende kind in het bijzonder.

De Seizoener bestaat uit een algemeen deel van 52 pagina's, dat voor iedere deelnemende school hetzelfde is. Dit deel wordt ingevuld door een overkoepelende redactie, gevormd door (oud-)vrijeschoolouders uit heel Nederland en is gericht op ouders van kinderen op de vrijeschool.

De middelste 20 pagina's worden ingevuld door de deelnemende scholen zelf (de eigen schoolkrant). Iedere school kan dat geheel naar eigen inzicht doen. Een deelnemende school levert alleen tekst en beeld aan. De lay-out van deze 20 pagina's wordt geheel verzorgd door de vormgevers van de Seizoener. Het beeldmerk van de school wordt op de fullcolor cover van de Seizoener meegedrukt. Zo krijgt iedere participerende school zijn eigen unieke schooltijdschrift.

Voor scholen die mee willen doen heeft de Seizoener een op maat gesneden hulp- en adviestraject uitgezet. Lokale redacties worden daarmee ondersteund in hun redactionele werkzaamheden.

Deelnemende scholen:

- Almere Vrijeschool Raphaël
- Bussum Vrijesschool Michael
- Doetinchem Vrijeschool De Kleine Prins
- Heerlen Vrijeschool Heerlen
- Hoorn Westfriese Vrije School Parcival
- Maastricht Bernard Lievegoed School
- Meppel Vrijeschool Meppel
- Oud-Beijerland Vrijeschool Hoeksche Waard
- Rotterdam Rudolf Steinerschool
- Rotterdam Rudolf Steiner College (bovenbouw)
- Tiel Johannesschool Vrijeschool Tiel
- Uden De Zevenster
- Wageningen Vrijeschool De Zwaneridder
- Zeist Zeister Vrijeschool

Deelnemende kinderdagverblijven:

- Almere Opvang Anders
- Amersfoort Panta Rhei
- Zeist Kinderdagverblijf De Kroost

Scholen en kinderdagverblijven die meer willen weten over deelname in de Seizoener kunnen contact opnemen met:

Ton Werinussa, info@seizoener.nl, telefoon 0344 611147

De Seizoener is ook los verkrijgbaar voor belangstellenden die niet direct aan een deelnemende school verbonden zijn.

Meer informatie over de abonnementenservice is te vinden op: www.seizoener.nl of kijk op pagina 14 van dit nummer voor de winter-abonnementenactie.

W I N T E R S T I L T E

De grond is wit, de nevel wit,
De wolken, waar nog sneeuw in zit,
Zijn wit, dat zacht vergrijzelt.
Het fijngetakt geboomte zit
Met witten rijp beijzeld.

De boom houdt zich behoedzaam stil,
Dat niet het minste takgetril
't Kristallen kunstwerk breke,
De klank zelfs van mijn schreden wil
Zich in de sneeuw verstemmen.

De grond is wit, de nevel wit,
Wat zwijgend tooverland is dit?
Wat hemel loop ik onder?
Ik vouw de handen en aanbid
Dit grootsche, stille wonder.

Jacqueline E. van der Waals

Lant de betoverende geur en de unieke smaak
je een warm en ontspannen gevoel geven

Alle 38 Yogi Tea® melanges zijn ontwikkeld volgens de Ayurvedische wetenschap en zijn 100 % biologisch.

YOGI TEA®

www.yogitea.nl • info@yogitea.nl

De wereld van de

Waarom sterrenkunde op de vrijeschool?

De sterrenhemel spreekt tot de verbeelding. In de donkere maanden van het jaar is het prachtig om met je kind naar de sterrenbeelden te kijken, zeker als hij of zij in de zevende klas sterrenkunde krijgt. Deze decembermaand kun je zien hoe Mars vlak voor Kerstmis de volle maan ontmoet. Sterrenkenner Liesbeth Bisterbosch vertelt over sterrenkunde, over sterren en planeten, over zon en maan, over sterrenbeelden en kwaliteiten en over de ster uit het kerstverhaal.

west

Het sterrenbeeld Leeuw en de planeet Saturnus bij het opkomen, hoog in het zuiden en bij het dalen

sterren

“**A**ls de kinderen de klas in komen zie je direct wie naar de sterrenhemel heeft gekeken. Die kinderen stralen. ‘Juf, ik heb de Leeuw gezien!’ vertellen ze enthousiast.” Liesbeth Bisterbosch gaat ook stralen als ze dit vertelt. Ze herinnert het zich nog levendig, al staat ze niet meer voor de klas. Jarenlang heeft ze op vrijescholen de periode sterrenkunde verzorgd in de zevende klas en daar een boek over geschreven. Dit wordt in Duitsland veel gebruikt, maar is in het Nederlands niet meer verkrijgbaar. Wel is hier veel belangstelling voor haar Sterren- en Planetenkalender.

Ontdekkingsreizigers

Het is mooi als de kinderen sterrenkunde krijgen nadat ze

met geschiedenis de ontdekkingsreizigers hebben gehad, vindt Liesbeth. “Columbus voer naar het westen en kon onderweg de vertrouwde sterren - de Poolster en de Grote Beer - blijven zien. Reizen naar het zuidelijk halfrond was veel enger en gevaarlijker. Daar raakten de zeevaarders hun oriëntatie kwijt, omdat de Poolster niet meer te zien was en onbekende sterren aan de hemel stonden. Door naar de sterrenhemel te kijken kun je je oriënteren op aarde.” De blik richten op oriëntatiepunten in de wijde omgeving past volgens Liesbeth goed bij de innerlijke ontwikkeling van een kind in de overgang naar de puberteit. Kinderen in de zevende klas willen zelfstandiger worden, ze ontwikkelen hun eigen denken en ze gaan grotere

‘Door naar de sterrenhemel te kijken kun je je oriënteren op aarde’

samenhangen zien. Sterrenkunde draagt bij aan het vertrouwen in eigen denken. Niets is zo geordend en samenhangend als de kosmos. Wanneer je de beweging van de sterrenbeelden kunt volgen en wanneer je kunt voorspellen welke sterrenbeelden vanavond bij het invallen van de duisternis zichtbaar zijn, geeft dat een rotsvaste zekerheid. “Kinderen leren iets dat ze diep in hun ziel heel graag willen weten. En wat ook heel leuk is op die leeftijd: meer weten dan je ouders en je vriendjes die geen sterrenkunde hebben gehad.”

Warm in de tent

Sterren bewegen zich als de zon. Ze komen aan de oostelijke hemel op en verdwijnen achter de westelijke horizon. Om de sterrenhemel te leren kennen is het handig je bewust te zijn van de bewegingen van de zon door de dag en door het jaar heen. Liesbeth vertelde haar leerlingen over het verloop van de seizoenen, zowel in noord als in zuid, en ze liet hen daar opstellen over schrijven. Stel dat iemand uit Afrika of uit Noorwegen bij ons komt wonen, wat zou hij hier dan leuk vinden? Wat minder leuk? In Afrika kunnen ze niet schaatsen, de mooie kleurige herfstbladeren kennen ze niet.

Of ze nam de kinderen in gedachten mee op reis: “Als je in Italië op de camping staat is het ‘s ochtends heel druk in de washokken. Waarom? Omdat bijna iedereen op hetzelfde tijdstip opstaat. De zon stijgt heel snel en het wordt warm in de tent. ‘s Avonds valt de schemering verrassend snel in. Ook de sterren stijgen en dalen in Italië steiler dan bij ons.” Om dit te illustreren laat Liesbeth afbeeldingen zien van het

sterrenbeeld Leeuw: “Kijk, bij ons komt hij fier op, schuin omhoog. In Italië gaat de Leeuw al veel steiler en sneller op en onder. En op de evenaar staat hij bij opkomst recht op zijn achterpoten, en aan de westelijke hemel duikt hij met zijn kop recht omlaag. De mensen in Australië zien hem op zijn rug liggen, met de poten omhoog. Zou je op de noordpool staan, dan zie je de Leeuw altijd recht aan de hemel.” In de les kunnen de kinderen lekker veel doen: sterrenbeelden tekenen, een draaibare dierenriemschijf construeren en inkleuren, de schijngestalten van de maan tekenen, van vol tot sikkelt tot vol, opstellen schrijven. Wanneer ze de sterrenhemel leren kennen gaan ze zich meer thuis voelen op hun eigen plek. Zo komt de periode sterrenkunde in een breder perspectief te staan.

Stier aan de afwas

“In sommige klassen willen de kinderen alles weten over de horoscoop”, vertelt Liesbeth. “Elk kind is enorm trots op zijn eigen teken. Maar je bent altijd meer dan je zonneteken. Dat wordt direct duidelijk als in een klas bijvoorbeeld veel Schorpioenen zitten. Je ziet zo dat die kinderen heel verschillend zijn. De sterrenbeelden staan onder andere voor de twaalf kwaliteiten van het jaarverloop. Als mens beschik je over al die twaalf kwaliteiten, al heb je van het een wat meer dan van het ander. Het is de kunst om je op het juiste moment als een stier, dan wel als een schorpioen te gedragen.”

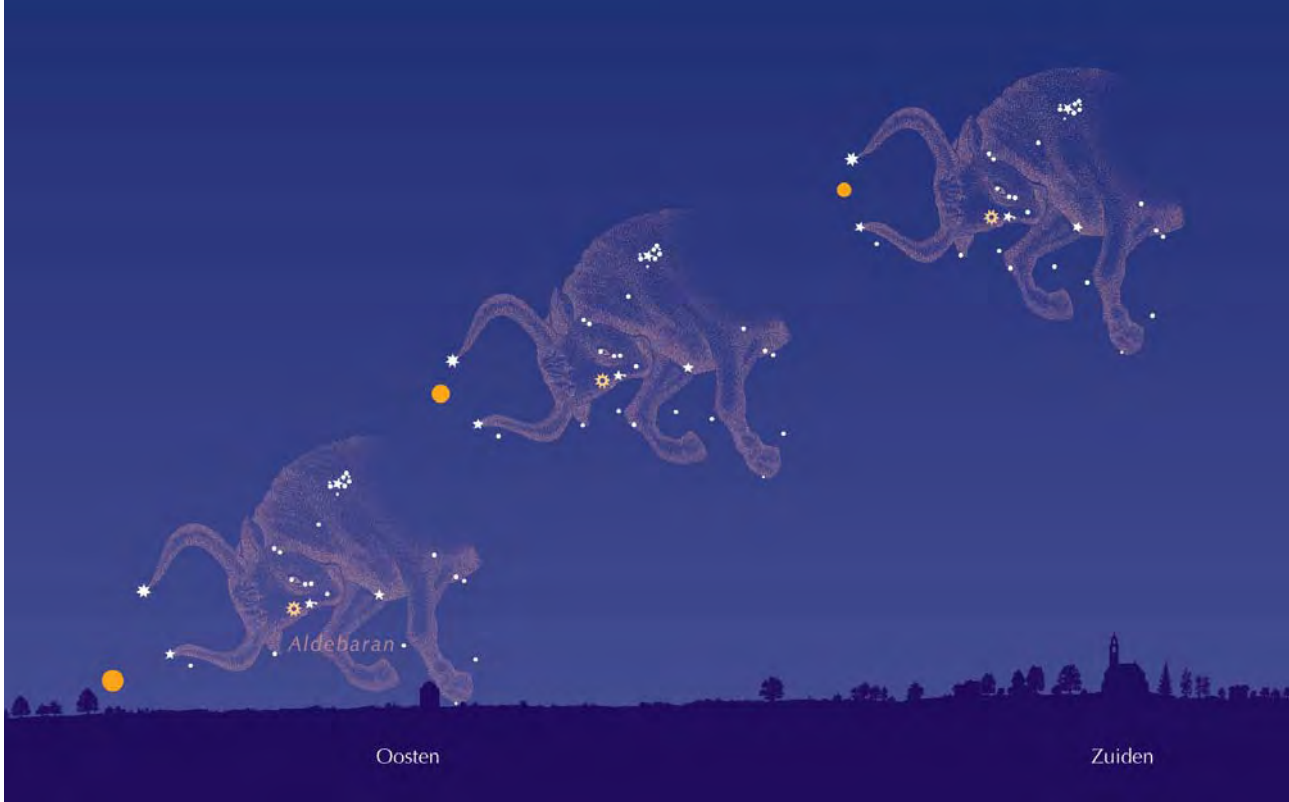
Aan de hemel staan steeds twee dierenriembeelden tegenover elkaar. Gaat de Schorpioen (zonneteken in de tweede herfstmaand) in het westen onder, dan komt de Stier

Nu te zien: Mars op zijn mooist

Eens in de vijftien jaar is Mars in de donkerste maand van het jaar op zijn mooist: december 2007 bereikt hij zijn grootste helderheid. De planeet domineert midden in de nacht heel hoog de zuidelijke hemel. Is het helder? Neem dan eens een kijkje: tijdens de avondschemering is al te zien hoe Mars aan de noordoostelijke hemel boven de horizon verschijnt. Gedurende de vele uren tot middernacht stijgt Mars hoger en hoger. Hij is te herkennen aan zijn intensief oplichtende oranje kleur. Zijn opvallende verschijning verbleekt echter als de volle maan voorbij trekt. Bijzonder is dat in de nacht van 23 op 24 december Mars en de volle maan heel hoog aan de zuidelijke hemel heel dicht bij elkaar staan.

Gezien vanuit Noord-Nederland vindt er zelfs een bedekking van Mars door de volle maan plaats (in Groningen van 4.44 uur tot 5.02 uur).

De oranjekeurige Mars en het sterrenbeeld de Stier, midden dec. 2007 (links), jan. en febr. 2008 (rechts), een uurtje na zonsondergang

(zonnetekenen in de tweede herfstmaand) in het oosten op. Die sterrenbeelden hebben een tegenovergesteld karakter. We bevinden ons altijd tussen die twee polen. Liesbeth geeft een voorbeeld van die tegenstelling: “De stier is een enorm krachtig dier met stevige, vooruitstekende horens op zijn kop, een scorpioen een klein scharminkeltje met dodelijk gif in het puntje van zijn staart. Stel je eens voor: hoe doet een stier de afwas? Hoe een scorpioen? Bij de stier gaat het in een enorm tempo, het is een enorm geknoei met water, gebroken borden liggen op de grond. En de scorpioen? Die zegt berekenend: vandaag is het jouw beurt!”

De ster boven de kerststal

Zo vlak voor Kerstmis vertellen we onze kinderen vaak het kerstverhaal. Maar hoe zit het eigenlijk met die ster? Kan dat een echte ster zijn geweest? Liesbeth: “De sterrenhemel was de openbaring van de goddelijke wereld. De drie koningen kenden die geheimzinnige hemeltaal en zo konden ze in de sterren lezen dat Christus geboren zou worden. Wat zij konden, is heel bijzonder. Dat vermogen is verloren gegaan. Wij zijn anders en hebben een andere verhouding tot de sterrenhemel. Wat in de Bijbel staat over een stilstaande ster boven de stal, is voor een astronoom niet te begrijpen. Sterren kunnen immers niet stil staan. Bij de geboorte van gods zoon, het zonnewezen, begint de goddelijke wereld zich weer te verbinden met de aarde. Dit is een geschenk voor de mensheid, begroet door herders en koningen, arm en rijk. Het is een licht dat ons een nieuwe toekomst biedt, de blijdschap over de geboorte brengt licht in ieders ziel. Kerst is het feest van het nieuwe licht.”

De Sterren- en Planetenkalender

Ieder jaar geeft Liesbeth de Sterren- en Planetenkalender uit. Bij elke maand staan drie kaarten van de sterrenhemel - vlak na zonsondergang, om middernacht en vlak voor

zonsopgang - waarop de belangrijkste sterren en sterrenbeelden zijn ingetekend. Door deze drie kaarten achtereenvolgens te bekijken begin je al te begrijpen hoe de sterren zich gedurende de nacht bewegen. En als je de avondkaarten vergelijkt van bijvoorbeeld januari, februari, maart en april, dan zie je hoe de hemel door het jaar heen verandert. De sterren volgen ieder jaar dezelfde weg, dus daar heb je niet steeds een nieuwe kalender voor nodig. Maar de positie van de maan en de planeten ten opzichte van de sterren is ieder jaar anders. Op de kalender zie je per dag hoe de maanstand is en je ziet wanneer welke planeten waar zichtbaar zijn. Bij elke maand staat beschreven welke verschijnselen opvallen.

Samen sterren kijken

“Het is erg leuk om samen met je kind sterren te kijken,” vertelt Liesbeth. “Dus ook al woon je in de stad, ga dan eens op een mooie heldere avond de bebouwing uit. Neem vriendjes of vriendinnetjes mee en warme chocolademelk en maak er een gezellig uitje van. Of sta heel vroeg op, rond 6 uur is de hemel ook heel mooi. De sterren zijn het best te zien als het geen volle maan is. Maar het is ook prachtig om juist te gaan kijken naar de opkomst van de volle maan. Laat de kinderen vertellen wat ze ervaren en stort geen intellectuele weetjes over ze uit. Verwonder je over wat je ziet. Een fonkelende sterrenhemel zoals die op vakantie soms te zien is, kan zo indrukwekkend zijn, dat je deze je hele leven blijft herinneren.”

TEKST: ELLEN WINKEL

Op de website www.liesbethbisterbosch.org zijn vele hemelkaarten te zien. Bovendien is er van alles te lezen, onder andere iedere maand een artikel over de actuele verschijnselen aan de hemel. Voor leraren die een periode sterrenkunde verzorgen zijn tips en achtergrondinformatie te lezen. De Sterren- en Planetenkalender is te bestellen bij de boekhandel (isbn 978-90-6720-432-3) of via www.kerckebosch.net en kost € 16 excl. verzendkosten.

De natuur als gelijkenis voor de 'tweede geboorte'

Het verborgen plan

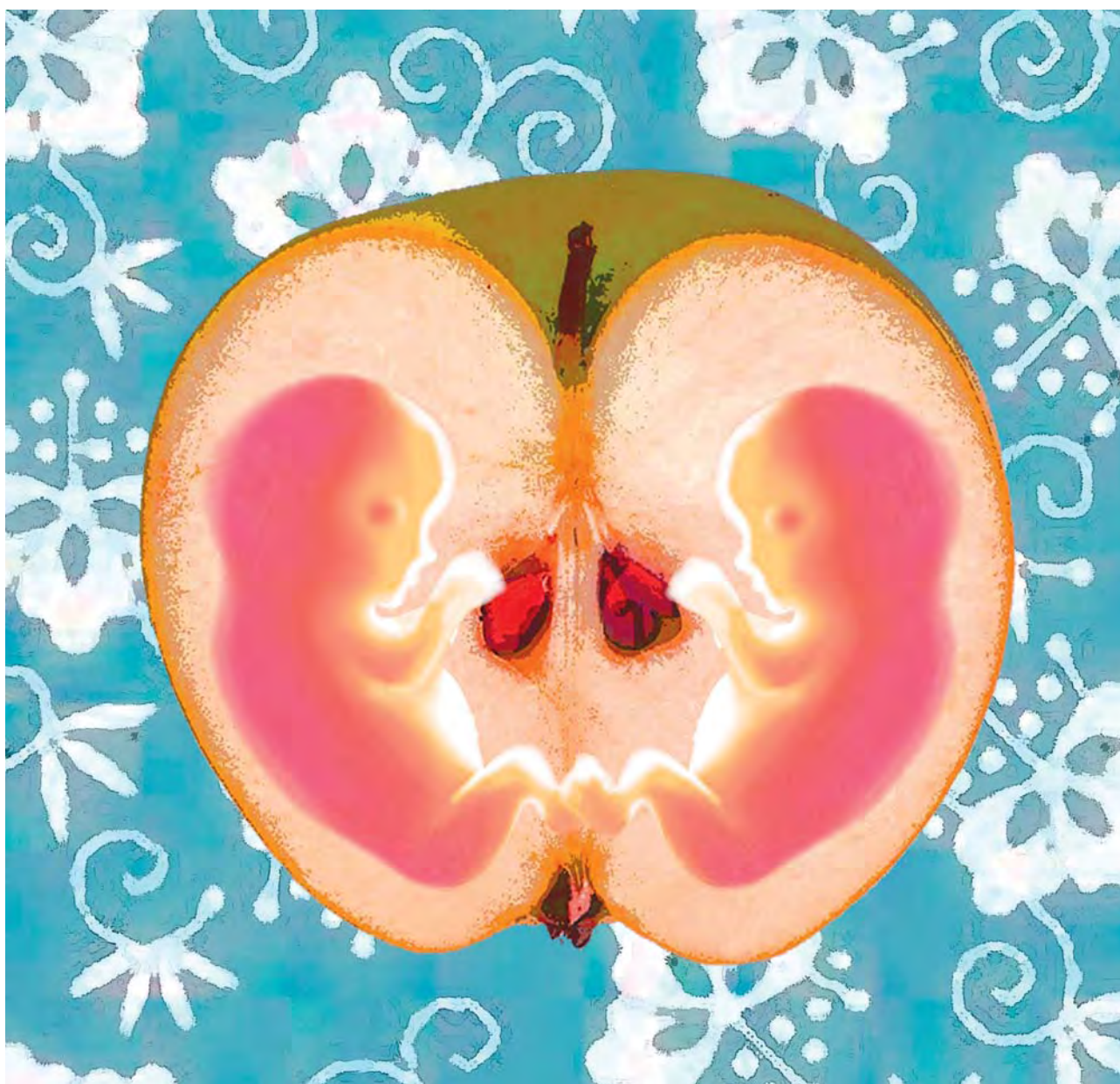
Soms krijg je weleens het gevoel dat spirituele kennis alleen maar via een onafzienbare boekenplank te veroveren is. Maar er zijn ook andere wegen. Het geestelijke plan speelt zich namelijk gewoon onder onze neus af, volgens de wet 'zo boven, zo beneden'. Zo is de natuur een boek waarin we onze eigen toekomst kunnen lezen: vroeg of laat zullen we voor de tweede keer geboren worden in het rijk van de geest. Daarvoor moeten we het letterlijke niveau loslaten en gevoeliger worden voor de levende beeldentaal van de natuur.

Begin vorige eeuw ontstond er een golf van spirituele vernieuwing. In een tijd dat alleen de uiterlijke waarneming telde en het leven volgens de gangbare wetenschap 'door toeval uit dode stof was ontstaan', beschreven voorlopers als Rudolf Steiner een heel ander soort werkelijkheid. Niet de materie, maar de geestelijke wereld is de bron van het leven - en onze kosmos is een bewuste schepping. De mens heeft daarin een bijzondere rol, omdat zijn natuur ook bewustzijn omvat en in principe 'volledig' is. Onze bouw komt overeen met die van de schepping. Eigenlijk hebben we vier lichamen, die verbonden zijn met de verschillende natuurrijken. Zo is het zichtbare, fysieke lichaam verwant aan de minerale wereld. Dat lichaam zou inderdaad zo dood zijn als een steen, als het niet werd doordrongen met levenskrachten. Dat doet het etherlichaam - een krachtveld dat we delen met de

plantenwereld. Het astraallichaam is de drager van onze verlangens, indrukken en emoties - kortom de ziel. Die delen we met het dierenrijk. Maar we hebben als mensen ook nog een vierde lichaam. Dat is het ik, de zetel van het bewustzijn. Het ik-lichaam is onsterfelijk. Het neemt deel aan de oorspronkelijke heelheid en geeft ieder van ons de mogelijkheid om tot een heelheid, een uniek individu uit te groeien. Eigenlijk hebben we vier jasjes rond onze kern, die ooit 'naar Gods beeld en gelijkenis' geschapen werd. We groeien als het ware steeds verder naar binnen toe, tot we wakker worden in ons ik. Op dit moment is de mensheid nog wat slaperig omtrent haar ware oorsprong. Maar de belofte bestaat dat we uitgroeien tot wat we ten diepste zijn: bewuste medescheppers.

Oude tegenstanders groeien naar elkaar toe

Uiteraard kon de natuurwetenschap, die alleen de materie bestudeerde, destijds weinig met de geesteswetenschap. De westerse esoterie werd dus meestal naar het plankje met de fabels verwezen. Langzaam groeide deze echter uit tot een maatschappelijke beweging, waarbij de antroposofie in de voorhoede stond van maatschappelijke vernieuwing. Veel mensen erkenden dat dit een vruchtbaardere kijk op de werkelijkheid bood dan het materialisme. Want hoeveel er ook bereikt werd op materieel en technisch gebied, op de wezenlijke levensvragen had de gewone wetenschap geen antwoord. Als het enige verschil tussen een mens en een steen een ingewikkelder moleculaire structuur is, ben je natuurlijk snel uitgepraat. En met het aanwijzen van een eiwitmolecuul als de grond van ons bestaan zeg je alleen iets over stoffelijke processen. Maar ook het bewustzijn als 'illusie van de hersenen' levert geen antwoorden rond helderziendheid, leven na de dood of reïncarnatie - laat staan wat het doel van ons bestaan en deze schepping is. Maar er is verandering op til. Inmiddels wordt er toch binnen de wetenschap voorzichtig zoiets als een bewust levensbeginsel aangenomen, simpelweg omdat de feiten daartoe dwingen. De statistische kans dat onze kosmos in 15 miljard jaar kon ontstaan, blijkt namelijk volgens de moderne wiskunde zo goed als nihil.

Toevalsprocessen kosten zóveel meer tijd, dat ons heeel feitelijk onbestaanbaar, zeg maar een godswonder is. Vernieuwende wetenschappers zoeken dan ook in de richting van intelligent design - iets wat dus intelligenter te werk gaat dan Darwins *trial and error*. De oude materialistische uitgangspunten moeten dus meer en meer worden losgelaten, omdat die zo langzamerhand onhoudbaar zijn. Er ligt een heel nieuw gebied op ontdekking te wachten.

Wetenschap - maar dan van de geest

Dat nieuwe gebied is de spirituele wereld, waar meer en meer mensen reële ervaringen mee hebben. We bewegen daardoor langzaam van geloven naar weten - uit ervaring. De mensheid zit wat dat betreft tegen een bewustzijns-sprong aan. Wat vroeger door ingewijden strikt geheim werd gehouden, is in onze tijd openbaar gemaakt, om die

grote stap te helpen maken. In dat licht kan je ook het werk van Steiner zien. De moderne geesteswetenschap beschrijft oeroude kennis van de geestelijke wereld, van levende krachten, dynamische wezens en spirituele hiërarchieën die een prachtig creatief plan ten uitvoer brengen. We kunnen die werelden niet met onze fysieke zintuigen zien, maar wel met onze hogere of innerlijke organen waarnemen. Die organen hebben we al - tenminste, in de kiem. We moeten ze nog ontwikkelen. Ze liggen verborgen in onze innerlijke natuur te wachten op de 'tweede geboorte', die in het rijk van de geest plaatsvindt. Alle spirituele tradities maken hier melding van, van het Nirvana tot het Koninkrijk der Hemelen. Dat zit in het grote, verborgen plan. Dat klinkt heel mooi. Maar de vraag blijft hoe je zoiets nu kunt *weten*, als je het nog niet met eigen ogen hebt gezien, zoals dat handjevol helderziende ingewijden?

Winter-actie!

Geef je grootouders, buren, vrienden of jezelf een jaarabonnement op de Seizoener cadeau en ontvang **gratis** het boek **'De hele wereld rond'** t.w.v. € 24,95!

De Seizoener verschijnt vier keer per jaar. Een jaarabonnement kost € 28,-. Je kunt jezelf of een ander abonneren via www.seizoener.nl.

Deze actie is geldig zolang de voorraad strekt.

De hele wereld rond. Door: Maria van Donkelaar, Martine van Rooijen. Illustraties: Sandra Klaassen
Wat is er mooier dan een bundel met verhalen, sprookjes, spelletjes en recepten van over de hele wereld? Indianenspelletjes, Eskimoverhalen, Arabische sprookjes en nog veel meer. Een bundel die een wondere wereld van verhalen doet opengaan. Verhalen die een weerslag zijn van een cultuur, een manier van denken, van in de wereld staan.

‘Al het vergankelijke is slechts een gelijkenis’

(Goethe)

Het punt is dat wetenschappelijke grootheden voor de leek nu eenmaal onzichtbaar zijn. Zowel in de geesteswetenschap als in de natuurwetenschappen. Hoeveel mensen hebben met eigen ogen een atoom gezien? Of een quark? Een zwart gat? Probeer maar eens op de keukenweegschaal een onsje zwaartekracht af te wegen. Wie 's nachts uit zijn raam kijkt, kan daar ook niet gewoon de Paardenkopnevel zien. Toch nemen we dat allemaal op gezag aan. Terecht. De natuurwetenschap heeft prima instrumenten ontwikkeld die een hele nieuwe werkelijkheid voor ons hebben ontsloten. Geen modern mens denkt dan ook dat de natuurwetenschapper maar wat uit zijn duim staat te zuigen. In de middeleeuwen was dat wel anders. Veel vroege wetenschappers werden veroordeeld of moesten, zoals Galilei, hun uitspraken intrekken, omdat ze gevaarlijke onzin zouden uitkramen. Hun ontdekkingen vielen niet te rijmen met de verstarde dogma's van het toenmalige religieuze wereldbeeld. In onze tijd wordt de jonge geesteswetenschap nog met wantrouwen bekeken vanuit het oude, materialistische wereldbeeld. Maar de geesteswetenschap is niet anders dan elke andere serieuze wetenschap. Ze vergt een nieuw gebied, studie, veldwerk, toewijding en instrumenten. Het mooie is dat we dat instrumentarium niet meer zelf hoeven te bouwen. Dat heeft de schepper van het grote plan al voor ons gedaan - met het oog op onze toekomst.

De natuur als gelijkenis: wake up calls

Goethe, een spirituele wetenschapper bij uitstek, zei het al: 'Al das Vergängliche ist nur ein Gleichnis.' Je kan de natuur

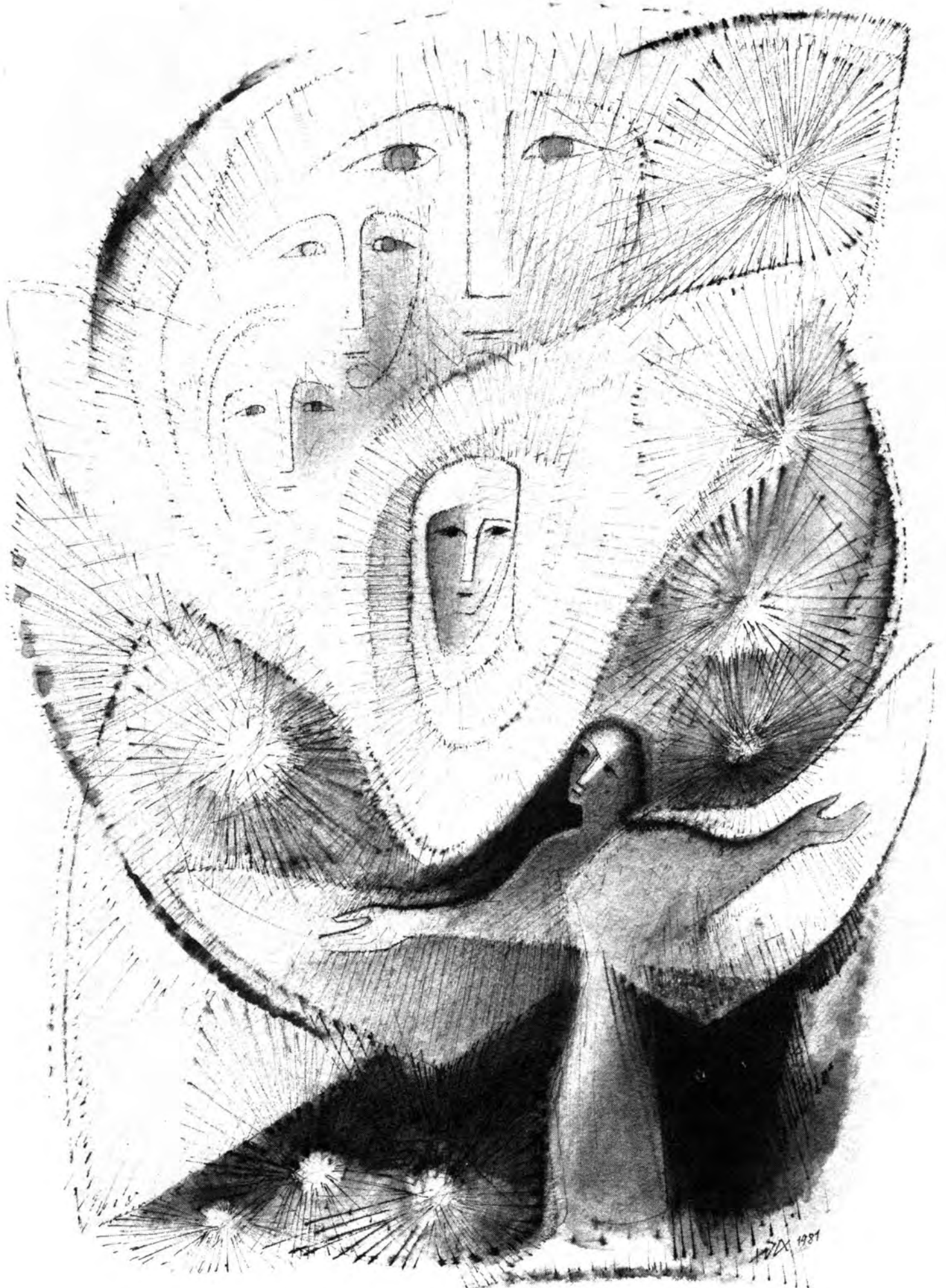
uiteraard letterlijk nemen, zoals de natuurwetenschap dat doet, maar je kan er ook symbolische betekenissen uit afleiden die dieper gaan dan het letterlijke niveau. De natuur is eigenlijk een boek, dat ook over onze eigen geestelijke vooruitzichten gaat. Zo is het elke nacht inslapen en 's morgens weer wakker worden de gelijkenis voor het grotere slaap-waakritme van reïncarnatie. Zo boven, zo beneden. En de mysterieuze 'hogere organen' vinden hun analogie in bepaalde kenmerken van het ongeboren kind. Gedurende negen maanden ontwikkelt het in de moederschoot alle direct noodzakelijke functies, zoals het hartje, de bloedsomloop en de spijsvertering. Het kind vormt echter ook vanaf het begin organen die helemaal geen functie hebben in de baarmoeder, zoals de ogen en de longen. Er is daar immers geen licht of zuurstof. Dan wordt het geboren in een totaal nieuwe omgeving. Het kind moet daar direct fysiek zelfstandig kunnen functioneren, in deze nieuwe wereld van licht, geluid en zwaartekracht - en het moet voor het eerst zuurstof ademen. Een ware revolutie! Gelukkig zijn de benodigde organen al achter de schermen ontwikkeld. Onzichtbaar van buiten - en niet te verklaren uit de behoeften van de foetus in de baarmoeder. Met het oog op de toekomstige geboorte kun je hun noodzaak pas begrijpen. Net zo worden er, in de beschermende baarmoeder van onze eigen innerlijke natuur, voorbereidingen getroffen voor onze geboorte in het rijk van geest. Een analogie voor de 'verborgen natuur' zelf vind je in een simpel eikeltje. Wie zou ooit geloven dat daaruit zo'n gigantische eikenboom kon groeien? Als je niets zou weten van deze wereld, zou zo'n voorspelling absurd lijken. Toch is de complexe reus al in dat simpele zaadje aanwezig. Dat is ronduit wonderbaarlijk. Wij vinden het alleen maar gewoon omdat we het overal om ons heen met onze eigen 'organen' observeren. Volgens de wet van analogie (zo boven, zo beneden!) mag je deze observaties doortrekken naar het individu - en zelfs naar de hele mensheid. Dat zijn natuurlijk veel grotere programma's, maar die bevatten net zo goed kiemen voor de toekomst. De volwassen mensheidsfase van bloeien en vrucht dragen moet nog komen. En die van onszelf meestal ook nog - die van mij in elk geval wel. Maar het is al verborgen aanwezig. Het idee dat wij zelf onze goddelijke oorsprong kunnen bereiken, lijkt dus misschien op het eerste gezicht te mooi om waar te zijn, maar wordt ons door de natuur overal voorgeleefd. Het barst van de wake up calls om ons heen!

Universum-bieb

De bekende wetenschapper en filosoof Ervin Laszlo lanceerde in 2004 de hypothese van het 'Akasha-veld' - een kosmisch web van kennis en ervaring, een soort universum-bieb waarop alle levensvormen zijn ingeplugd. Hierdoor is de idee van een levende, allesomvattende eenheid wetenschappelijk toegankelijk aan het worden. Laszlo koos zonder twijfel met opzet voor de esoterische term Akasha. Het verwijst onder andere naar Steiners Akasha-kronieken, waarin de wording van de kosmos beschreven wordt. We kunnen in de nabije toekomst nog mooie doorbraken verwachten, waarbij de geesteswetenschap en de natuurwetenschap elkaar hopelijk zullen ontmoeten. Ondertussen ontvouwt het wonder zich op alle niveaus, van mosterdzaadje tot koninkrijk der hemelen.

TEKST EN ILLUSTRATIE: MARITGEN MATTER

Schrijfster, columnist, illustrator en vrijeschoolmoeder Hygiëaplein Amsterdam

Zielservaringen tussen Kerstmis en Driekoningen

Twaalf heilige nachten

De twaalf heilige nachten kennen wij tegenwoordig als de nachten tussen 25 december en 6 januari, de tijd die de drie koningen nodig hadden om vanuit het oosten aan te komen in Bethlehem, waar in de Kerstnacht het kindeke Jezus was geboren. En precies midden in deze periode vieren wij onze jaarwisseling. Deze invulling is echter pas na de kerstening ontstaan. In vroeger tijden was de betekenis van de twaalf nachten veel groter dan wij anno 2007 nog ervaren. Misschien wordt het tijd eens te luisteren naar wat onze voorouders over deze heilige nachten te vertellen hebben.

De twaalf nachten vormen al eeuwen een begrip. De heidenen kenden geen nieuwjaarsdag, maar vierden de overgang van het oude in het nieuwe jaar met een feestperiode van twaalf dagen en nachten. Zeer waarschijnlijk is Oud & Nieuw het oudste feest ter wereld dat in verschillende tradities op evenzo verschillende wijzen wordt gevierd. Zo lag bij de Germaanse volkeren het hele maatschappelijke leven gedurende die twaalf dagen en nachten stil. Gebeurde dit niet, dan zou dat ongeluk brengen. Er mocht geen graan gedorst worden, omdat anders al het koren zou bederven zover als men het dorsen kon horen. Uit een open bron drinken was niet toegestaan en hoesten gebeurde in een bak, een emmer of een ton, omdat het anders ziekte zou brengen. Ook mocht een vader zijn kind niet uit het oog verliezen, omdat het anders zou veranderen in een watervat of tobbe. Tussen vijanden heerste in deze dagen een wapenstilstand, die vaak zelfs wettelijk verplicht was, en in de huishoudens gold het als

het oproepen van onheil, wanneer men tijdens deze twaalf dagen en nachten de was deed, brood bakte of peulvruchten at.

Voorspellingen

De twaalf dagen tussen Kerst en Driekoningen heetten in vroegere eeuwen ook wel 'lotdagen'. Om de toekomst te leren kennen begaf men zich tijdens deze dagen zwijgend naar een wegenkruispunt waar men lette op voortekens die zowel het weer als ook andere gebeurtenissen aanduiden. Elke nacht gaf een voorspelling voor een van de komende twaalf maanden. Dromen tijdens de twaalf heilige nachten zouden hetzelfde voorspellende karakter hebben. Oeroude overleveringen verhalen van geesten van de gestorvenen die in de nachten de levende mensen bezoeken.

Verbinding met de natuur

Volgens de antroposoof Rudolf Steiner waren het juist deze natuurmensen uit vroegere tijden die nog verbinding hadden met de kosmos. In een voordracht uit 1913 zegt hij dan ook dat er in de volkspoëzie nogal wat te vinden is 'over zielservaringen tussen Kerstmis en Driekoningen. Dat is de tijd dat de grootste duisternis zich, onmiddellijk na de zonnewende, over de aarde heeft verspreid. Als de zon na haar diepste onderdompeling dan weer aan haar zegetocht begin, kan met de bevrijding en verlossing van de natuur ook de menselijke ziel heel bijzondere ervaringen hebben.' Wij, in onze verstedelijkte samenleving, hebben die verbinding met de natuur allang verloren. Toch zou je, als je je er bewust van bent, kunnen ervaren dat deze twaalf nachten anders aanvoelen dan andere nachten.

Tijd voor bezinning

Ook vanuit astrologisch oogpunt zijn de twaalf heilige nachten van oudsher in onze cultuur een bijzondere tijd. Zij vormen de dagen die ons zonnejaar van 365 dagen laat aansluiten op het maanjaar van twaalf maanden. De synodische maanomloop, dat wil zeggen de tijd van bijvoorbeeld volle maan tot volle maan, bedraagt 29,5 dag. Twaalf maal 29,5 is 354; een verschil van elf dagen. Deze werden gezien als restdagen, als extra tijd. Tijd voor bezinning,

om even terug te houden. We kunnen dat ook zien in de ontwikkeling van de lengte van de dagen. Met midwinter, 21 december, hebben we de langste nacht en de kortste dag, waarna de dagen in principe weer gaan lengen. We zien dan echter dat de lengte van de dagen rond kerst een aantal dagen lang vrijwel constant blijft. Net alsof ook de zon even op de plaats rust houdt.

Metafoor

Heel de aarde lijkt in de periode tussen Kerst en Driekoningen dus in ruste. Maar schijn bedriegt. De aarde is een levend organisme, dat net als de mens, net als het tij van eb en vloed een in- en een uitademing kent. Wat ademt de aarde dan in en uit? Welnu: scheppingskrachten, levenskrachten. In de lente is de uitademing van deze krachten zichtbaar in het uitlopen van bomen en bloemen en de geboorte van jonge dieren. 's Winters trekken de scheppingskrachten zich met de inademing terug in de aarde. Niet om daar in slaap te vallen, maar om, zoals ook het verhaal van de Wortelkindertjes ons vertelt, voorbereidingen te treffen voor weer nieuw leven. Het is dus in de winter dat de krachten in de aarde het sterkst zijn. Daardoor kan de Christuskracht, of zo je wilt de geesteskracht, zich met die aardekrachten verbinden. Het is dan ook niet zomaar dat Jezus in de winter, in die ingeademde periode, is geboren. Het hele kerstverhaal zou je kunnen zien als een metafoor voor wat er gebeurt op het moment dat de levenskrachten in de aarde zitten. Maria die een boodschap krijgt van de engel, de geesteskracht die op aarde incarneert, de herders die allen in hun droom een boodschap hebben gekregen, de twaalf dagen die de driekoningen over hun reis doen... Er wordt gezegd dat in deze periode de sluier tussen hemel en aarde het dunst is. Dit lijkt overeen te komen met de ervaringen van onze heidense voorouders die in die nachten wel degelijk iets bijzonders ervoeren, maar door gebrek aan kennis niet verder kwamen dan het te benoemen als demonen.

Droomlied

Wie zijn ervaringen wel prachtig kon verwoorden was Olav Åsteson die in een sage van het Noorse volk leeft. Zijn 'Droomlied' is opgetekend uit de mond van de Noorse bevolking en speelde waarschijnlijk rond het jaar 1000. In het lied zoals wij dat nu kennen wordt Olav in 48 verzen geschilderd als de ingewijde die in de twaalf heilige nachten een mysterieslaap doormaakt.

*'Hij legde zich in de kerstnacht neer
en slaap kreeg hij, zo sterk,
ontwaakte niet voor de dertiende dag
toen 't volk al ging ter kerke.
En dat was Olav Åsteson,
Geslapen heeft hij lang.'*
(vers 2)

Volgens het lied ging Olav op de dertiende dag – Driekoningen – naar de kerk om de gemeente te delen in zijn belevenissen. Zo vertelt hij hen hoe hij zich in zijn droom voor de poort van de dood bevond. Hoe hij zowel hemel als hel ervaarde. Hij zegt hierover:

*'Ik ben tot in de wolken geweest
en diep in het zwarte slijk,
ik heb er de hete hel gezien
en een deel van het hemelrijk.
De maan schijnt helder,
steeds verder wijken de wegen.'*
(vers 11)

Ook beschrijft het droomlied hoe Olav via de hemelbrug de kloof tussen de menselijke en de kosmische wereld oversteeft. Dit voedt de gedachte dat gedurende de twaalf nachten de verbinding van onze aardse wereld met de geestelijk wereld het meest intens is. En dat als je je hiervan zeer bewust bent, je dat zelf ook kunt ervaren. Bijvoorbeeld door middel van voorspellende dromen. Dat dat niet alleen iets uit het verleden is, illustreert het werkboek 'Fluisteringen van Licht' van Christine de Vries. Hierin moedigt zij deelnemers aan hun dromen tijdens de twaalf nachten op te schrijven. Een ervaring wordt als volgt beschreven: 'Ik beleef het als ik buiten in de natuur ben en in mijn nachtelijke dromen. Een paar jaar geleden werd ik me dit bewust. Vanaf dat moment ging ik tijdens die bijzondere nachten slapen met een vraag en met de wens alert te zijn op mijn dromen. Dit betekent de tijd nemen om wakker te worden en dan niet teveel draaien in bed om bij mijn dromen te blijven. Meteen schrijf ik steekwoorden op en denk niet 'dat onthoud ik wel voor straks', want de meeste dromen ontglippen me wanneer ik uit bed stap. De ene morgen lukt het me beter dan de andere. Al een paar jaar achter elkaar merk ik dat de thema's van de dromen al een sluier oplichten van de thema's van mijn leven in het nieuwe jaar. De ontvankelijkheid voor wat 'van al zo hoge' komt, is groot. Groter dan anders.'

Met de ervaringen van onze voorouders in het achterhoofd, kunnen we de twaalf heilige nachten met nieuwe, open ogen bezien. Ik wens iedereen lange heldere nachten vol mooie dromen toe.

TEKST: CALISTA VAN AMERONGEN

ILLUSTRATIE: HANS DIETER APPENRODT

Bronnen:

- Een gesprek met Henk van Oort, oud-vrijeschoolleraar en auteur van het boekje 'Antroposofie, een kennismaking', 2006, Christofoor, Zeist
- Het droomlied van Olav Åsteson, met twee voordrachten van Rudolf Steiner, 1981, Uitgeverij Vrij Geestesleven, Zeist
- Fluisteringen van licht, werkboek creatief schrijven en mediteren voor de tijd van Advent en Kerst 2007/2008, Christine de Vries, 2007, A3 boeken, Geesteren
- De Wortelkindertjes, Freddie Langeler, Uitgeverij Kluitman, Alkmaar

Luisteren naar je pen®

15 t/m 17 februari 2008, Lioba klooster, Egmond-Binnen
In deze weekendcursus leer je hoe je verschillende schrijftechnieken kunt toepassen om contact te maken met wat er in je leeft, met wat gehoord en verhoord wil worden. Deze cursus is geschikt voor ervaren en onervaren dagboekschrijfters.

Geef je dromen nooit op; volg de tekens!

14 t/m 16 maart 2008, Lioba klooster, Egmond-Binnen
Welke dromen en legenden horen bij jou? Een weekend vol schrijfopdrachten, tekenen, citaten, gesprekken, mediteren en luisteren naar de stilte. Je verbindt je met je persoonlijke legende en vindt nieuwe wegen om hieraan gehoor te geven in je dagelijkse leven. 'De alchemist' van Paolo Coelho is onze inspiratiebron.

Gecertificeerde training Luisteren naar je pen®

12 maart, 9 april, 7 mei, 28 mei en 25 juni 2008, Alkmaar
Training van vijf woensdagen voor wie zelf de cursus Luisteren naar je pen® wil geven.

Meer informatie en aanmelden: www.shodo.nl
of bel Christine de Vries, 072 511 83 09

Dagboek als spiegel - een handboek vol inspiratie

In dit boek geeft Christine de Vries concrete tips en inspirerende voorbeelden hoe je uiting kunt geven aan wie je bent, wie je graag wilt zijn en waar je je op jouw pad bevindt. Of zoals zij zelf zegt: "Ik ontwikkelde een relatie met het dagboek, dat steeds vaker als spiegel functioneerde, een reflectie waarin ik nieuwe aspecten van mezelf leerde kennen en accepteren."

Met illustraties van Pol Wijnberg
ISBN 978 90 77408 43 8, € 19,50

Ode aan de olifant - vertellen als levenskunst

Dit boek gaat vooral over vertellen, niet zozeer over verhalen. Wel over verhalen vinden. Jac Vroemen gaat hierbij uit van het eigen leven van mensen als primaire bron: "Mensen ontdekken dat het waardevol is wat ze hebben meegemaakt. Vertellen is helend, voor de geest, en wie weet, langs die weg toch ook voor het lichaam."

Met illustraties van Carla Kleekamp
ISBN 978 90 77408 25 4, € 19,50

Voor deze en andere mooie boeken over dieren,
de natuur, wat mensen belangrijk vinden in het leven

A3 BOEKEN

www.A3boeken.nl - T 0545 48 11 40

Arts and Crafts Holland

gespecialiseerd in
het leveren van
kunstenaarsmaterialen
ook voor uw lyra
en stockmar producten

Arts and Crafts Holland
Schrepeel 13
1648 GC De Goorn
T 0229 544242
F 0229 544646
info@artsandcrafts.nl

www.artsandcrafts.nl

Wat betekenen Sprookjes en Natuurwezens voor onze cultuur ?

een conferentie in
beeld, klank,
woord en gesprek,
met lezingen door
Bastiaan Baan e.a.

datum: 2 en 3 februari 2008

plaats: conferentie-oord Mennorode - Elspeet

prijs: € 135 (na 6 januari € 145). Vol pension

organisatie: Stichting "de Levensboom"

Vraag de brochure en bel: 030 - 692 27 12

fax: 030 - 692 42 20 of

e-mail: delevensboom@planet.nl

God versus de duivel

Het Paradijsspel, het Kerstspel en het Driekoningenspel. Samen vormen ze de Oberufer kerstspelen en zijn ze een regelrechte voortzetting van de manier waarop dergelijke spelen al sinds eeuwen in heel Europa werden gespeeld. Rudolf Steiner introduceerde ze bij de vrijescholen en sinds 1919 worden ze in alle talen overal ter wereld in vrijescholen en antroposofische instituten opgevoerd. In het Paradijsspel en het Driekoningenspel staat het goed tegenover het kwaad, het licht tegenover het donker, God tegenover de duivel. Wat doet het met je om zo'n rol op het toneel te mogen neerzetten? De Seizoener ging op zoek en vond twee Goden en twee duivels, zowel mannelijk als vrouwelijk.

De duivel als vage bekende

“Je weet dat het een spel is en toch moest ik in eerste instantie een drempel over om me in de duivelsrol in te leven”, bekent Loes van Holsteijn. Als moeder van vier kinderen, waarvan de jongste op de vrije onderbouw en de een na jongste op de bovenbouw zit, speelde zij al diversen keren mee in het Paradijsspel. Twee jaar geleden voor het eerst als duivel.

“Op een gegeven moment kom je bij een stuk waarvan je denkt, o ja, dat is niet helemaal onbekend. Het heeft echter even geduurd voordat ik dat stukje durfde uit te vergroten. Ik vind het sowieso moeilijk om een rol te spelen. Om de aandacht naar me toe te trekken. En dat is juist iets wat de duivel graag wil! Hij maakt zichzelf voortdurend groot, heel groot. Eigenlijk wil hij meer laten zien dan hij in huis heeft. Het is geen rol die ik zelf zou uitkiezen. Mijn favoriete rol is die van boompjesdrager, omdat je dan een bemiddelaar bent tussen het publiek en de spelers. Dat is een aparte positie; je zit niet helemaal in het spel. Als duivel wel! Ook al ben je in het begin nog niet actief aan het spelen, je zit daar verborgen achter die boom en ziet het hele tafereel vanuit een ander gezichtspunt. Dat vond ik heel bijzonder. Vorig jaar heb ik voor de rol van duivel bedankt. Mijn jongste zat toen in de derde klas en zou voor het eerst het Paradijsspel zien. Om hem als moeder met die duivel te confronteren, vond ik iets te heftig. Toch zou ik die rol best nog eens willen spelen. Zo'n tweede keer zak je er ook dieper in. En dat geldt ook voor het kijken naar de spelen, ieder jaar weer. Ik vind de opvoeringen van de kerstspelen dan ook een hele mooie traditie.” (CvA)

Een naïeve God

“Om met de dichter Kloos te spreken: Ik ben een God in het diepst van mijn gedachten.” Gert-Jan Egberts, leerkracht Nederlands, speelt God in het Paradijsspel. “Ik vind het heel grappig dat ik als God de macht heb om de wereld in de verdoemenis te storten. Zonder God is er geen wereld en zonder God is er geen verdorven wereld. Er is een soort van naïeve God nodig, die het goede van de mens inziet, die de mens een kans geeft. Doordat de mens de kans heeft om iets fout te doen, ontstaat er iets interessants. Een God in het paradijs zou alleen maar toe hoeven te kijken, die hoeft niet in te grijpen.” Elke avond in bed repeteert hij

Foto: Diana Rozendaal

Een echte sadist

Als leerkracht wiskunde op de bovenbouw is Jan Locht de goedheid zelf. In het Driekoningenspel speelt hij de duivel. Het is een rol met weinig woorden, maar veel expressie. “Enerzijds past het helemaal niet bij me, anderzijds gaat het toch om emoties die ik kan navoelen en die erg leuk zijn om uit te spelen. Ons Driekoningenspel is een verhaal uit de bijbel, uitgeschreven zoals dit in de middeleeuwen zou zijn opgevoerd. De duivel past in dit volkse middeleeuwse spel. Je kunt de oorspronkelijke oude boerse taal in dichtvorm zien als ‘rijmelarij’, maar de duivel verwoordt eigenlijk ook een stuk van koning Herodes, die macht heeft, zich in deze macht verliest en aan waanzin ten onder gaat. Eigenlijk voer je niet gewoon een oude klucht op, maar houd je je bezig met een tijdloze thematiek. Bij veel leiders, ook degenen die vol met idealen zijn begonnen, zien we dat als ze eenmaal aan de macht zijn, ze die gaan misbruiken, tot het waanzinnige toe. De duivel verleidt Herodes tot het kwaad. Ik zie in de duivel een echte sadist. Hij beleeft plezier aan het leed van iemand anders.” Komt de duivel in jou voor de klas ook wel eens naar voren? “Nee, ik zit zo niet in elkaar. Wij hebben die macht niet die waanzinnig maakt. Leedvermaak is geen spel voor in de klas. Ik denk dat de boodschap van het Driekoningenspel niet zozeer in de rol van de duivel zit, als wel in het spel als geheel. Die boodschap is tijdloos. Er worden oerbeelden zichtbaar en beleefbaar gemaakt. Overal in de literatuur en de geschiedenis vinden we mensen die door macht waanzinnig worden.” (DR)

God, onze moeder

Waarom zou God altijd onze vader moeten zijn? God als moeder kan ook een heel mooi beeld neerzetten”, vond Annette Hermans, klassenleerkracht aan de onderbouw. Dus opteerde ze enkele jaren geleden voor de rol van God in het Paradijs spel. “Daarnaast vind ik het een hele mooie, warme rol. God die de schepping aanbiedt. Ik heb tijdens het spel een keer heel sterk die schoonheid daarvan ervaren. Het gevoel één te zijn met Moeder Aarde vind ik zo bijzonder van die rol. En het scheppen, dat opbouwen in liefde is een stuk waar ik in het dagelijks leven, juist als leerkracht, mee bezig ben. Heel herkenbaar. De duivelrol daarentegen, die ik ook weleens heb gespeeld, die intrigeert me, omdat hij manipuleert met sardonisch genoeg zonder zelf z’n handen vuil te maken. Het zijn twee uitersten, maar ik ben er van overtuigd dat ze in ieder mens aanwezig zijn. Overigens geloof ik niet dat de schepping een waar gebeurd verhaal is. Voor mij is het symbolisch: de mens moest kennismaken met het kwaad, anders zou hij altijd kind gebleven zijn. Dat kan nooit de bedoeling van de ontwikkeling zijn geweest. Je hoort wel mensen kritiek geven op het Paradijs spel om de manier waarop de vrouw wordt neergezet. Ze zou zwak zijn omdat ze zich laat verleiden door de duivel, terwijl Adam hem weerstaat en vervolgens sleepte ze hem mee in haar val. Ik zie de vrouw echter als een gezond nieuwsgierig wezen, niet zo behoudend als de man. Ach, zoals ik al zei neem ik het allemaal niet zo letterlijk. Het is de symboliek die me aanspreekt, al heeft het wel even geduurd voordat ik die kon voelen.” (CvA)

de teksten. Eigenlijk is hij er in zijn onderbewuste continu mee bezig. In de klas maakt Gert-Jan er wel eens grapjes over: “Je hebt het wel tegen God, hoor!” Zelf gelooft hij niet in een scheppende God, maar in de goddelijke energie in ieder mens. Over goddelijke eigenschappen: “Ik vind God in het Paradijs spel wat naïef. Dat heb ik ook wel een beetje, ik wil ook in iedereen z’n goede kant zien.” Als acteur vindt hij het echter prachtig als God eindelijk boos wordt. De tekst ‘Pakt u weg Satan, gij hellehond!’ is dan het hoogtepunt. “God hoopt dat het fout gaat, anders heeft hij nog niets. Wat is de aarde zonder échte mensen?” (DR)

Het feest van Maria Lichtmis en Maria Zuivering

Van alle feesten in de winter is in onze tijd Maria Lichtmis het minst bekend. En dat terwijl dit feest aanduidt, dat de grote kersttijd nu echt ten einde is gekomen. Het natuurlijke licht overheerst de duisternis en de aarde maakt zich op voor een nieuw begin, voor nieuw leven.

De twee maal veertig dagen rond Kerstmis worden in- en uitgeluid met twee lichtfeesten. Brengen we veertig dagen vóór Kerstmis, met Sint Maarten, het licht bij avondschemering van buiten naar binnen, op 2 februari, veertig dagen na Kerstmis, brengen we in de vroege ochtend het licht van binnen naar buiten. Dan viëren we Maria Lichtmis. Kaarsresten, verzameld in de lange donkere tijd, omgesmolten en van nieuwe pit voorzien, brengen we zacht zingend naar buiten in de tuin naar plaatsen waar het eerste nieuwe leven tevoorschijn komt; een eerbetoon aan de aarde, die opnieuw aan haar jaarcyclus begint. Van achter het raam genieten we daarna ons ontbijt, terwijl buiten het schijnsel van de kaarsen vervaagt door de eerste stralen van de opkomende zon.

Het feest van Maria Lichtmis is echter ook bekend onder de naam Maria Zuivering. De oorsprong van deze naamgeving is terug te vinden in de bijbel: 'Nadat het kind acht dagen na de geboorte besneden was, kwamen de dagen der reiniging volgens de wet van Mozes. Toen deze verstreken waren, brachten de ouders het kind naar Jeruzalem om het aan de Heer op te dragen, zoals in de wet des Heren geschreven staat: Al het mannelijke dat de moederschoot opent, zal aan de Heer gewijd worden. Zij wilden ook offergaven brengen, die in de wet des Heren voorgeschreven zijn: een paar tortelduiven, of twee jonge duiven.' (Lukas 2; 22-24) Zo schreef de Joodse wet voor, dat een vrouw veertig dagen na de bevalling een reinigungsoffer in de tempel moest brengen. Jozef en Maria offerden twee duifjes en droegen hun kind op aan de Heer. In de tempel ontmoetten zij

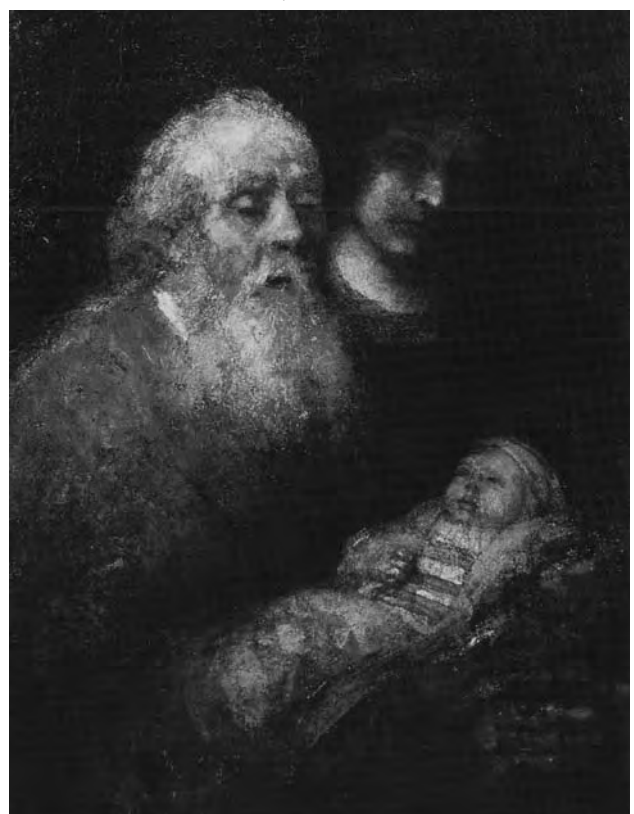
Simeon, die het kind opneemt en omstraald wordt door hemels licht. Dit ontroerende moment is door de eeuwen heen op vele wijze in beeld gebracht.

In Jeruzalem en Rome werd de reiniging van de Heilige Maagd al in het begin van de vierde eeuw gevierd met een grote processie door de stad. Deze tradities zijn in onze cultuur in die vorm zeker geen realiteit meer. Toch denk ik, dat nog menig grootmoeder in het zuiden van het land kan vertellen over haar eerste kerkgang, zes weken na de bevalling. Het hormonale ritme is dan weer hersteld, de vrouw is 'gereinigd'; ze mag weer bakken en braden en zich onder de mensen begeven.

Brandende kaarsen

In de middeleeuwen werd Maria Zuivering vooral een lichtfeest: Festum Candelarum, een benaming, die wij in het Duitse Kandelmesse, het Franse Chandeleur en het Engelse Candlemass nog terugvinden. De Latijnse benaming Festum Luminum vinden we terug in ons Lichtmisfeest, dat

Simeon und Jesus - Rembrandt (1606-1669)

in veel katholieke kerken nog wordt gevierd: meegebrachte kaarsen worden gewijd en aangestoken om daarmee ter ere van Maria gezamenlijk een processie te lopen. Vervolgens wordt de mis opgedragen in het licht van al die brandende kaarsen, waardoor met recht over een 'lichte mis' gesproken kan worden: Maria Lichtmis. De Romeinen hadden de gewoonte tijdens de bevalling een kaars te branden ter ere van de godin Candelifera. Hieruit zijn mogelijk de tradities met kaarsen op het Maria Lichtmisfeest ontstaan. Lichtmiskaarsen werden na de mis mee naar huis genomen, om met het kaarsvet boven de deuren van huis, schuur en stallen een kruisteken aan te brengen met de bede dier en mens te beschermen. Sinds mensenheugenis wordt aan het branden van kaarsen en het ontsteken van vuren een beschermende, louterende werking toegeschreven.

Februari: reinigungsmaand

Het Latijnse woord 'februa' betekent reiniging. Kunnen we in onze tijd nog iets van die reiniging beleven? Bijvoorbeeld als reine sneeuwvlokken de aarde met een wit kleed bedekken en de eerste sneeuwvlokjes te voorschijn komen? In bomen en struiken stijgen de sapstromen weer omhoog als uiting van nieuw leven. Bomen laten hun laatste dorre takken –sprokkels– vallen, die door de mensen worden verzameld als aanvulling op het brandhout, dat in dit jaargetijde vaak niet meer toereikend is. Februari is sprokkelmaand.

Dieren komen uit hun winterslaap en reinigen zich voor de komende bevruchting. Zodra de temperatuur het toelaat verlaten bijen de korf voor hun eerste reinigingsvlucht om onverteerde resten van honing, die ze in de winter hebben opgezogen, als geelbruine bolletjes uit te scheiden. Het is dan ook raadzaam rond deze dagen de was niet buiten te drogen. Mensen doen sapkuren, volgen diëten om het lichaam te reinigen. Bij de Romeinen werd er in februari schoongemaakt: op 1 maart begon immers het nieuwe jaar. Ook Nederlandse huisvrouwen hebben nog de drang om in het vroege voorjaar, voor Pasen, grote schoonmaak te houden.

Reiniging van Moeder Aarde

Hoe is het met de reiniging en vruchtbaarheid van onze aarde, die ons ieder voorjaar weer het nieuwe leven openbaart? Wanneer in de midwintertijd door de totale verinnerlijking het nieuwe levenslicht in de aardeschoot geboren wordt en de aardeziel aan haar uitademing begint, reinigt zij met die uitademing het aardelichaam. Tegen de zwaartekracht in brengt zij de oervormen vanuit het zaad aan het licht, om ingevuld, opgevuld met aardse stof voor ons zichtbaar te worden. Al zolang Moeder Aarde in het vroegste voorjaar haar nieuwe levenskrachten opdraagt aan de schepping, is dat dankbaar door mensen waargenomen en gevierd. Moeder Aarde als leven schenkend, vrouwelijk wezen is door alle tijden heen bemind, verzorgd, vereerd.

Mariaverering

Bij de Christenen zijn de vele vereringen voor godinnen, vrouwen en Moeder Aarde overgegaan naar Maria. De intensieve Mariaverering is daarmee een verinnerlijking van de verering van de moeder van het aardeleven, draagster van de aardekrachten. Door haar vele verschijningen is duidelijk, dat wij in Maria veel meer vereren dan de moeder van het Jezuskind alleen. We herkennen in haar de aarde-moeder, de vruchtbaarheidsgodin, de kosmische wijsheidsgodin Sophia, de reine jonkvrouw en ook de zielen begeleider 'Sterre der zee', zoals Maria in Maastricht wordt gezien. De in oude culturen nog verborgen, vanuit mysterieplaatsen geleide vereringen gaan in de nieuwe tijd over in openbare vereringen van Maria met het Jezuskind. In het jaar 494 is het Maria Lichtmisfeest officieel vastgelegd op 2 februari. De kerkelijke autoriteiten probeerden daarmee invloed te krijgen op alle voorchristelijke feestvormen en deze naar eigen inzicht om te vormen. Oude natuurrituelen werden verboden. Echter door voorchristelijke rituelen aan een vaste datum te koppelen, zijn deze niet langer in overeenstemming met de seizoenen-

Madonna mit dem Veilchen - Stefan Lochner (†1451)

cyclus van de aarde op de verschillende breedtegraden. Voor natuurgebonden vieringen ontstaat hierdoor een probleem. Zo is het op onze breedtegraad begin februari winter: de aarde houdt haar adem in en moet vaak nog weken wachten om haar nieuwe kiemkracht uiterlijk te tonen. Het is hierdoor een uitdaging om naast 2 februari het natuurlijke aspect opnieuw actief vorm te geven.

Hoe vieren wij Maria Lichtmis?

Het feest staat nu vast op 2 februari en vormt terecht het ankerpunt aan het einde van de grote kersttijd. Dát kunnen we vieren. Het is de tijd, waarin ik ervaar dat het natuurlijke licht de duisternis gaat overheersen. In sommige landstroken gaan ook dan pas de kerstbomen naar buiten; binnen is deze lichtbron niet meer nodig. Zelf draai ik 's morgens vroeg de stoppen los: we ontbijten zonder kunstlicht, met een bloeiende hazelaartak op tafel of een tak van de berk, de venusboom. Op een drijfschaal kijken de open bloemen van de kerstroos ons aan, verlicht door drijfkaarsjes. Als buiten het ijs al gesmolten is, wandelen we met omgesmolten kaarsresten naar de rivier om het nieuwe levenslicht aan het stromende water mee te geven, de wereld in. Zeker, dat kan allemaal wél op deze dag.

Nieuw feest

Maar we moeten ons bovenal bewust worden, dat het hier, naast het terugkerende licht, om onze aarde gaat, die zwijgend en met grote trouw haar nieuwe cyclus begint. Horen we haar luide noodroep te stoppen haar zo te misbruiken,

door alleen maar van haar te nemen uit begeerte naar welvaart? Beangstigt haar ons baldadig egoïsme, waardoor ze uitgeput raakt? Zien we, hoe zij het in haar ritme door de seizoenen heen niet meer vol kan houden en ons herfstige winters en zomerse lentes presenteert?

De uitdaging is nu om haar te eren, los van de kalender! Zo zouden we de momenten kunnen vieren, waarop het nieuwe licht zo intens is, gelijk het Noorderlicht, dat we het nooit meer kunnen vergeten. Zulke momenten zijn niet aan een datum gebonden, niet aan één dag. Daarnaast kan ieder nieuw leven in de natuur aanleiding zijn voor een viering. Vieren betekent: je onzelfzuchtig liefdevol verbinden en verheugen over de schepping begeleid door een sacraal gebaar. Guido Gezelle geeft aan hoe de overgave aan de waarneming van de natuur, oftewel het stille luisteren van de ziel, de toegang vormt tot het goddelijke wezen van de aarde.

*“Als de ziele luistert
spreekt het Al een taal dat leeft”.*

Laten we de taal, de gebarentaal van de schepping, weer leren beluisteren. Laten we onze aarde weer aankijken, liefhebben, verzorgen. Laten we met onze kinderen de eerste krokus begroeten, de vogelgeluiden en de namen van de bomen in de straat leren kennen. Laten we samen weer de gang van de planeten door de dierenriem volgen, samen de wijsheid van de schepping bewonderen. Opdat de aarde zich weer mag verheugen over de mens en zij mag ervaren, dat wij haar willen helpen haar nieuwe natuur in de toekomst te verwezenlijken.

Viering op school

De liefdevolle gebaren van kleuterleidsters en leraren voor steen, plant, dier en mens tonen het gehele jaar door de aandacht en zorg voor de schepping. Voor een viering op 2 februari krijgt dit een extra accent. We kunnen met de kinderen buiten zoeken onder het dorre blad naar groene puntjes van de bloembollen die we op Sint Maartensdag plantten. We kunnen daar onze laatste kaarsjes bij aansteken en zingen over de naderende lente.

Binnen doen Jozef en Maria op hun lange reis de laatste stapjes langs de vensterbank voordat ze door de kinderen worden uitgezwaaid en uit het zicht verdwijnen. Als afsluiting van de donkere tijd zingen we nog één keer met veel plezier de lievelingsliedjes van alle lichtfeesten en worden de laatste attributen, die de feesttijd sierden, definitief opgeruimd.

TEKST: JUUL VAN DER STOK

Dit artikel is het laatste van een reeks van vier, dat Juul van der Stok (1944) voor de Seizoener verzorgde. Zij heeft de afgelopen 30 jaar in binnen- en buitenland met name op vrijescholen jaarfeestencursussen gegeven. Samenwerkend in het Zonnejaar ontstonden de jaarfeestenboekjes, waarvan nu de eerste twee ABC- boekjes over Sint Maarten en Sint Nicolaas opnieuw zijn uitgegeven bij Nearchus C.V. Assen.

De Seizoener is op zoek naar schrijftalent!

De artikelen in het landelijke deel van de Seizoener zijn van de hand van verschillende tekstschrijvers. Ter versterking van deze schrijfploeg is de redactie op zoek naar enkele schrijvers met affiniteit voor het vrijeschoolonderwijs.

Vind je het leuk om achtergronden uit te spitten of mensen te interviewen en beschik je daarnaast over een vlotte pen en aantoonbare schrijfervaring? Stuur dan een kort berichtje met een stuk van eigen hand (bijvoorbeeld iets voor de eigen schoolkrant) naar redactie@seizoener.nl.

De werkzaamheden worden verricht op freelancebasis en bestaan uit maximaal vier artikelen per schooljaar. Natuurlijk staat daar een redelijke vergoeding tegenover. Voor meer informatie kun je bellen met onze eindredacteur, Calista van Amerongen, tel. 072 5648100 of email: redactie@seizoener.nl

SEIZOENER

TIJDSCHRIFT VOOR VRIJESCHOLEN

Nog nooit euritmie gezien?

Laat je dan eens verrassen ...
U bent van harte uitgenodigd!

Touched Twice

Austin Eurythmy Ensemble

5 januari, 20.00 uur:

Zutphen, Hanzehof

7 januari, 20.00 uur:

Roosendaal, Schouburg de Kring

9 januari, 20.30 uur:

Den Haag, Zwembad de Regentes

11 januari, 20.00 uur:

Assen, ICO - Theater de Schalm

Theaterbussen vanuit o.m. Driebergen/Zeist en Leeuwarden

Organisatie:
Euritmie Impresariaat Nederland
www.euritmie.nl en tel. 038 - 4524524

Ademcapaciteit

EEN METHODE DIE KAN LEIDEN
TOT UW OORSPONKELIJKE ADEMHALING

Coach: Anton Michel

Tel: 06 - 41392142

E-mail: ademcapaciteit@wanadoo.nl

Website: www.ademcapaciteit.nl

Workshop Voeding & Emotie

*een weg naar balans en
innerlijk evenwicht*

In Delft, en Therapeutica
Rotterdam, Den Haag,
Zoetermeer

Annemarije Odijk - de Jong,
antroposofisch diëtist: 06-11260840

Petra van Mourik, lichaamsgericht
therapeut: 06-12136169

www.dieettherapie.nl - www.petravanmourik.nl

loopbaanadvies en coaching

Stroom begeleidt mensen met loopbaanvragen
op zoek naar nieuw elan, een nieuwe koers
of ander werk. Benieuwd? Tel. 06 42755934
of www.stroom-coaching.nl.

Stroom

loopbaanadvies en coaching

schildersbedrijf ROB VAN EDE

te Driebergen Zeist

- vier generaties ervaring met **lijnolie**, natuurverven,
- ademende verven en een milieuvriendelijke werkwijze,
- ambachtelijke technieken en sluiers, niet duurder dan moderne systemen, wel duurzamer.

AF
ERKEND SCHILDERS-
EN AFWERKINGSBEDRIJF

Marcel Pince van der Aa
fax 0343 - 59 37 75
e-mail: devierseizoenen@planet.nl
www.schildersbedrijfrobvanede.nl

Ringoven 44 • 3961 EJ Wijk bij Duurstede • telefoon 0343 59 37 87 • mobiel 06 55 37 71 07

Knoppen

De winter is de tijd om je terug te trekken in jezelf en vooral veel aan innerlijke reflectie te doen, lees ik overal. Maar voor mij kan het niet snel genoeg lente zijn. Winter. Donker, kaal, koud. Wat moet je ermee als natuurliefhebber? Sommige mensen krijgen zelfs last van een winterdepressie. Daar heb ik gelukkig geen last van (geloof ik), maar erg vrolijk word ik ook niet van dat sombere licht. De natuur biedt zelf ook maar weinig troost met al die kale bomen en struiken. Ze lijken wel dood, of minstens diep in slaap. De lente is ver weg. Of beter gezegd: lijkt ver weg. Want gelukkig weet ik dat schijn bedriegt. Als je namelijk bomen en struiken in de winter goed bekijkt zie je dat de winter helemaal geen periode is van sombere slaap, maar juist een tijd van gespannen verwachting. Bomen en struiken trekken zich ogen-schijnlijk terug, maar ze slapen niet... ze staan paraat. Ze hebben hun scheuten voor het komende jaar al sinds het eind van de zomer klaar, netjes verpakt in knoppen. Iedere boom of struik kiest daarbij een eigen verpakking: met knopschubben of zonder, in een bruin, rood of diepzwart papiertje, spits of rond gevouwen, al dan niet met een kleverig laagje als extra bescherming tegen de kou. De knoppen kunnen tegenover elkaar staan of juist verspreid aan de tak, ook dat is voor iedere soort kenmerkend. Omdat knoppen zo verschillend zijn bestaat er zelfs een speciale knoppenzoekkaart voor bomen, waarmee je met je kind erop uit kunt trekken om een aantal veel voorkomende bomen in de winter te herkennen. Zo speu-rend naar knoppen zien de bomen er opeens niet meer zo doods uit. Je bent op zoek naar het nieuwe leven voor het komende jaar!

En als je dan toch goed kijkt, zie dan ook eens of je verschil kunt ontdekken tussen de knoppen aan het einde van een tak en de langs de zijanten geplaatste knoppen. Bij de meeste bomen is het zo dat de eindknop het belangrijkste en daarom het dikst is. Uit die knop komt de nieuwe scheut die de hoofdtak moet gaan verlengen in zijn zoektocht naar licht. Maar bomen spelen graag op safe. Daarom schaffen ze net als wij verzekeringen aan, in dit geval in de vorm van zijknoppen, die de taak van de eindknop kunnen overnemen als dat nodig is. Bomen nemen daarbij geen genoegen met een basispakketje. Daarom zijn er zelfs knoppen die je niet kunt zien, de zogenaamde slapende knoppen, die reserve-reserve zijn, voor als het echt tegenzit. Bijvoorbeeld als een tak helemaal afbreekt. Een 'pluspakket' dus.

Mijn groene vrienden staan zo de hele winter paraat met hun cadeautjes om me te redden van een winterdepressie. Helaas mag ik niet bepalen wanneer de pakketjes geopend worden. Dat doen de temperatuur in de winter en de vroege lente en de daglengte. Het openen gebeurt vervolgens op wonderschone wijze. De blaadjes in de knoppen beginnen zich te ontplooien en drukken al zwellend de knopschubben (als die er zijn) opzij om zich open te vouwen. En dan blijkt dat al die verschillende verpakkingen niet allemaal dezelfde inhoud hebben. Sommige knoppen bevatten scheuten met bladeren, andere uitsluitend bloemen. De soorten die zich er gemakkelijk vanaf willen maken stoppen alles gewoon in één pakketje. Zoals de paardekastanje. Ik vind het werkelijk een wonder als ik zie wat er allemaal uit één zo'n kleverige knop groeit. Bladeren en een kaars vol bloemen komen tevoorschijn uit een wollig binnenste, dat het tere groen tegen de kou moet beschermen. Zet tegen het vroege voorjaar, als je echt niet meer kunt wachten, maar eens zo'n tak binnen in een vaas. En verbaas je.

ESTHER DE WINTER

Esther is natuurliefhebster en vrijeschoolmoeder van Eva (8). Ze ontwerpt en adviseert over natuurvriendelijke tuinen. Daarnaast schrijft ze en geeft ze lezingen over dit onderwerp.

Wil je ook met een knoppenzoekkaart op pad? Ze zijn te koop via www.veldwerkwinkel.nl (zoekkaart 'Bomen in knop') of www.ivn.nl (zoekkaart 'Boomknoppen'). Ook in winkels van bezoekerscentra bij natuurgebieden zijn deze zoekkaarten dikwijls verkrijgbaar.

SEIZOENER

Schoolkrant van De Johanneschool Vrijeschool Tiel

Inhoud

- 28 Licht - duister in de kleine kleuterklas
- 29 Klas 1 en 2
- 30 Klas 3 en 4
- 31 10 vragen aan... Juf Kendra
- 32 Pesten - Een avond met Jeanne Meis
- 35 Klas 5 en 6 Gedicht van Manon
- 35 Aleffa's column
- 36 Sint Maartensfeest in beeld
- 38 De passie van...
- 40 Breien in de 1e klas
- 41 Educare 25 jaar!
- 42 Verhaal: 'Eekhoorn is verliefd'
- 44 Kinder Kookboek
- 45 Schoolcommissie
- 45 Raad eens...

Colofon

Redactie
Kasper Heineke, Ellen- Rose Smulders, Sunny Willems, Ingrid van Leeuwen en Mirjam Leyten

Eindredactie
Aline Veldhuijzen

Fotografie
Sunny en Mirjam

Advertenties
Jolanda van der Seys

Aan dit nummer werkten mee
Nienke, Julia en Manon

Johanneschool vrijeschool Tiel
Priorlaan 3
tel. 0344 615313
info@johanneschooltiel.nl
www.johanneschooltiel.nl

School doe je samen... iedereen doet mee!

In de kleine kleuterklas

Licht — Duister

In de kleuterklas laat ik als het even kan het licht uit. Hier door beleef ik veel meer het licht en duister van de seizoenen. Het zachte ochtendduister op dit moment wordt afgewisseld door een mager herfstzonnetje of door zware woeste wolken van een grauwe grijze dag. Of als het prille voorjaarslicht de klas in lacht, het ijzige winterlicht in januari binnenvalt of de donkere dagen van november en december ons omhullen.

Ik hou van al deze licht- en duisternuances, want zo genuanceerd is ook de mens in zijn stemmingen. Hoe zonde als overal het licht aan wordt geknald.

Als ik kijk naar de kinderen in de klas: de één graag in het volle licht, de ander liever in een terloops straaltje of nog liever in een donker hoekje.

Waar het voor sommigen een leerweg is om in het licht te durven staan, is het voor anderen juist een kunst om het in 't duister ook eens uit te houden.

Ik zie iedere morgen statige en stralende zonnen, prille voorjaarszonnetjes en duistere wolken. Ook donderwolken trekken wel eens in de klas voorbij, maar juf weet: achter die wolken schijnt de stralende zon. Daarom zingen we iedere ochtend:

*Stralend stijgt de zon omhoog
 Rijzend langs de hemelboog
 Wijst hij ons de dag
 Door de donkere nacht omhult
 Worden wij met kracht vervuld
 Voor de nieuwe dag
 Dankbaar gaan wij aan het werk
 Blijven sterk.*

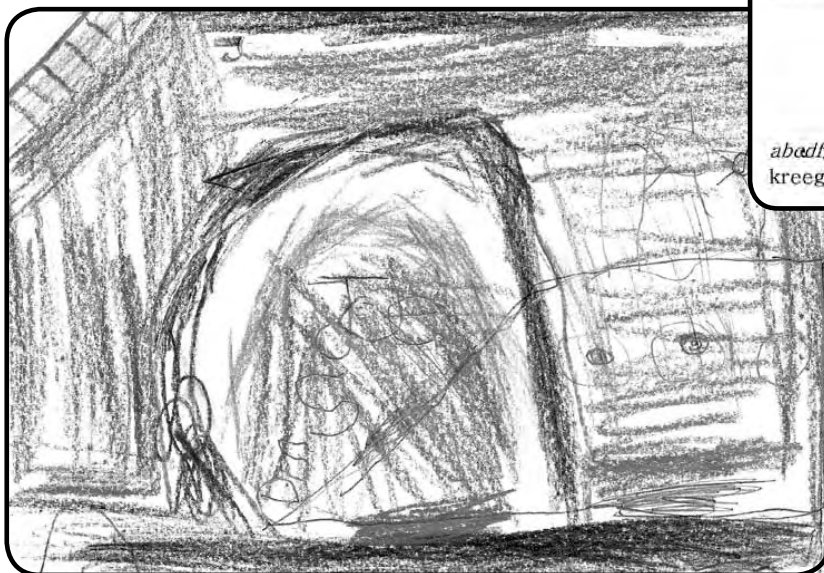
JUF JOKE

Er was eens een meisje die heet liesje en liesje was een heel schoon meisje ze had geen vriendinejes want ze lag ter haar uit maar ze had van speelgoed maar mama gaf haar nooit een spelgoed maar ze kreeg kleren en ze kreeg allemaal letters van de abc dat kreeg ze dus dat ga ik het doen dus nu

Ida

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz dat kreeg ze uit

Woordzoeker

Zoek 16 woorden

M	C	E	D	N	A	R	K	T	D	L	E
L	Z	Y	L	B	O	O	D	N	A		
M	V	L	I	E	T	U	I	G	N		
H	E	E	L	I	E	K	O	R	T	E	R
M	O	T	E	R	B	O	T	M	T	O	M
O	O	M	A	E	M	O	A	M	A	M	O
T	N	T	E	N	K	O	X	M	A	M	O
E	C	R	O	F	E	L	E	T			
B	L	E	N	O	M	O	M				
	O	I	L	M	E	E	T	R	O	O	
	M	R	T	N	V	W	O	M	O	M	
	M	C	R	O	E	T	D	O	O	T	O
	O										
T	R	E	M	K	L	D	A	M	O		

KLAS 3/4

De sprinkhaan met de mooie jas

Het was ochtend de Haan kraaide de sprinkhaan werd wakker en zij eindelijk kon ik mijn nieuwe jas aan doen. Hij bleefde zich aan en keek in de spiegel

mooi
aans
vergaug
boot
werloot
materloot
zeilloot
Meim

Klas 4

hien
hain
toervo
nem
lus
hietkolter
vrasnagen
tenh

Mooi, mooi, mooi!
zei de sprinkhaan, hij ging naar buiten en kwam gij de gans tegen. En gij de gans zei: wat een mooie zode jas met gouden knopen

Wick en Thomas

De sprinkhaan liep Azots veeder. Toen kwam hij kees de kukker tegen. Hij zei: wat een mooie zode jas. zo kwam hij ook steven de hever tegen en minnie de proot muis en sikkie de egel. Toen viel hij heihard op zijn muis. Toen zag hij dat zijn nieuwe jas kapot was en groot. Er zat een hele grote volder vlek op zijn jas. De sprinkhaan tep met een kapotte jas naar Huis

sterre en nienke en aimie

10 vragen aan...

Als vervangster van Juf Gaby zwaait Kendra voorlopig de scepter in klas 3/4. Nienke en Julia stelden haar 10 vragen.

Hoe oud ben je?

Ik ben 26 jaar.

Hoe lang ben je al juf?

Ik werk al drie jaar voor de klas.

Heb je broers en zussen?

Ja, ik heb een broer van 25, en eentje van 22, en eentje van 19, en eentje van 17 en een zusje van 15.

Waar woon je?

In Uden.

Woon je in je eentje?

Nee, ik woon samen met mijn vriend en dochtertje en twee katten en twee konijnen.

Wat eet je het liefst?

Het liefst een frietje met.

Wat is het spannendste dat je ooit hebt meegemaakt?

Een paar dingen op de bovenbouw in Nijmegen, op het geologiekamp in de 9de klas. De grot waar ik in moest was erg klein. En abseilen.

Hoe vind je de klas tot nu toe?

Ik vind het een leuke klas en heel ondeugend.

Geloof je in God?

Ja, ik geloof in God.

Wat is je wens?

Ik wens dat de mensen die ik ken; dat het goed met hen gaat. En dat ik volgend jaar naar Sri Lanka kan voor familiebezoek om lekker met mijn billen op het strand te liggen!

REPORTERS: JULIA EN NIENKE (KLAS 4)

Pesten

een avond met Jeanne Meijs

De lezing over pesten, gehouden op de vrijeschool Driebergen werd druk bezocht. Kennelijk worden er veel ouders en leerkrachten mee geconfronteerd, rechtstreeks of indirect en is het voor hen geen sinecure om er een antwoord op te vinden. Jeanne was blij met de grote opkomst. Niet alleen omdat een grote betrokkenheid van ouders het probleem uit de taboesfeer kan halen, maar vooral omdat het een zaak is van ons allemaal, van alle betrokkenen: ouders, leerkrachten en kinderen.

Want het antwoord op pesten ligt besloten in de vraag: hoe kunnen we sociaal met elkaar omgaan en die voorwaarden creëren waarbij wederzijds begrip kan leiden tot een vruchtbare aanpak. Voorwaarden die berusten op vertrouwen zodat we het pesten kunnen uitroeien. De omgeving, de mensen eromheen, moeten er van bewust zijn en een weg vinden om het samen te dragen. Omstanders doen soms weinig bij het zien van zinloos geweld, zo is het zaak ook bij pesten voor alle betrokkenen de ogen te openen om gezamenlijk tot een oplossing te komen.

Onderscheid

Allereerst moet er duidelijkheid zijn over wat pesten precies inhoudt. We moeten het onderscheid kunnen maken tussen plagen, dat over-en-weer gaat, iedereen weleens doet en meestal vanzelf ophoudt en pesten. Bij pesten is sprake van een fundamenteel machtsverschil tussen de pester en het slachtoffer, dat zich telkenmale herhaalt en leidt tot een significante afname van het identiteitsgevoel van de gepeste.

Pesten uit zich niet alleen fysiek, maar ook door het venijn in woorden of uitsluitingen of uitsluiten. Het beeld dat de ander van zichzelf heeft wordt afgebroken, met gedachten en al kapot gemaakt. Ook in materiële zin wordt er gepest waarbij spullen voortdurend gesloopt of kwijt gemaakt worden.

Aanraken

Pesten heeft rechtstreeks verband met aanraken. Niet aanraken leidt tot verwaarlozing. Jeanne Meijs schetst kort-

stondig het beeld van kindertehuizen waar kinderen op erbarmelijke wijze aandacht en liefde door aanraking te kort komen, daaronder lijden en daaraan zelfs ten onder gaan. Door een verstoord zelfgevoel kunnen pester en gepeste niet gezond aanraken of aanraking ontvangen. Pesten kun je zien als een stoornis van de tastzin met verwoestende gevolgen.

Behuizing

Welk kind gaat over tot pesten en welk kind wordt slachtoffer, zijn de volgende vragen die zich voordoen. Daarvoor gebruikt Jeanne Meijs het beeld van het lichaam als behuizing, als tempel van de geest waarin het kind is komen wonen. Wanneer je het lichaam ziet als een kasteel, met zijn vele kamers en torens waar onze diverse eigenschappen zich ophouden, kun je je voorstellen dat beneden, in de kelders, de kerkers zijn met de mindere, dierlijke aspecten die we daar verborgen houden. Je zou kunnen zeggen dat de pestkop opgesloten zit in die kerker, eenzaam, met de deur op slot. Daar waar in de leegte de slechte, dierlijke eigenschappen huizen en verving heerst, luistert de pester naar 'het geweten' van het kwaad. Door te pesten voelt hij zich schijnbaar beter. Het heeft een ongezond zelfgevoel en zegt: 'Ik zit hier opgesloten en voel mij niet aangeraakt en kan mij slechts beleven als ik pest.' Zo heeft de pester het probleem zich niet te kunnen verplaatsen in het slachtoffer.

De behuizing van het gepeste kind heeft daarentegen uiterst dunne wanden. Zijn of haar persoonlijke kern ligt dicht aan de oppervlakte, met name de kwetsbare kant is snel zichtbaar. Dit wordt in essentie gezocht door de pester. Daardoor heeft dit kind eveneens een ongezond zelfgevoel en naar buiten treden ervaart het dan als eng. Het gaat zichzelf beleven als 'stom' omdat het degene is die gepest wordt.

Drie krachten

Bij verstoring van -de sociale driegeleding- vrijheid, gelijkheid en broederschap krijgt pesten een kans. Drie krachten zijn dan werkzaam.

- 1: De bevestigende, koude kracht die leidt tot vervreemding: 'die ander is zo vreemd, daar wil ik niets mee'. (Homohaar, rassendiscriminatie.)
- 2: Begeerte, jaloezie die leidt tot verhitting: 'ik wil jou niet, maar wel wat je hebt'. (Grote broer is jaloers op nieuwe baby wanneer die alle aandacht krijgt.)
- 3: De kracht van het bloeddorstige, dat leidt tot zinloos geweld, tot het plezier beleven aan het kwelen en vernederen van anderen. (Uit de hand gelopen onderwerpen die leiden tot marteling.)

Harmonieuze ontwikkeling

Het tegenovergestelde -van positieve krachten- is er omdat het er wil zijn, zoals licht zich verhoudt tot duisternis. Zo zal men herstel van bovengenoemde kernwaarden moeten

zoeken in vertrouwen, aandacht en waardering. Met het besef 'de wereld is goed', kunnen angsten overwonnen worden. Door het waarnemen van uiterlijke schoonheid als spiegeling van innerlijke schoonheid gaat het kind zien wat er in zichzelf zit: 'de wereld is mooi'. Met 'de wereld is waar' kan je de eigenschappen die het kind in zich draagt in de geest van het sociale en in de geest van de liefde laten ontkiemen. Deze waarden meegeven aan het kind is essentieel voor een harmonieuze ontwikkeling.

Liefde

De uitdaging waarmee de kinderen in deze tijd worden geboren weerspiegelt zich volgens Jeanne Meijs o.a. in de literatuur. Als je ziet welke thema's hen de afgelopen jaren boeit, vormt zich een beeld waarin het nu gaat om het gevecht om de liefde. Kinderen hebben vaker geleefd dan één keer, zij zijn 'bijgepraat' in de voorgeboortelijke sfeer, zij 'weten' dat. In griezelboeken, verhalen over vampiers en Harry Potter, wordt de strijd met het bloeddorstige en het koude aangegaan. Met name deze laatste hype -waarvan Jeanne overigens niet de literaire kwaliteit wil prijzen- heeft als thema: de liefde van de ouders die moesten sterven en de magie van de liefde waardoor de held het boze kan overwinnen. Kortom: haat moet overwonnen worden. Het 200 jaar oude sprookje van Novalis 'Eros en Fabel' heeft Jeanne herschreven voor onze tijd, nadat zij zag dat het alles in zich had waar wij nu mee te kampen hebben. Het vertelt het verhaal van de groei en wording van de mensenliefde, het is het sprookje van nu.

Haat

Hoe komen de pesters aan de haat? Wat sluimert er in de basis? Wat ligt er ten grondslag aan de wortels van de haat? Het is méér dan iets vreselijks te hebben gedaan. Het heeft zich misschien kunnen nestelen door leed dat hen is aangedaan en wat ze niet hebben kunnen vergeven. Haat wordt liefde als we niet veroordelen en vergeven. Liefdevolle mensen hebben veel vergeven. Vergeving is de weg naar wat Jeanne heel mooi zielhygiëne noemt. Daar begint de strijd tegen pesten.

De strijd aangaan

Samen weten waarvoor we het doen: bij pesterijen zijn we allen betrokken. Hoe verdraagzaam zijn wij zelf? De inspanning alleen al, om tot een oplossing te komen, zal het goede met zich meebrengen. Wie kan onder de gesloten deur van de kerker door glippen en de pester bereiken, in een 1 op 1 aanraking? In broederschap moet de liefde weer door kunnen stromen. Voor langere tijd, zonder op te

geven, liefde geven zonder iets terug te verlangen, zodat de muren om hem heen verdunnen, zijn eigenheid weer bij zijn persoonlijkheid kan komen.

Voorwaarden binnen de groep

Pesten gebeurt vaak in het geniep, maar ook een groep kan een kind uitsluiten.

Meelopers zijn bang om zelf gepest te worden, ze zwijgen er over of gaan mee in het pesten. In de praktijk zal de groep kinderen waarbinnen het pesten zich manifesteert gebaat zijn met een gezonde groepsleider, een sterke uitstraling is belangrijk. Openheid in vertrouwen is de eerste stap om tot een oplossing te komen, opdat alle talenten tot ontwikkeling kunnen komen. Net als veiligheid, samenwerking en verscheidenheid: iedereen mag zijn zoals hij wil, men moet kunnen samenwerken met de verschillen onderling.

De ouders

Beide ouders hebben kwaliteiten. Gezond vadersen leidt tot weerbaarheid, gezond moeders, zorg, leidt tot geborgenheid. Maar een kind dat gepest wordt veel bemoederen is verkeerd. Daarmee blijft het teveel binnen de geborgenheid.

Zeggen 'hier gaan we wat aan doen, dit gaan we oplossen', dus naar buiten treden, bespreken, aan de orde stellen, een plan maken. Dit zal aanspraak maken op de weerbaarheid. Verantwoordelijkheid nemen, en vooral het kind serieus nemen is een belangrijke voorwaarde om diens eigenheid te versterken.

Ouders bouwen soms zelf een kerker als ze het gevoel krijgen 'mijn kind is een pest-kind'. Het geweten van het kind zal je kunnen wekken als je zelf gewetensvol bent. Naar buiten treden is voor ouders van een pester heel moeilijk.

Maar als gemeenschap kunnen we er in liefde omheen gaan staan en laten zien dat we het allemaal willen oplossen.

KASPER HEINEKE

Voor meer lezen en informatie:

- Het sprookje van Eros en Fabel, Jeanne Meijs, Uitg. Christoffor, ISBN 978-90-6238-845-5
- Lezing over pesten in Opvoeden in de 21e eeuw, Jeanne Meijs, Uitg. Christoffor, ISBN 90-6238-733-0
- www.jeannemeijs.nl

Tegeltableau in het trappenhuis van de Vrijthof. Foto Mirjam

Als ik ooit eens zou mogen kiezen
 uit alles wat ik weet
 dan zou dat wel zijn dat ik alles weer vergeet
 al wat ik heb meegemaakt
 zowel de vreugde als de pijn.
 Herboren trek ik dan de wereld in om al wat er is
 opnieuw te ontdekken en als ooit de dag komt
 dat ik te oud word en de lange tochten
 niet langer meer kan trekken
 dan sluit ik mijn ogen en reis
 naar een bedacht gebied
 onvoorstelbaar vol met nog
 door niemand bezochte plekken.

Manon

De draak

Het lijkt wel of na het Michaelsfeest de draak zijn intrek heeft genomen in ons huis. Harde herfstwinden waaien dwars door alle kamers. Het begint 's morgens al met een kussengevecht: de jongste begint en de andere twee doen als snel mee. Beneden gaat dat verder met een flinke woordenwisseling over wie op welke plek op bank mag gaan zitten. En welk broodje van wie is. Na het eten ontstaat er een nieuw idee: "We gaan op ons hoofd staan" of ze doen 'voetje van de vloer' met alle kussens van de bank.

Op de één of andere manier krijg ik ze toch steeds weer op tijd op school. Maar na 13.00 uur begint er een strijd wie er naast mij mag fietsen en wie het eerst het meest mag vertellen. Ze praten steeds door elkaar en willen de ander niet uit laten praten. Dit hele gebeuren begint om 14.30 uur weer als de oudste thuis komt en ook wel wat te vertellen heeft. Het lijkt dan net of die andere twee nog lang niet uitgesproken waren. Dit mondt uit in hevige discussie onderling en boze gezichten. Bart is verbaal nog niet zo sterk als zijn grote zussen en moet vaak het onderspit delven. Dat laat hij zeker niet over zijn kant gaan en probeert met een beetje fysiek geweld de boel recht te zetten.

Tot nu toe heb ik steeds geprobeerd alles in goede banen te leiden. Zorgen dat ieder zijn zegje kan doen. Proberen ze allemaal te laten uitpraten. Ze om beurten naast mij te laten fietsen en om beurten te duwen. Om de beurt iets leuks vertellen over school en om de beurt iets wat minder leuk was. Maar er is geen beginnen aan. De vlammende draak vliegt door de kamer en laait het vuur zeer hoog op!!

Ik zit zo'n beetje met mijn handen in het haar en de harmonie is ver te zoeken. Dan besluit ik de 'politiepet' af te zetten. En zowaar, als je het loslaat komt de oplossing uit onverwachte hoek. De nieuwe spreuk op school luidt; 'school doe je samen, iedereen doet mee' en Eva zegt: "Dat geldt ook voor thuis, hè mam?"

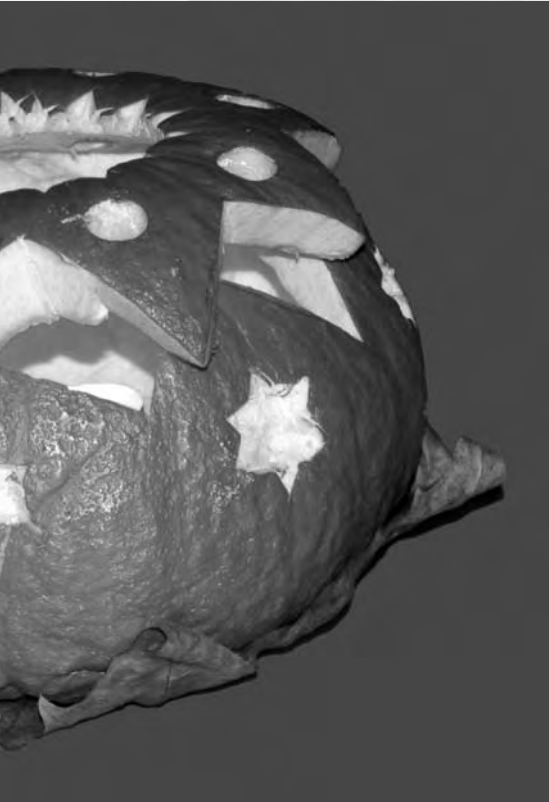
Onze draak is voorlopig verslagen!!

ALETTA HAKKENES

Sint Maarten

De passie van...

Danielle

Het gymlokaal leek me een prima plek om te praten met een judoka. Danielle komt binnen en het is meteen gezellig. Het is geen moment stil, het valt niet mee voor een leek om een spoedcursus over judo over je heen gestort te krijgen en het in een keer te snappen. Geduldig legt ze uit hoe de puntentelling in elkaar zit, hoe de gekleurde banden werken, ze laat me zien dat ze een oranje slip aan haar gele band heeft.

“Die krijg je niet bij je pak, je krijgt een band en daarbij kun je een slip halen door onder andere een aantal been en heupworpen te kennen, goed te kunnen val breken en zo.” Ze laat zien hoe je een val kunt breken. Daar is het ook allemaal mee begonnen. “Mijn moeder deed vroeger aan judo en daar heeft ze goed van leren val breken. Een tijd terug nam ze me mee om te kijken of het ook iets voor mij zou zijn. Ik wist het meteen, dit wilde ik gaan doen. Mijn broertjes wilden het toen ook. We zitten niet in dezelfde groep, maar ik vind het leuk dat ze ook op judo zitten.”

Inmiddels heeft Danielle al het een en ander aan prijzen gewonnen, dat is een bevestiging van de passie voor judo, maar er is meer... Danielle is hulpjuf.

“De juf vroeg of ik hulpjuf wilde worden en daar heb ik toen over nagedacht, kort nagedacht, want het is hartstikke leuk. Ik leg o.a. de matten klaar en ik help de jongere kinderen. Er gaat wel tijd inzitten, maar nu ik nog hier op school zit, kan het gelukkig makkelijk. Ik hoop dat ik nog heel lang met judo bezig kan zijn.”

... en Manon

De Passie van Manon is na wat andere hobby's, paardrijden, dansen en hockey uiteindelijk toneel geworden.

“De andere hobby's waren best een tijdje leuk, maar hadden het net niet. Dansen komt misschien nog wel eens van

pas, want een vorm van toneel is musical. Maar ik weet zeker dat ik heel blij ben met toneel. Vrijdagmiddag spelen we toneel op school en dat is hartstikke leuk, de toneellessen die ik nu volg zijn dan heel handig, ik heb er echt iets aan. Iedere woensdagmiddag ga ik er naar toe. Je denkt dat je dan meteen met kostuums en decor, hele teksten uit je hoofd moet leren, maar dat doen we niet. We leren iede-

re week andere dingen, soms zijn ze heel erg grappig. In een les krijg je bijvoorbeeld, gezichtsuitdrukkingen.” Hierbij demonstreert ze enkele gezichtsuitdrukkingen en ik schiet dan ook inderdaad in de lach.

“Verder allemaal aanleren om niet met je rug naar het publiek te gaan staan, buikspier oefeningen, mime en nog veel meer. Het is heel leuk om typetjes te spelen, ook in je privé leven is het heel leuk om even iemand anders te spelen. Er zijn een aantal jongens op les, maar er zijn meer meisjes. Je leert ook van het naar elkaar kijken. Laatst hadden we een oefening dat je moest akteren zonder je benen te gebruiken. Dat ziet er dan zo raar uit als je de uitleg er niet bij krijgt, zo van... wat zijn ze toch aan het doen? Iedereen krijgt dezelfde les, maar iedereen doet het anders, je leert dan ook om een eigen stijl te ontwikkelen. Door toneel spelen kun je ook je stemming veranderen. Je kunt er heel vrolijk van worden. De toneellessen zijn handig wanneer we toneel spelen op school, ik hoop dat in het vervolg onderwijs ik ook toneellessen kan volgen. Wat ik ermee ga doen later weet ik nog niet, maar ik blijf zeker toneel spelen.”

... en Kayleigh

“Het was Liefde op het eerste gezicht!”

Kayleigh's ziet er olijk uit, ze gebruikt haar handen om haar woorden bij te staan met gebaren.

“Tijdens de vakantie in Parijs, liepen we een boetiek in, gewoon om te kijken. Daar hingen zulke mooie kleren, niet wat je hier in de winkels ziet, maar heel bijzonder. Het is kleding die wordt ontworpen en apart gemaakt, haute couture. Er gebeurde iets met me, dit wilde ik ook gaan doen. Toen ik weer thuis was, ben ik gaan ontwerpen. Daarna wilde ik ook mijn ontwerpen gaan maken, nu probeer ik dat met de hand. Het is teveel werk om grote kleding te maken met de hand, dus maak ik het op poppen (barbierformaat). Wanneer ik machinaal kleding kan maken, ga ik natuurlijk ook kleding maken voor mensen, maar voor nu is dit nog heel erg leuk. Het is een hobby waar ik best veel tijd in stop, maar het blijft dan ook iedere keer weer leuk om te zien wat er ontstaat. Als er op de volgende school een mogelijkheid is om dit soort dingen te leren, ga ik er graag heen want hoe meer ik er over kan leren, hoe beter. Het zou geweldig zijn als ik er later mijn beroep van zou kunnen maken, het is niet alleen voor jezelf, maar je maakt er een ander ook blij mee.”

INTERVIEWS DOOR SUNNY

Joke Beekman

psychosociale hulpverlening
gestalt therapie
coaching

Hoveniersweg 69
4001 HS Tiel
info@jokebeekman.nl

t 0344 634 787
m 0612 101 614
www.jokebeekman.nl

Praktijk natuurgeneeskunde
o.a. voetreflexzonetherapie
ortho-moleculaire voedingstherapie
toegepaste kinesiologie
numerologie

Ria van Miltenburg
Uiterdijk 15
4011 ET Zoelen
0344-682202

e-mail: miltenburgvanria@hetnet.nl

Ina

Voetreflextherapie
Ontspanningsmassage
Reiki

Kon. Wilhelminalaan 15, 4116CK Buren
Tel.: 0344-572064
Mob.: 06-45476815
E-mail: inavanlith@planet.nl

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

★ 'Pinto' de Kindertroubadour ★

★ ★

★ *Liedjes* ★

★ *&* ★

★ *Verhalen* ★

★ ★

★ Voor info & boekingen: www.kindertroubadour.nl ★

★ Telefoon: 0344 65 19 80 / Mobiel: 06 22 73 63 51 ★

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

Steeds maar weer herhalen dan maak je de goede steek. En dat doen we. Zes weken lang, iedere dag. Na wat geworstel en een flinke portie doorzettingsvermogen kunnen de eersteklassers na ongeveer drie weken breien.

Na de herfstvakantie gaat iedereen aan het werk om zijn of haar eigen fluitenzak te breien. Ordening en links-rechtscoördinatie vormen de onderliggende oefening. De herhalende beweging biedt hierbij ondersteuning. En het tellen van de steken is een goede rekenoefening.

Na de eerste fase komt het moment van snappen hoe de steken in elkaar zitten. Maar dat gaat niet zo snel! Want wanneer is een steek fout? En hoe los je dat dan op als het fout is? Een steekje laten vallen en dan...? Hoe komt het nu dat er opeens 21 steken zijn en niet 20?

Al deze vragen moeten een antwoord krijgen in de loop van de breitijd. Maar vooralsnog is het 'toveren'. Toveren met kleur die zomaar verandert, toveren met je eigen handen. Er ontstaat een waar kunstwerk waar we steeds meer van genieten. Zelfs als we erachter komen dat er 'kletssteken' bestaan.

JITSKA EISSING

Breien

Huisje in - dasje om - deurtje door - huisje uit

Educare 25 jaar!

Verbeteren van de kwaliteit van opvoeden in mededogen & verbondenheid en samen leven & leren met kinderen in harmonie met de wetten van de natuur. Dit is wat Stichting Universele Opvoeding in 1982 voor ogen had toen zij EDUCARE (Latijn voor opvoeden) het licht liet zien. Een tijdschrift 'als platform voor denkers en doeners die met elkaar praktische ideeën en levende voorbeelden uitwisselen over de relatie opvoeder - kind(eren). Een verbindende schakel in een levend netwerk van opvoeders die een antwoord zoeken op de vragen van deze tijd'.

Het moge duidelijk zijn dat op deze vragen geen eensluidend antwoord mogelijk is in de huidige wereld van ontwikkelingen. Daarom is het des te meer een verdienste van Educare dat het een formule heeft gevonden voor de vele paden die er in opvoedkundig opzicht betreden kunnen worden. 'Een voedzaam klimaat scheppen waarin ieder kind uitdrukking kan geven aan wat in de kiem al aanwezig is', is het uitgangspunt dat gezien kan worden als de rode draad welke ouders, opvoeders en leerkrachten een weg biedt het leven zelf als leerschool te ervaren.

Achtergrond

Vanzelfsprekend speurde ik bij de eerste kennismaking met Educare naar een antroposofische achtergrond. Dat die er wel degelijk is maar de redactie er niet nadrukkelijk mee op de voorgrond wil treden, zie ik eveneens als een voordeel van dit mooie tijdschrift. Het zijn vooralsnog de aan de vrijeschool gerelateerde bladen zoals Vrijeopvoedkunst en sinds een paar jaar de op onze school gestarte Seizoener, die een licht bieden op pedagogische aspecten als bijvoorbeeld de ontwikkelingsfasen van het kind. Maar deze bladen circuleren voornamelijk binnen de kringen van de vrijeschool en dienen een beperkte groep. Educare is veel breder opgezet, zal op een vrijeschool zeker niet misstaan (wij willen een abonnement! red.), en kan op reguliere scholen een verfrissend en welkom geluid laten horen.

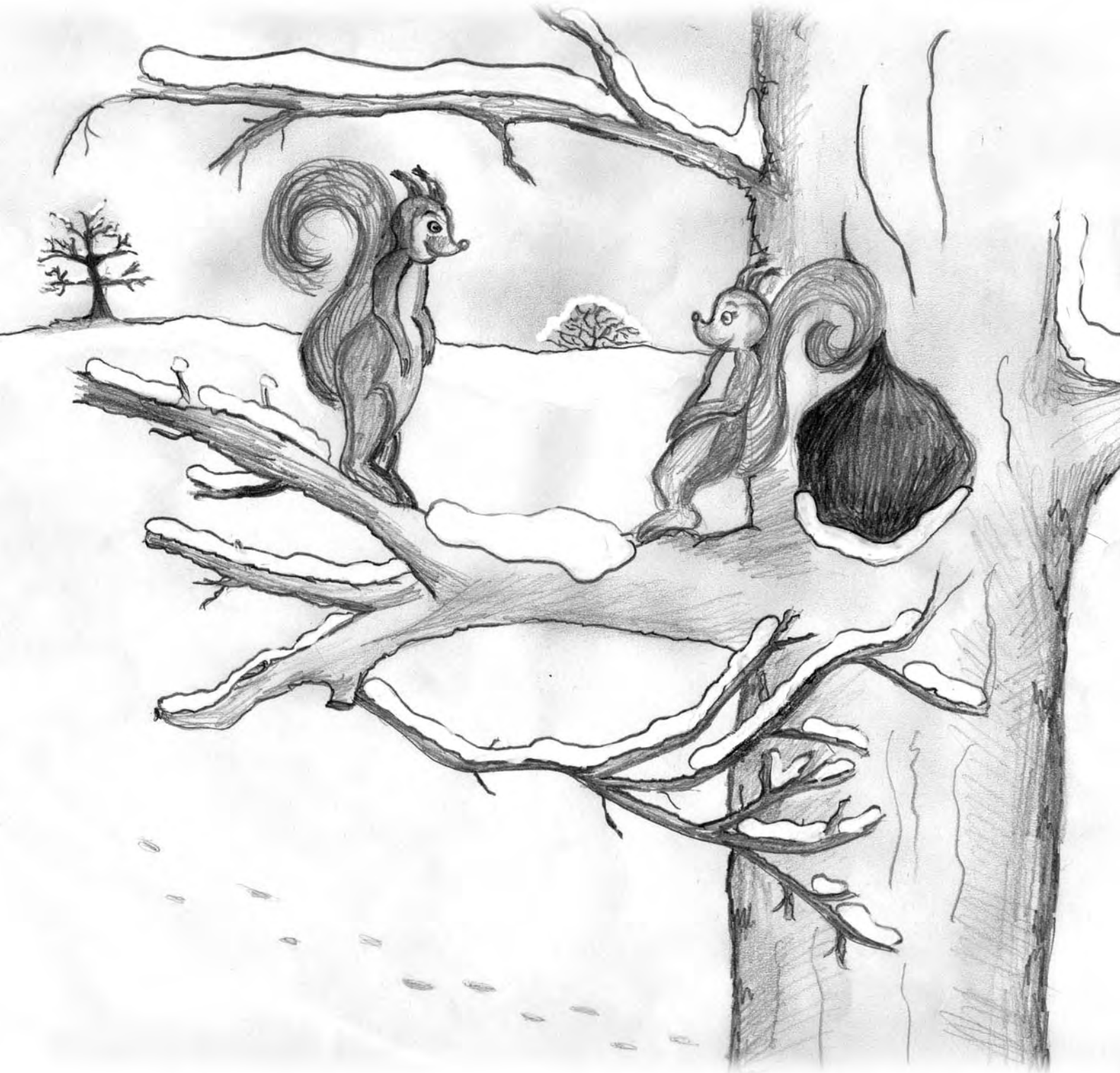
Duizendpoot

Aan het roer staat reeds 18 jaar Marijke Sluiter. Zij maakte als kleuterleidster in de jaren zeventig de veranderingen binnen het onderwijs mee, die in haar ogen tot gevolg hadden dat 'de wijde blik werd afgesloten' door kleuters al vroeg te confronteren met lezen, schrijven en rekenen. Ook vond zij dat daarmee de talenten van de kinderen niet meer voldoende werden aangesproken. Als oud-vrijeschool moeder en gewezen directeur van een Jenaplanschool, initiatiefneemster van EDUQREATION (levert workshops op maat voor scholen en kindercentra) en schrijfster van het boek 'Aanraken een Levensbehoefte' –tactiele contacten in de opvang en op school- is zij voor Educare als duizendpoot met een zeer omvangrijk netwerk, de gedroomde hoofdredactrice.

DOOR KASPER HEINEKE

Voor meer informatie: www.educare.nl

Eekhoorn is verliefd

Er ligt een dik pak glinsterende sneeuw in het bos en de bomen zijn prachtig versierd met rijp. Eekhoorn is een verstoppaatsje, waar hij zijn nootjes verbergt, kwijt en loopt te zoeken. Altijd is hij weer blij wanneer hij een voorraadje vindt.

Waar was het nou, vroeg Eekhoorn zich af en groef met zijn pootjes op allerlei plekjes. Opeens zag hij voetstapjes in de sneeuw. Zijn eigen pootjes pasten er precies in.

“Wat gek”, mompelde hij, “hier ben ik nog helemaal niet geweest.”

Hij volgde het spoor en kwam bij één van zijn verstoppelkjes. Alle nootjes waren verdwenen.

Eekhoorn snapte er niets van.

Op deze plek heb ik nog helemaal geen nootjes gehaald en toch zijn ze weg, dacht hij. Meteen ging hij naar Uil.

Onderweg kwam hij Kruidenmannetje tegen.

Hij liep hem zowat omver.

“Wat is er met jou aan de hand?” vroeg

Kruidenmannetje.

“Mijn nootjes zijn weg”, riep Eekhoorn en hij rende verder.

Bij Uil aangekomen was Eekhoorn helemaal buiten adem.

“Wat kan ik voor je doen”, zei Uil toen hij zijn ogen opendeed.

“Iemand heeft mijn nootjes meegenomen”, zei Eekhoorn.

Kruidenmannetje was ook naar de boom van Uil gekomen.

“We moeten er achter zien te komen wie het gedaan heeft”, zei hij.

“Wie doet zo iets nou”, zei Eekhoorn boos.

“We kunnen het de anderen vragen”, zei Uil.

“Ik ga wel naar Muis en naar Mol”, zei

Kruidenmannetje.

“Dan ga ik op de uitkijk staan”, zei Eekhoorn.

“Goed, dan slaap ik nog even verder, maar ik zal één oog open houden”, zei Uil. Eekhoorn en kruidenmannetje vertrokken meteen.

Muis was thuis in zijn holletje.

“Ik weet van niks,” zei Muis, toen Kruidenmannetje hem vertelde wat er was gebeurd, “maar ik wil Eekhoorn wel helpen als hij niets meer te eten heeft hoor, mijn voorraadkamertje is tot de nok toe gevuld.”

Daarna liep Kruidenmannetje naar Mol. De molshoop stak een eindje boven de boswei uit en was helemaal wit.

“Ik houd niet zo van nootjes en ik vind mijn eten wel onder de grond. Bovendien is het mij te koud in de sneeuw”, zei Mol.

Kruidenmannetje liep terug naar Uil.

Eekhoorn was boven in de Grote Beuk op de uitkijk gaan staan. Na een tijdje hoorde hij geritsel.

Verderop zag hij iets bruins en pluizigs over de takken van de bomen rennen en zijn holletje binnen glippen. Hij stook er op af. Bij de ingang botste hij keihard tegen een... andere eekhoorn!

“Au! Wat doe je nou?” riep ze met zachte stem. Ze wreef over haar neus. Eekhoorn z’n mond viel open van verbazing. Hij keek recht in een stel prachtige ogen. Hij wilde over zijn nootjes beginnen maar hij zei alleen maar: “Sorry”.

De andere eekhoorn lachte. Toen renden ze achter elkaar aan, het hele bos door.

Uil en Kruidenmannetje hadden het allemaal gezien.

“Die heeft dus de nootjes gevonden”, zei

Kruidenmannetje, “ze komt vast uit een ander bos.”

“Eekhoorn is verliefd”, zei Uil.

“Dan gaan ze vast gauw trouwen”, zei

Kruidenmannetje.

Een paar dagen lang speelden de eekhoorns met

elkaar. Ze rolden door de sneeuw, gooiden met sneeuwballen en hadden de grootste lol. Eekhoorn

liet zijn vriendinnetje zien waar al zijn vriendjes

woonden. Toen gingen ze naar Uil.

“Wij willen trouwen”, zei Eekhoorn.

“Dat dacht ik al”, zei Uil.

“Dan gaan we samenwonen”, zei het vriendinnetje.

“We trouwen vanavond bij Kruidenmannetje”, zei Eekhoorn.

“Dat is goed”, zei Uil.

Bij het huisje van Kruidenmannetje was de Dikke Dennenboom helemaal versierd. Binnen was het gezellig en lekker warm. Er stond een grote pan soep te pruttelen op de kachel. Alle dieren hadden iets meegebracht.

“Jullie zullen geen honger leiden deze winter”, zei

Muis, en hij gaf een handvol nootjes. Mol had een dikke regenworm bij zich, maar die lieten de eekhoorns weer gaan.

Uil verklaarde het paar voor getrouwd, nadat hij een mooi verhaal had verteld en zij elkaar hadden beloofd voor altijd samen te blijven.

Kruidenmannetje ging naar buiten en keek naar boven. Een heldere ster stond te stralen aan de hemel. Dit is een hele bijzondere nacht, dacht hij. En het feest ging nog drie dagen en nachten door.

VERHAAL: KASPER HEINEKE
TEKENING: INGRID VAN LEEUWEN

Bladerdeeghapjes met feta, honing en nootjes

KinderKookhoek

(Samen met papa, mama, opa, oma?)

Een bijgerecht of voorgerecht voor 4 personen

Leg 4 plakjes bladerdeeg naast elkaar te ontdoien.

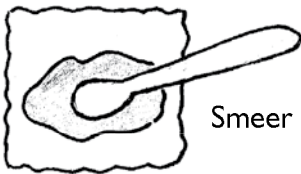
Verkruimel 200 gram feta.

Kraak 150 gram walnoten en hak ze in stukjes.

Zet de pot honig klaar.

Verwarm de oven voor op 220 graden.

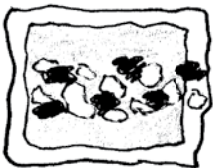
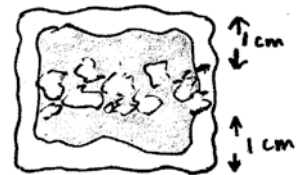
Keer de plakjes bladerdeeg om met het plastic velletje naar boven toe en haal het velletje eraf.

Smeer op elk plakje bladerdeeg een lepeltje honing.

Strooi hierover een laagje feta tot aan de linker- en rechterkant, laat onder en boven een centimeter vrij.

Dat is nodig om het goed op te kunnen rollen.

Als laatste strooi je de walnoten erover. Vanaf de onderkant rol je het geheel, niet te losjes, op. Elk rolletje snijd je in vieren, eerst door de helft, dan de helften door de helft.

Zo krijg je zestien gelijke stukjes.

Deze stukjes druk je aan alle zijanten dicht.

Opdat de honing er tijdens het bakken niet te veel uitloopt.

Schuif de bladerdeeghapjes in het midden van de oven.
Bak de hapjes ongeveer 15 à 20 minuten tot ze goudbruin zijn.
Serveer de bladerdeeghapjes warm of koud.

Schoolcommissie

Zoals iedereen wellicht weet, is onze school in het rijke bezit van een schoolcommissie.

De schoolcommissie is een adviesorgaan en heeft een ondersteunende rol voor de schoolleider. Tevens dient de schoolcommissie als klankbord.

De schoolcommissie van de Johannesschool bestaat uit 5 ouders te weten: Jouke Klein, Ron van Rootselaar, Onno Verbaas, Aletta Hakkenes en Eugenie Koelemeijer. Ron van Rootselaar is tevens lid van het algemeen bestuur van Pallas en vertegenwoordigt in die hoedanigheid onze school. In dit algemeen bestuur komen de schoolcommissieleden van andere aan Pallas verbonden scholen bij elkaar om te overleggen.

Om wat meer inzicht te krijgen en wat meer ervaring op te doen met betrekking tot bestuurlijke zaken zijn Eugenie en Aletta naar een oriëntatiecursus voor startende bestuur-

ders geweest. Deze was op 7 november jl. en werd georganiseerd door de Vereniging van Bijzondere Scholen.

Het was een zeer leerzame dag! Er zaten mensen uit veel verschillende soorten schoolbesturen. Zoals bovenscholse besturen (die meerdere scholen aansturen) en besturen in oprichting van startende scholen.

We zijn veel te weten gekomen over de financiën van scholen zoals: waar komt het geld vandaan en waar moet het naar toe. Maar ook over verantwoordelijkheden, taken, plichten, bevoegdheden en aansprakelijkheid. We kregen een heel boekwerk aan lijsten mee om eens na te kijken of alles aanwezig is. Denk hierbij aan verzekeringen en statuten en of deze wel actueel zijn. Ook hebben we van de andere deelnemers veel geleerd.

Alles bij elkaar was het een lange dag, maar we zijn er zeker wijzer van geworden!

De schoolcommissie is te bereiken via het postvak in de keuken op school of door te mailen naar: info@johannesschool.nl t.a.v Schoolcommissie.

GROET VAN DE SC

Raad eens...

Wie is deze schattige baby?

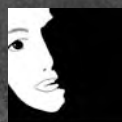
Het is een leerling van onze school...

Je kunt de oplossing, geschreven op een papiertje, inleveren in de ideeënbus in de keuken. Onder de goede inzenders wordt een leuke attentie verloot.

Het meisje op de vorige foto was Aline en is geraden door Alexandra, moeder van Cisco en Milou.

Bij Avalon kunt u terecht voor:

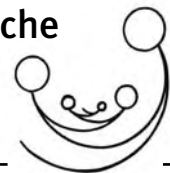
- Permanent make-up
- Dr. Hauschka behandeling
- Dr. Hauschka producten
- Lymfe drainage
- Electrisch ontharen
- Lichaamsmassage
- Harsen
- Wimpers/wenkbrauwen verven
- Behandeling mannenhuid

AVALON

DE HENNEPE 479 • 4003 BG TIEL • 0344 631946

Praktijk voor haptonomische begeleiding

Adri van Loon

- Haptonomische begeleiding kinderen
- Coaching ouders
- Coaching en training leerkrachten
- Individuele haptotherapie
- Lezingen en workshops

Thedingsweert 3, 4017 NR Kerk-Avezaath / Tiel,
Tel: 0344 630322 E-mail: van.loon@zonnet.nl

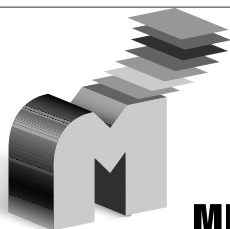
**WERELD
WINKEL**
van en voor wereldburgers

Wereldwinkel Tiel

Weerstraat 10 - 4001 LD Tiel

Tel: 0344 616652

www.werelwinkeltiel.nl

**MEERPAAL
GRAFIMEDIA**
GRAFISCHE PRODUCTIES

| de kortste weg naar resultaat

Stephensonstraat 7
4004 JA Tiel
Postbus 95
4000 AB Tiel

Tel. 0344 613636
Fax 0344 673488

info@meerpaal.com
www.meerpaal.com

(Zons)verduistering

Er zijn eigenlijk drie zaken die in deze tekst tevoorschijn willen komen. Ze lijken niet met elkaar te maken te hebben, maar toch...

Eerst zijn daar de 'overschotskrachten'. Wat een woord! Daar hoor je niet van tot je in antroposofische kringen komt, waar ze luid worden bejubeld. Ergens is dat wel een fris geluid. Gewoonlijk hebben we tijd tekort, geld tekort, energie tekort. We druipen van de tekorten – denken we – en daarom zijn we alsmaar bezig om sneller, rijker en energiekeker te worden. Maar nu mogen we dus overschot hebben. We hebben ook twee longen, twee nieren, terwijl een zo'n orgaan al genoeg is. Het overschot is lichamenlijk ingebakken.

Ook in de vrijeschool lijkt er zoveel teveel: al die extra aandacht voor talen, toneel, kunst, sociale vorming, organische vormen - toe maar, wat een luxe. Wat moeten we daarmee?

Ten tweede, het astraal lichaam. Zo, daar staat het. Zo'n woord als astraal, daar moet je mee oppassen. Voor je het weet zit je dan in hoog spirituele kringen, heel verheven en verweven in een begrippenwereld, waar je als gewone Hollander moeilijk bij kan. Maar toch vond de heer Steiner het nodig juist deze naam voor ons geheel van gevoelens en bewustzijn te gebruiken. Net zo aanwezig als ons fysieke lichaam, net zo stevig, maar je ziet het niet, ra ra wat is het? Zo wat gevoelens die af en aan door ons heen stromen, oké, maar daar een lichaam van hebben? Dwars door je hele lijf heen – dus niet alleen tussen je oren?!

Je gaat er iets van snappen als je een zonsverduistering meemaakt. Omdat het dan zo snel gaat, wordt het ineens duidelijker. Eerst is het dag met een zonnetje, de heuvels en huizen en auto's. En dan, in een paar minuten tijd, dooft het licht en wordt het donker. Dwars achter die dag blijkt nog een andere realiteit te bestaan: de sterren stralen aan de hemel. Die Astra (=ster) waren er al die tijd gewoon! Verstandelijk weet je dat wel, maar door die paar minuten zonsverduistering is het ineens zeker. Brengt dat het 'astraal lichaam' dichterbij?

En dan, de 'derde partij'...

Ja ouders, dat is me wat. Op school gaat het om twee groepen: de leerkrachten en de kinderen. De ouders worden de klas uit gebonjourd. Niet leuk - of juist wel, want dan kun je wat anders gaan doen. Deze 'derden' staan aan de zijlijn te hopen op een goed 'eindproduct' van de school, te weten welopgevoede intelligente kinderen, klaar voor de volgende opleiding.

Maar is dit wel wat we als ouders willen? Dit onderwerp kwam ter sprake toen op onze school de behoefte aan een toneelzaal beschreven werd. Want in een goede toneelzaal is een tribune waar de ouders thuishoren, binnen de school. Zodat ze met aandacht het spel van de kinderen kunnen meebelevén.

Ah... Daar vallen de drie stukken in elkaar.

De vrijeschool laat het overschot aan levenskracht, zowel bij kinderen als bij ouders - want zij werken zich ook vaak rot voor de school - tot hun recht komen. Dat is geen luxe, maar menselijk vermogen. Dat kun je beleven als het licht in de toneelzaal uitdooft en de kinderen in het donker stralend hun spel kunnen tonen.

En met dat menselijk vermogen leren we alledrie omgaan – kind, ouder en leerkracht.

JOS DRIES

Vrijeschoolvader en arts Jos Dries is sinds 1991 werkzaam als antroposofisch huisarts. Zestien jaar geleden startte hij met zijn praktijk 'de Wilg' in Alkmaar, die intussen is uitgegroeid tot een allround therapeuticum. Met antropo-bril kijkt Jos naar de ontwikkeling van het kind.

Verhalen

als bouwstenen voor de ziel - 2

De vrijeschool kent een grote verteltraditie. Ieder jaar heeft zijn eigen vertelstof. Oeroude mensheidsverhalen passeren de revue. Sprookjes, legenden, fabels, bijbelse verhalen, mythologieën en sagen. Ieder jaar heeft zijn eigen verhalen, die gevoelens oproepen die passen bij de leeftijd van het kind. In de Seizoener belicht Jet Nijhuis in zes afleveringen de vertelstof van een bepaalde klas. Deze keer staat de vertelstof van de tweede klas centraal.

Offerus

Er was eens een grote reus. Zijn naam was Offerus. Hij was zo sterk dat hij met gemak een dennenboom met wortel en al uit de grond kon trekken. Hij werkte bij vele boeren op het land, maar nooit bleef hij lang op één plek. Op een dag zei hij tegen zichzelf: 'Ik wil de machtigste heer dienen die al mijn kracht kan gebruiken. Wie zou dat zijn? Ik ga op zoek!'

Als je in de tweede klas zit, ben je ongeveer acht jaar. Het is fijn als juffie of meester is meegegaan uit de eerste klas. Dat geeft een veilig en vertrouwd gevoel. Maar de kinderen om je heen zijn toch wel erg veranderd. Neem nou Jeroen die voortdurend schreeuwt en Marit die altijd koppig blijft ontkennen als ze iets heeft weggepakt. En Steven die zo kan liegen! Zo kan een tweedeklasser nog wel even doorgaan. Van iedere klasgenoot kan wel wat negatiefs worden opge-

merkt. Een enkeling ontkomt aan de genadeloze kritiek. Dat is dan ook de hartsvriendin of de boezemvriend. En zélf treft hem natuurlijk geen enkele blaam. Je ziet geen enkel kind treurig op zichzelf wijzen als het om minder fraaie eigenschappen gaat.

Naar zelfstandigheid

Wat gebeurt hier eigenlijk? Het kind beleeft de eerste klas als een natuurlijk gegeven. Hij accepteert als vanzelf dat

de club bij elkaar hoort en dat hij er deel van uitmaakt. Als achtjarige maakt hij in de tweede klas een stap naar zelfstandigheid. Hij ziet nu ineens ook het negatieve in de andere kinderen en heeft er last van. Het nare stoot hem af. Hij komt er tegenover te staan en daarmee maakt hij zich als individu los uit het geheel van de groep. Wij kennen als volwassenen deze ervaring ook. Als je verliefd bent, wil je je geheel vereenzelvigen met je teerbeminde. Alles is dan aantrekkelijk aan de ander. Na verloop van tijd vinden we het toch minder prettig dat onze volmaakte held of liefvallige schone niet zakelijk is, onbetrouwbaar, slordig, snibbig, enz. We trekken ons in onszelf terug en voelen wat we zelf willen en wie we zelf zijn. De zelfstandigheid komt terug. Het is aan de negativiteit van de ander te danken dat we onszelf vinden. Zo is het met de achtjarige ook.

Fabels

De verhalen die in de tweede klas verteld worden, sluiten naadloos bij dit beleven van de kinderen aan. Ze krijgen fabels en legenden te horen. Waarom?

De fabel is een didactisch dierenverhaal. De oudste fabels zijn in Indië gevonden. Veel van deze verhalen vinden we terug in een vertaling van de Griekse schrijver Aesopus en bij de Fransman la Fontaine. Wie kent niet het verhaal van de sluwe vos die de ijdele, onnozele raaf een stukje kaas ontfutselt door hem te roemen om zijn zangkunst. "Toe, zing eens voor mij", vleit de vos. De raaf, gestreeld door de eer doet zijn snavel open en de kaas valt rechtstreeks in de bek van de begerige vos. En zo is er ook de geschiedenis van de vos en de ooievaar. De vos nodigt de ooievaar uit om te komen eten en schotelt hem kikvors voor op een ondiep bord. Helaas, de ooievaar kan het voedsel niet van het bord oppikken. De ooievaar vraagt de vos terug en geeft hem in een hoge fles wat zoete melk met bessen. Ook de vos is niet bij machte het voedsel uit de fles te halen. Of de fabel van het edele hert met zijn prachtige gewei. Hoe trots is hij op deze kroon. Als hij zich spiegelt in het water kijkt hij daar liever naar dan naar zijn armzalige magere benen. Totdat de jagers komen. Dan zijn het zijn miskende benen die hem redden van een heuse dood. De klassieke fabel eindigt altijd met een kleine preek, met een didactische aanwijzing.

Aan het slot van de vos en de ooievaar staat vermanend: "Zo gij niet wilt wat u geschiedt, Doe dat ook aan anderen niet!"

De tweedeklasser houdt van deze verhalen, want hij herkent zijn klasgenoot. Vooral als juf of meester eerst een gebeurtenis uit hun dagelijks leven vertelt die terugkomt in de fabel. Dan wordt de fabel werkelijk een opvoedingsmiddel. Het feest der herkenning gaat met vrolijk gelach gepaard. En zonder gezichtsverlies kan de betrokkene met het verhaal zijn voordeel doen.

De korte beelden lenen zich ook uitstekend voor toneelim-

Abbeelding van: Leon Holman. Utit: Een jaarkring in legenden, 1948

De heilige Elisabeth van Hongarije, later van Thüringen, werd geboren op 19 november 1207 als koningsdochter in Hongarije. Tijdens de hongersnood in 1226 staat zij de armen ter zijde met zelfgebakken broden. Als haar man, Graaf Lodewijk IV, haar op een dag dreigt te betrappen op het brengen van voedsel naar de armen, veranderen de broden in haar schort in rozen. Vier jaar na haar dood wordt zij al heilig verklaard. Als heilige beschermt Elisabeth tegen verschillende vormen van onheil.

provisaties. In tweetallen kunnen de kinderen als de vos en de ooievaar van hun diner proberen te smullen. Het blijft natuurlijk een armzalig gestuntel, want de dieren hebben elk hun eigen eetgewoonte. En wie kan zijn nek het allerbeste uitrekken om trots als hert zijn gewei te tonen en wie kan de meeste minachting in zijn blik leggen als hij naar zijn benen kijkt?

De toneelstukjes werken diep op het gevoelsleven in. Als een tweedeklasser al deze 'dierlijke' eigenschappen uitbeeldt, voelt hij ze zelf ook en beleeft hoe verschillend iedereen is. Iedere gek heeft zijn gebrek. De basis voor een klas waarin iedereen geaccepteerd wordt, is gelegd.

Pedagogisch verhaal

Soms gebeurt er iets in de klas wat erg pijnlijk is. Kinderen zijn bijvoorbeeld dominant, pesten anderen of pakken spullen af. "Dat mag niet, houd ermee op", klinkt het corrige-

rend. Helaas, het werkt niet. Het destructieve gedrag blijft. Wat nu?

De leerkracht kan dan een verhaal vertellen waarin dieren hetzelfde gedrag vertonen als de kinderen. In het verhaal komt naar voren hoeveel verdriet de ander heeft en ook hoe slecht het met de dader zou aflopen als hij niet op het laatste nippertje werd gered.

De beelden van deze zogeheten pedagogische verhalen komen niet in het verstand binnen, zoals de bestraffende opmerkingen, maar in het gevoel. En daar wekt het meegevoel voor de ander.

De kinderen hebben ook in alle vrijheid de kans om het verhaal op zichzelf toe te passen. De correctie wordt dus niet van buitenaf opgelegd, maar ontstaat in hen zelf. Vooral bij kleine kinderen werkt dit pedagogisch verhaal heel goed. Ook dingen die moeilijk te verwerken zijn, zoals sterven en scheiden zijn door middel van een treffend verhaal beter te verteren. Niet alleen in de klas is zo'n verhaal een welkome hulp, maar ook in de gezinssituatie. Het is de moeite waard om een moeilijke situatie tot verhaal te maken waarin uitzicht wordt geboden.

Legenden

Hoe grappig en lachwekkend de fabels ook zijn, het zou een treurig dieptepunt van de opvoeding betekenen als dit het enige was waar de kinderen het mee moesten doen. Want wij bestaan niet alleen uit zwakten en negativiteiten. Gelukkig zijn er positieve eigenschappen die ons tot 'mens' maken. Zulke kwaliteiten zijn bijvoorbeeld het scheppen van schoonheid, het handelen in goedheid en het bedenken van waarheid. Het zijn waarden die in een hoger deel van onszelf, in ons Ik leven. Voorbeelden van mensen die naar deze doelen streefden, vinden we in de heiligenlegenden. Het zijn verhalen van de morele, geestelijke helden, van de heiligen. De verhalen van Franciscus van Assisi, die we op diervrijdag gedenken. Van Elisabeth van Thüringen die in het voorbijzien van haar eigen behoeften, de noden van de zieken lenigde. Van de held uit de oerlegende van Offerus die zijn kracht alleen aan de allerhoogste wilde geven en door het dragen van het Christuskind tot Christoforus werd. Van Joris en de draak, van Sint Maarten. Deze heiligenverhalen hebben een sterk christelijke karakter. Nu lijkt het alsof de christelijke kerk het alleenrecht op deze hoge idealen heeft. Maar de Christuskracht van licht en warmte leeft in het Ik van elk mens. Het christelijke karakter van deze heiligen gaat dan ook ver over alle kerkmuren heen. In de spreuk die de kinderen 's morgens laten horen, wordt over deze kracht gesproken: *de 'mensenkracht' die Gij in mijne ziel vol goedheid hebt gepland*. Een kracht die in alle mensen leeft... Velen hebben door de eeuwen vol eerbied naar deze mensheidshelden opgezien en hen als voorbeeld gezien. Ook een achtjarige kan door de verhalen van deze geestelijke reuzen de kracht van de eerbied gaan voelen. "Ik zou ook wel zo willen zijn!"

Licht en duister

Zo krijgt de tweedeklasser enerzijds door de herkenning in de fabel een erkenning voor de afbrekende krachten die hij tegenkomt. Anderzijds herkent hij in de legende zijn eigen diepe wil om het goede na te streven, om te strijden voor gerechtigheid, om te leven in het licht.

Zouden we alleen de afbraak in ons en in elkaar vinden, dan zouden we tot een 'dierlijk' bestaan zijn veroordeeld. Het zijn de morele krachten uit ons hogere wezen, uit ons Ik, die ons tot mens maken. Het licht overwint het duister. Dit kan een achtjarige in de tweede klas gevoelsmatig meebelevén. Wat een geschenk!

En Offerus diende de mensen. Hij droeg op zijn machtige schouders de mensen over het water. Maar zijn Heer, de meester van hemel en aarde had hij nog nooit gezien.

Eens stormde het vreselijk. De nacht was donker en de wolken joegen als wilde wolven langs de hemel. 'Offerus, zet mij over!'. Een ijle kinderstem klonk van over de stroom. Offerus pakte zijn staf en waadde door het water. Hij tilde het lichte kind op zijn schouders, maar midden in de stroom kon hij niet verder. Het kind was zwaarder en zwaarder geworden. 'Kind', riep hij wanhopig, 'wat ben je zwaar.' 'Offerus', klonk een zilveren stem vanaf zijn schouder, 'ge draagt ook meer dan de hele wereld op uw schouder.

Gij draagt uw meester. Ik ben Christus.

En wat ge voor de mensen deed, hebt ge voor mij gedaan. Daarom zal uw naam zijn Christoforus.'

TEKST: JET NIJHUIS

Literatuur

Jan van de Berg, De fabels van La Fontaine, Manteau
Siegwart Knijpenga, Heiligenlegenden, Christofoor
Bert Voorhoeve, Beelden als inspiratiebron, Christofoor

Nieuwe vormen van evalueren

De opbrengst? Dat ben ik!

Het vrijeschoolonderwijs is in ontwikkeling. Zeker waar het de toetsing van leerresultaten betreft. Gekeken wordt naar andere manieren van evalueren dan de standaardtoetsen die sinds jaar en dag gebruikt worden in het reguliere onderwijs. Een manier die verder gaat dan het meten van cognitieve kennis alleen. Zo'n methode is het project 'De opbrengst dat ben ik', waaraan enkele vrijescholen hebben deelgenomen. Onlangs is een tweede pilot van start gegaan. De Seizoener wilde wel eens weten waar die 'opbrengst' voor staat en sprak met Annemieke Zwart, coördinator van het project.

De opbrengst, dat ben ik...

is een project onder auspiciën van Netwerk SOVO (Samenwerkingsverband van Organisaties van Vernieuwingsonderwijs) dat oorspronkelijk vanuit de Vereniging van vrijescholen door Annemieke Zwart werd ontwikkeld om de uitgangspunten en kernwaarden van vernieuwingsonderwijs in kaart te brengen. Er wordt op een andere manier naar leren en leerprocessen gekeken, om evaluatiemethoden te ontwikkelen die passen bij wat een school doet. Deelnemers aan het project zijn pedagogische scholen, die lid zijn van de verschillende verenigingen van Netwerk SOVO, waaronder vrijescholen, montessorischolen, maar ook dalton-, freinet-, jenaplan- en OGOscholen. Het eerste project is in 2005 gestart met 10 scholen. Op dit moment nemen 14 scholen deel aan het tweede project.

“Als je je identiteit als vrijeschool sterk wilt maken, moet je duidelijk maken wat je in het onderwijs belangrijk vindt, wat kinderen er leren en welke middelen je inzet om dat aan te tonen. Vrijescholen kun je niet zomaar met andere scholen vergelijken”, vindt Annemieke. “Je zou juist moeten kijken naar het eigene van het onderwijs. Wat vind je als leerkracht en als school belangrijk, wat is de kern van waar het in het onderwijs om gaat? Er is geen leerkracht die op die vraag antwoordt met alleen rekenen en taal. Wat leerkrachten belangrijk vinden is dat een kind lekker in zijn vel zit, dat het verantwoordelijkheid voor zichzelf kan nemen, goed in een groep kan functioneren, respect voor anderen en de natuur heeft en dat het zich later in de maatschappij op een prettige manier kan handhaven. Ook ouders antwoorden op deze vraag eerder met ‘gelukkig zijn’, ‘jezelf zijn’ en ‘respectvol met andere kinderen kunnen omgaan’, dan met aardrijkskunde of grammatica. Dat is opmerkelijk. We rekenen ze met de gangbare toetsingsmethoden af op wat we in wezen niet het belangrijkste vinden.”

Emancipatie

Annemieke ziet de ontwikkelingen in het onderwijs in een breder perspectief van een onomkeerbare maatschappelijke emancipatiebeweging die zich inmiddels al drie generaties lang in het leven van de volwassenen voltrekt. “Het is de kinderen van nu met de papelel ingegoten. Ze willen serieus genomen worden in wie ze zijn en wat ze doen.”

Door feedbackformulieren te gebruiken, krijgen zowel kinderen als leerkracht inzicht in het leerproces van het kind en hoe ze daarin kunnen bijsturen

kwaliteiten in te zetten bij het aanleren van competenties. Door bijvoorbeeld een kind dat tijdens een schilderperiode laat zien dat het wel heel sociaal is maar niet zo creatief, te waarderen om zijn betrokkenheid. Vervolgens kun je het uitnodigen meer te experimenteren in zijn schilderwerk, om zo creativiteit te ontlocken. Beide, zowel het leergebied als de inzet van persoonlijke kernkwaliteiten vragen om hun eigen manier van aansturen en evalueren. Een zijnstoestand evalueer je niet met een rekenproefwerk”, benadrukt Annemieke.

Dit gegeven neemt Annemieke ter harte als ze werkt met docenten. “Kinderen hebben een eigen verantwoordelijkheid voor hun leerproces en genieten daar ook van. Het is belangrijk dat de leerkracht daar ruimte voor maakt. Een kind wordt zichtbaar in wat hij doet en maakt, het gaat erom dat leraren dat benutten en het kind daarin begeleiden. Als leraar probeer je te zien: wat is de vraag van het kind, wat is zijn eigen kracht en waar wil het naartoe?”

Leren en Zijn

Kunnen leren is afhankelijk van je conditie, hoe je je voelt en hoe je in je vel zit. Deze ‘zijnskwaliteiten’ zijn niet alleen voorwaarden om te kunnen leren, maar zijn waarden op zich. Annemieke zegt hierover: “Als je deze kwaliteiten gaat evalueren met toetsmethodes die bedoeld zijn om uitsluitend cognitieve prestaties in reken- en taalonderwijs te meten, dan creëer je een groot probleem.” Die toetsinstrumenten sluiten niet aan bij het onderwijs dat in de klas gegeven wordt. Pedagogische scholen zullen de bijzondere kwaliteit van hun onderwijs in kaart moeten brengen en op basis van wat belangrijk is andere evaluatiemethoden moeten ontwikkelen om aan te tonen wat ieder kind leert op school. We moeten nog duidelijker zijn in waar het om gaat op de vrijeschool en waar we op af te rekenen zijn. Wij maken daarom een onderscheid tussen de verschillende leergebieden waarin een kind zich op school ontwikkelt en de persoonlijke eigenschappen die een kind ontplooit. De kennis en vaardigheden binnen die leergebieden, zoals bijvoorbeeld lezen en rekenen, groeien uit tot competenties. De zijnssituaties die te maken hebben met welzijn en het eigene van het kind, noemen we kernkwaliteiten. De laatste dragen kinderen in zich, die kun je ze niet aanleren. Het zijn de persoonlijke krachten die van binnen uit werken bij leren en leven. Maar je kunt ze wel inspireren om die

Ouders

Volgens de coördinator zijn er drie partijen betrokken bij het onderwijs: de leerling, de leraar en de ouders. “Ze zijn misschien niet altijd even aanwezig, maar met z’n drieën zijn ze verantwoordelijk voor het leerproces van het kind.” Annemieke haalt daar ook graag de grondwet bij aan, waarin staat dat ouders als eersten en als enigen verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van hun kinderen. Maar vanwege de leerplichtwet zullen de meeste ouders die basisverantwoordelijkheid delen met leerkrachten, in plaats van hun eigen kinderen les te geven. Voor de leraar staat het onderwijs centraal. Daarbij zijn de ouders vanuit hun taak als opvoeders betrokken. Daarom is het belangrijk dat zowel ouders, als de leerkracht en het kind zelf, een rol spelen bij de evaluatie van het onderwijs.”

Hoe ziet het project eruit?

Scholen meldden zich vrijwillig voor het project aan. “Na een introductiefase waarin duidelijk wordt wat de individuele leraren en wat het team als belangrijke verworvenheden in de school benoemen, kiest iedere deelnemende leraar een periode of lessenserie uit die hij of zij wil evalueren. Bijvoorbeeld voor een reken- of taalperiode, maar het kan ook een ander belangrijk onderdeel van het onderwijs zijn, zoals buitenspelen of een euritmieproject met een uitvoering tot slot. Leerkracht en kinderen bepalen als ze aan de slag zijn samen de criteria waarop geëvalueerd wordt. Wanneer is een rekenperiode goed gelukt? ‘Wanneer alle sommen goed zijn’, zegt een kind. ‘Nou, je hoeft ze helemaal niet allemaal goed te hebben, maar je moet ze wel kunnen begrijpen’ zegt een ander kind dan. Zij maken in de klas een lijstje met criteria waar de kinderen en de leerkracht op letten als ze terugkijken op het werk en de inspanning. De ouders worden bijvoorbeeld aan het eind van de rekenperiode uitgenodigd voor een presen-

tatie in de klas. Met een feedbackformulier beoordeelt de ouder het werk van het kind, door het geven van een TOP: 'dit vind ik goed!' en een TIP: 'dit zou je de volgende keer zó kunnen doen' of 'dat vraagt nog meer inspanning'."

Voor zowel kinderen als leerkracht betekent dit dat ze zicht krijgen op het leerproces van het kind en daarin kunnen bijsturen. Voor de ouders betekent het dat ze bewuster naar hun kind gaan kijken, en daardoor zien waar zij het kind in zijn leerproces kunnen ondersteunen. "Leren doe je immers niet alleen en geïsoleerd op school."

Het onderzoek naar passende evaluatiemethoden is nog in volle gang. Er wordt gewerkt met een toetsingsprogramma dat bestaat uit meerdere onderdelen: portfolio, assessments (vaardigheidstesten) en digitale verwerking. Ieder kind maakt een portfolio, een map waarin het uitgekozen werk wordt verzameld. Werk waaraan je kunt zien dat het kind een ontwikkeling doormaakt. Door middel van verschillende soorten assessments, reflecteren kind en ouder, kind en leerkracht en kinderen onderling op het gemaakte werk. De hieruit verkregen gegevens worden vervolgens verwerkt in een digitale leerling-monitor, dat te allen tijde toegankelijk is voor leerkrachten en, als scholen dat willen, ook voor ouders.

De opbrengst

"Deelnemen aan het project levert een school zowel op het niveau van het onderwijs in de klas, als op schoolniveau opbrengsten op. Annemieke: "Kinderen krijgen meer verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces. Ze zijn echt trots als ze een bepaalde ontwikkelingsstap bewust gemaakt hebben en dit geeft zelfvertrouwen. Een opbrengst is ook dat het onderwijs individueler wordt, zonder het groepsgewijze werken te verlaten. De persoonlijke ontwikkeling van de kinderen komt daarbij meer centraal te staan. De leraar werkt planmatig en draagt verantwoordelijkheid voor zowel ontwerp als evaluatie van de lesstof en de leeractiviteiten. Zorg dat lesgeven je eigen werk is en dat je zelf betrokken bent. In wat je doet word je zichtbaar, als leerkracht maar ook als kind. En het mag ook mis gaan, de volgende keer doe je het anders is dan de beste tip aan jezelf." Het project 'De opbrengst dat ben ik' brengt de werkelijkheid in kaart, evalueert en geeft leerkrachten, kinderen én ouders de mogelijkheid de volle verantwoordelijkheid te nemen voor hun rol in het leerproces. Om uiteindelijk kinderen zo te begeleiden tot wie en wat ze willen worden.

TEKST: MARIELLE SCHURMAN

Dat wat we het meeste nuttigen verdient toch de meeste aandacht?

UltraSpring

WHERE WATER COMES ALIVE ...

ULTRASPRING heeft aandacht voor uw water!
waterfilters, vitalisators, distillators en waterkoelers voor zakelijk en thuisgebruik.

van Voordenpark 9J, 5301 KP Zaltbommel tel: 0418 680407 info@ultraspring.nl www.ultraspring.nl

Ga je mee...?

Uit het grote aanbod van kunst en cultuur selecteert Margreet Tjalsma voor u ieder kwartaal enkele theater- en dansvoorstellingen, exposities, eenmalige evenementen of wandelingen door heel Nederland. Kleine of grote gebeurtenissen, waarvan zij vindt dat ze u als publiek verdienen en vice versa.

Brief voor de Koning

Wie heeft dat boek niet gelezen, of leest het inmiddels voor aan zijn of haar kind?! Het vertelt het verhaal van Tiuri, een jongen die in de nacht voor zijn ridderslag een belangrijke opdracht krijgt, waardoor hij op reis gaat. Theater Terra heeft er in samenwerking met Beeldenstorm een familemusical van gemaakt. Het is een feeërieke voorstelling geworden, een wagenspel. Een reizend theatergezelschap met muzikanten en spelers die de magie van het theater volledig beheersen. Honderd strijdende ridders trekken aan je voorbij en je ervaart hoe rovers door de struiken struinen. Voor moedige kinderen vanaf zeven jaar.

Te zien: Laren 24/12, (035-5393933, www.singermuseum.nl); Arnhem 30/12 (026-4437343, www.musissacrum.nl)

E U R I T M I E A G E N D A

• **The Crane Maiden**, familievoorstelling door het Austin Eurythmy Ensemble vanaf 6 jaar. Te zien: 6/01 Vrijeschool Amersfoort

• **Touched Twice Austin Eurythmy Ensemble**, een werk van Islamitische en Aziatische oorsprong, bestaande uit vijf onderdelen. Te zien: 5/01 Zutphen, 7/01 Roosendaal, 9/01 Den Haag, 11/01 Assen.

www.euritmie.nl - tel. (038) 4524524

Hartstocht

Voor kinderen vanaf 15 jaar is er een gepassioneerde voorstelling te zien van danstheater Aya. Een meisje moet een keuze maken tussen het leven en de liefde. Een danstheatervoorstelling over een meisje en een jongen die zoveel van elkaar houden dat het pijn doet. Over de dood, die wel erg dichtbij komt maar die je ook dwingt om te leven.

Het gaat over datgene wat ons verbindt met het eeuwige en met de wereld van de goden, als brug tussen hier en daar. Over dansen als een grote viering van het leven. Ga het beleven, voelen en laat je overrompelen.

Te zien: Hilversum, 18/01, (035-6233993, www.theaterachterom.nl); Amsterdam, 23-24/01, (020-6245123, www.krakeling.nl); Hoorn, 26/01, (0229-291000, www.parkhoorn.nl); Amersfoort, 21/02, (033-4226555, www.lievelrouw.nl)

Het huis van de moskee

BEER Muziektheaterproducties komt met een indrukwekkende nieuwe voorstelling die zich afspeelt in Iran. Rene Groothof speelt in deze adembenemende familiegeschiedenis de tapijthandelaar Aga djan. Hij is de pater familias van een familie die leeft volgens de grondslagen van de Islam. Prachtige anekdotes, gedichten en dialogen schetsen een meedogenloos beeld van deze familie. Tevens krijg je een beschrijving van het drama van Iran, van de traditionele Islam. Kortom, een aangrijpend epos met een rasacteur die het woord voert. Voor kinderen vanaf tien jaar.

Te zien: Amsterdam, 10-11/01, (020-6245123, www.krakeling.nl); Utrecht, 01/02 (030-2302023, www.stadsschouwburgutrecht.nl); Arnhem, 16/02 (026-4437343, www.schouwburgarnhem.nl); Rotterdam, 8-9/03 (010-4118110, www.schouwburg.rotterdam.nl); Alkmaar, 11/04 (072-5489999, www.theaterdevest.nl)

Groot Licht Circus

Deze wonderlijke toverlantaarnvoorstelling van Muziektheater Musiscoop is één feest van licht en kleur. Zeer speciale circusdieren treden niet op in de piste maar op een theaterbreed projectiescherm. Een tovermannetje kondigt alle acts aan: een schildpad die kan verkleuren als een toverbal, een kameel met bulten die torenhoog kunnen rijzen... Twee muzikanten spelen tuba, trombone, elektrische gitaar en slagwerk. En de kinderen mogen

er vlakbij zitten, op kleurige kussentjes. Ondertussen gebeurt er van alles om je heen. Welkom bij dit intieme en liefdevolle circus! Voor kinderen vanaf vier jaar.

Te zien: Amsterdam, 26-30/12 en 2-6/01, (www.filmmuseum.nl); Doetinchem, 13/01, (www.gruitpoort.nl)

Het sneeuw wit vogeltje

Op een dag vindt het sneeuw wit vogeltje iets heel vreemds in zijn nest... een ei van goud! Zou het soms van de koning zijn? Het vogeltje wil het graag teruggeven, maar waar woont de koning? Samen met zijn dieren-vriendjes gaat het sneeuw wit vogeltje op zoek... En dat is het begin van een spannend avontuur voor kleuters en eersteklassers. Anne Nydam-Koene speelt er harp bij, terwijl Caroline Erkelens zingt. Het duo maakt gebruik van klassieke muziek, volksliedjes en kinderliedjes. Een sfeervolle theatervertelling, speciaal geschikt voor de donkere dagen voor Kerst!

Te zien: Medemblik, 13/01 (0227541960 www.kasteelradbout.nl)

Kerstwandelingen

Er zijn door het hele land weer erg veel wandelingen uitgezet of kerstverhalen te horen. Hieronder hebben we er een aantal voor je geselecteerd.

- Bij boswachterij Almeerderhout, **stadslandgoed De Kemphaan:**
16/12: kerstverhalen in de kerststal (www.kemphaan.nl)
21/12: kaarsjeswandeling door het donkere woud van het Waterlandsebos
- **Museumpark Oriëntalis**
t/m 6/01: kerstactiviteiten voor kinderen (www.bijbelsopenluchtmuseum.nl)
- **Utrechtse heuvelrug:**
21/12: Kaarsjeswandeling door de boswachterij Austerlitz
- **Landgoed Slangenburg, Doetinchem**
26/12: Midwinterhoorngechal tijdens kerstwandeling op landgoed Slangenburg (0314-650450)
- **Boswachterij Speulderbos**
26/12: Stevige wandeling met erwtensoep en glühwein (0341-252996)
- **Natuurinformatiecentrum De Wheem, Oud-Overeest**
26/12: Kerstwandeling door het Reestdal
- **Grotten Noord, Maastricht**
in december: op zoek naar de kerstman, speurtocht voor kinderen

Derrick Neleman, importeur biologische wijnen

*‘Ik draag de goede dingen
die ik doe graag uit’*

‘Jonge hond schudt wijnwereld wakker’, schreef eens een journalist. Die jonge hond was oud-vrijescholier Derrick Neleman die zijn zinnen had gezet op het op de kaart zetten van biologische wijnen. En met succes. Al twee keer is hij met zijn bedrijf Lovian uitgeroepen tot beste biologische wijnimporteur van Nederland. Inmiddels staan zijn wijnen in de schappen van vele supermarkten en speciaalzaken en hebben maar liefst 33 wijnen het predikaat ‘omfietswijn’ gekregen. De successory van een man met een passie voor wijnen én voor het leven zelf.

Wanneer ik op een druilerige zondagmiddag Huize Neleman in Zutphen betreedt, komt de geur van versgemaakte soep me al tegemoet. Derrick staat zelf achter het fornuis en selecteert vol overgave en zorg de beste ingrediënten voor zijn maaltijd. “Wijn drinkers zijn levensgenieters”, zal hij me later toevertrouwen. Het slaat in elk geval op hem zelf. En als ik even later een bord soep gepresenteerd krijg, concludeer ik: een goede kok is hij ook. Wat schuilt er nog meer achter deze jongeman?

Gemengde herinneringen

“Ik ben altijd een beetje een buitenbeentje geweest”, zet Derrick de toon van ons gesprek. “Ik was een kind dat opviel in de klas, was nadrukkelijk aanwezig. Regelmatig had ik last van oorontstekingen en dat werd moeilijk begrepen. Mijn herinneringen aan mijn vrijeschooltijd zijn dan ook gemengd. Enerzijds is er die prettige sfeer. De mooie dingen die we samen deden bij de jaarfeesten, het respect waarmee we de seizoenen benaderden. Ook het vele creatief bezig zijn en mijn beleving van de verhalen en sprookjes zijn me altijd bijgebleven. Eigenlijk zijn die herinnerin-

gen met de jaren alleen maar mooier geworden, doordat ik ze nu een plek kan geven. Als kind zat ik er middenin, dan vind je dat normaal.”

Aan de andere kant heeft Derrick er ook wat kindertrauma’s opgelopen. “Ik weet nog goed dat ik voor de eerste keer met gel in mijn haar de klas binnenkwam. Wat was ik trots! Natuurlijk hoop je dan als kind dat juf ziet hoe mooi je bent. Maar nee, gel in je haar, dat kon absoluut niet op de vrijeschool. Dus moest ik met juf mee naar het toilet om het eruit te wassen. Dat hakte er diep in; wat voelde ik me ontkend. Iets soortgelijks gebeurde ook bij de euritmieles. Daar droegen de jongens blauwe gewaden en de meisjes roze. Wij hadden echter veel jongens in de klas en niet genoeg blauwe gewaden. Je raadt het misschien al:

ik kreeg een roze gewaad aan en moest bovendien náást de juf staan. Verschrikkelijk! Het heeft een grote impact gehad op mijn beeldvorming van het vak.” Lachend voegt hij er aan toe: “Toen ik eens naar een ouderavond van mijn kinderen ging, riep ik van te voren tegen mijn vriendin: als ze maar niet denken dat ik euritmie ga doen of ga zingen.” Besmuikt: “Ik heb het allebei gedaan.”

P A S P O O R T

Naam: Derrick Neleman (1977)

Thuisituatie: woont samen met Natasja en hun zoon Luc (1). Heeft nog drie kinderen uit een eerdere relatie: Myla (9), Janna (7) en Pepijn (5)

Beroep: directeur-eigenaar van Lovian, een bedrijf dat biologische en Fairtrade wijnen importeert

Schoolloopbaan: Vrijeschool Almelo tot en met de 6e klas, daarna MAVO en vervolgens aan de Warmonderhof de vierjarige opleiding biologisch-dynamische landbouw

*De herinneringen aan de vrijeschool
zijn met de jaren alleen maar mooier geworden*

Uitlaatkleppen

Derrick maakte de vrijeschool, die toen nog zeven klassen telde, niet af. Na de zesde klas stapte hij over naar het reguliere onderwijs. “Dat was toen een goede beslissing. Als ik nu echter bedenk wat me van de scholen is bijgebleven waar ik in mijn latere leven wat aan heb, dan is dat niet natuur- of wiskunde, maar de emotionele vorming die ik op de vrijeschool heb genoten. Door vakken als muziek, tekenen en boetseren krijg je toch wat uitlaatkleppen aangeboden. Thuis kregen we ook die emotionele vorming mee. Ik was vijf jaar toen mijn ouders gingen scheiden. Mijn moeder had weinig geld, maar ze maakte er thuis altijd het beste van, met een mooie seizoenstafel, waarvoor we dan samen de natuur in gingen. Die buitenlucht, daar genoot ik ontzettend van. Ook hadden we lang geen tv, maar toen die er eenmaal was, prefereerden mijn broer en ik toch het sprookje bij moeder op schoot. Allemaal dingen vanuit de beleving, die ook vanuit de vrijeschool erg gestimuleerd worden. Dat is een van de redenen dat mijn drie oudste kinderen nu toch naar de vrijeschool gaan. Ondanks de keerzijdes is het voor mij het beste alternatief. Na de vrijeschool viel Derrick in een enorm gat. “Ik kreeg opeens te maken met allerlei testen”, herinnert hij zich. “Hieruit bleek dat ik zwaar dyslectisch was en ik kreeg een LOM-advies. Ik voelde me daar echter absoluut niet thuis,

hetgeen werd geassocieerd met de vrijeschool: je niet kunnen aanpassen. Na een jaar kreeg ik weer een test, nu met uitslag MAVO. Ook daar botste ik in het begin met een aantal leerkrachten, maar daar kwam een kentering in doordat ze zagen dat ik heel serieus was en hard werkte. Ik heb de MAVO dan ook puur op wilskracht gehaald.”

Roerige periode

Via via belandde Derrick op de open dag van de Warmonderhof en zag het buitenleven, koeien, landbouw, producten. Meteen wist hij: dit wil ik doen! Hij leerde er een meisje kennen en in het vierde jaar werd hun dochter Myla geboren. Derrick: “Ik had boer willen worden, maar als jonge vader was mijn eerste zorg brood op de plank te krijgen. In Nederland was echter weinig geschikts te vinden. We zijn toen naar het buitenland uitgeweken en kwamen in Duitsland terecht, in de veehouderij van Lebensgemeinschaft Bingenheim. Hier kon ik volop met de seizoenen bezig zijn. Na anderhalf jaar speelden mijn oorontstekingen echter zodanig op dat het mijn dagelijks doen beïnvloedde. Er werd een cholesteatoom geconstateerd: inkapselend weefsel dat om zich heen vreet en dat al bij mijn hersenpan was aangekomen. Er volgde een operatie en een roerige periode van herstel waarin ook mijn tweede kind werd geboren en mijn vader overleed. Die tijd deed me wel

beseffen: ik wil alleen mijn geld verdienen met iets waar ik helemaal achter sta. In Duitsland had ik al eens gesproken met de eigenaar van een biologische wijngaard. Die man had indruk op me gemaakt en bleef tijdens mijn ziekte maar door mijn hoofd spoken. Na mijn herstel heb ik contact met hem gezocht en hem gevraagd of hij me zou willen helpen met het opzetten van een eigen zaak in de biologische wijnhandel. Tegelijkertijd was ik betrokken geraakt bij de bouw van conferentieoord Morgenstern. Met de eigenaar hiervan sprak ik eveneens over mijn wens een eigen bedrijf te beginnen. Hij zag mijn wilskracht en motivatie en wilde me financieel steunen.”

Een vrachtwagen vol

Derrick begon met het verkopen van wijn op de markt in Eibergen. Later verkaste hij met zijn gezin naar Zutphen, vanwege de uitgebreide keus aan vrijescholen daar. Al snel volgden leveringen aan natuurwinkels. Maar de jonge ondernemer wilde meer. “Gedreven als ik ben wilde ik de biologische wijn toegankelijk maken voor een groter publiek. Dus niet uit idealisme één pallet bij een wijnboertje kopen, nee, ik wilde daar een vrachtwagen voorrijden en die helemaal vol laden!” , legt Derrick met enthousiaste armbewegingen uit. “Dus heb ik een aantal natuurvoedingswinkels overgehaald in plaats van de gebruikelijke kratjes een paar pallets af te nemen en de wijn op een goede plek in de winkel te promoten. Dat betekende een revolutie in natuurvoedingsland: waar ze eerst een paar flessen per maand verkochten, waren ze nu in drie weken door hun voorraad heen. Doordat ik de wijn zelf ophaalde in Spanje en de boel rechtstreeks afleverde, bespaarde ik opslagkosten en kon ik een kwaliteitswijn voor een hele schappelijke prijs leveren.”

Eerste Fairtrade wijn

Toch is een lage prijs niet het doel dat Derrick nastreeft. “Een goede prijs-kwaliteitverhouding vind ik belangrijk, maar te allen tijde moet de boer een reële prijs krijgen. Er is nog zoveel uitbuiting in de wereld. Als het even kan wil

ik daarin graag het verschil maken. Daarom heb ik me sterk gemaakt voor een nieuw biologisch wijnmerk dat de eerste Fairtrade wijn in Europa is. Samen met een supermarktketen heb ik het in de markt gezet.” Het werd een groot succes. Al snel volgden meer supermarkten en het leverde zijn bedrijf een hoop publiciteit op. Als kroon op het werk kreeg Lovian in 2006 en 2007 de onderscheiding van beste biologische wijnimporteur van Nederland.

Hoe is het succes van biologische wijnen te verklaren? “Allereerst is het gewoon een kwalitatief goed product”, prijst de jonge ondernemer. “Daarnaast hebben we nu erg de wind mee. Ik bedoel, Al Gore met zijn *global warning*; mensen zijn zich toch bewuster. Biologische producten zijn niet voor niets het hardst groeiende segment in de supermarkten. Bovendien is het zo dat wijn emoties oproept. Wist je dat van alle voedingsmiddelen consumenten het meeste over wijn willen weten? Mensen die van wijn houden, houden ook vaak van reizen en van goed en lekker eten. Dat heb ik van huis uit meegekregen. Wijndrinkers zijn levensgenieters!” Dan, nadenkend: “Ach, het is tegenwoordig heel hip als je zegt dat je je bezig houdt met maatschappelijk ondernemen. Toch ben ik helemaal niet bezig met een trend; ik put er genoeg uit mensen enthousiast te maken voor een product waar ik zelf helemaal achter sta. Ik zie mezelf echt niet als wereldverbeteraar, maar dat men in Nederland mede door onze inzet meer biologische wijn is gaan drinken, is iets waar ik best trots op ben. En ik ben van mening dat als je iets goeds doet, je dat ook moet uitdragen. En als anderen dat voor je doen, is dat natuurlijk nog mooier!” Dus iedereen aan de biologische wijn? “Nee, dat hoeft niet, maar ik wil wel dat het voor iedereen toegankelijk is. Dus biologische wijnen in alle prijsklassen, van supermarkt tot speciaalzaak. Om dat te realiseren, daar haal ik voldoening uit.”

tekst: Calista van Amerongen

fotografie: Peter Bakker

Bijenwaskaars.nl

de kaarsenwinkel
op internet

dompelkaarsen, sfeerlichtjes,
kerstboomkaarsjes,
geschenken, materiaal om zelf
kaarsen te maken, Stockmar
versierwas, gelukdoosjes etc.

dipam kaarsen van zuivere
bijenwas per stuk of voordeliger
per doos.

www.bijenwaskaars.nl
info@bijenwaskaars.nl
070-3646251

schaapskleren wol zijde basics

Heerlijk warm ondergoed
voor het hele gezin.
Zó besteld en zó in huis.
Dat is het gemak van
internet!

kijk op:
www.schaapskleren.com

www.elsvertommen.nl

Na haar academitijd heeft vooral het landschap de aandacht van Els Vertommen gekregen. Zowel het golvende Limburgse land met zijn oude meidoornhagen en holle wegen, als ook het Hollandse land, de vlakte met mooie wolkenpartijen, zijn voor haar een inspiratiebron.

Els Vertommen exposeert van **30 november 2007 t/m 15 februari 2008** in 'Galerieartjean' Luxemburgstraat 27-29, 5171 PK Kaatsheuvel, zie ook: www.artjean.nl

| uw drukker met 'n groen hart

MEERPAAL
GRAFIMEDIA
GRAFISCHE PRODUCTIES

Maatschappelijk verantwoord ondernemen betekent ook oog hebben voor het milieu. Ook u kunt, samen met ons, een steentje bijdragen. Neem gerust contact met ons op, dan vertellen wij u wat dat betekent. www.meerpaal.com

*Wil je jezelf doorgronden
Kijk naar alle kanten in de wereld
Wil je de wereld doorgronden
Kijk in je eigen diepten*

Rudolf Steiner

donkere leerkracht op een **lichte school**

Als ‘witte met een zwart hart’, moeder van een gekleurd kind in een vrije kleuterklas en redactielid van de *Seizoener*, denk ik bij het thema ‘licht en donker’ meteen aan donkere leerlingen op de veelal lichte vrijeschool. Ze komen er gelukkig steeds meer, in ieder geval in de grote stad. Maar wat te denken van donkere leerkrachten? Die zijn nog uniek op de vrijeschool. Een interview met Honoré Amegnekou, leerkracht Frans op de bovenbouw in Rotterdam.

Dertien jaar geleden is hij naar Nederland gekomen, vanuit Lomé, de hoofdstad van Togo, West-Afrika. “Liefde kent geen grenzen, vertel ik altijd in de les. Ik zou heel graag in Togo zijn gebleven, bij mijn familie en vrienden, maar de liefde heeft anders besloten. Ik heb daar een Nederlandse vrouw ontmoet, een Friezin die voor haar werk in Afrika was. Het was een moeilijke beslissing om hier naartoe te komen. Je laat toch alles achter. *Partir c’est mourir un peu.*”

In Togo werkte Honoré als leraar op een middelbare school met als hoofdvak Frans. Eenmaal in Nederland ging hij aan de slag in het reguliere onderwijs. Hij zocht echter een andere uitdaging. “Ik zag een vacature van het Rudolf Steiner College in de krant. Ik wist niet wat een vrijeschool was, had geen idee waar ik terecht zou komen. Al snel kreeg ik een uitnodiging voor een gesprek. Van te voren was ik zo gespannen. Waarom ga ik daar werken, vroeg ik me steeds af. Er heerste een heerlijke, aangename sfeer in de kamer van de schoolleider. Ik heb eerlijk verteld dat ik niets wist van de vrijeschool en zij hebben mij alles rustig uitgelegd. Daarna kreeg ik een rondleiding door de school. Toen we in de theaterzaal aankwamen, stond er een koor van kinderen vol overgave te zingen. Ik wilde niet weggaan, ik stond werkelijk te genieten. De kinderen doen op deze school naast de gebruikelijke vakken ook dingen die ze leuk vinden om te doen!, dacht ik. ‘Maar we doen nog méér,’ was de reactie van de schoolleider. Na de les houtbewerking was ik verkocht.”

Acceptatie

“Op weg naar buiten, trof ik twee leerlingen bij de schooldeur. ‘Kom bij ons werken, dat zou leuk zijn!’, zeiden zij. Dat alles bleef doordraaien in mijn hoofd. De kinderen waren zo lief, ik voelde me meteen geaccepteerd. Ik ga het doen, dacht ik. Ik wil het zelf onderzoeken. Wat doen ze daar allemaal? De hele zomervakantie ging het door mijn hoofd: ik ga op een vrijeschool werken, ik ga op een vrijeschool werken. Hoe dichterbij de eerste schooldag naderde, hoe heftiger mijn hart ging kloppen. Hoe zijn de mensen, hoe zullen de kinderen reageren, vroeg ik mij af.”

Wederzijdse verrijking

Dit prachtige citaat zou ik (DR) het liefst zien opgenomen in het vrijeschoolleerplan, om zo voor eens en altijd af te rekenen met het vermeende racisme van Rudolf Steiner:

‘Kijk maar eens goed naar alle leerlingen. Je zult zien dat ze allemaal verschillend zijn en dat die verscheidenheid mooi is. Een geluk voor de mensen. Die leerlingen komen overal vandaan. Zij kunnen jou dingen laten zien die jij niet hebt en jij kunt hun dingen laten zien die zij weer niet kennen. Die vermenging is een wederzijdse verrijking. Weet ten slotte dat ieder gezicht een wonder is. Het is uniek. Je zult nooit twee precies dezelfde gezichten tegenkomen. Mooi of lelijk is niet belangrijk. Dat zijn betrekkelijke begrippen. Ieder gezicht is een symbool van het leven. Ieder leven verdient respect. Niemand heeft het recht een ander te vernederen. Iedereen heeft recht op zijn waardigheid. Door een mens te respecteren, bewijs je via hem eer aan alles wat het leven aan goeds en moois, aan verscheidenheid en verrassingen te bieden heeft. Het getuigt van zelfrespect wanneer je anderen respecteert.’

Uit: Tahar Ben Jelloun: *Papa, wat is een vreemdeling?* Breda, uitgeverij De Geus. 3e druk, 2000, p. 62.

De schoolopening, waar de nieuwe leerkrachten worden voorgesteld, was erg indrukwekkend. Toen Honoré een stap naar voren deed, klonk er een overweldigend enthousiast applaus. “Het hield gewoon niet op. Ik raakte in de war. Het was een heerlijk gevoel. Al die gedachten van de afgelopen weken... Op dat moment voelde ik me bijzonder als donkere leerkracht op een lichte school. Ik heb genoten. Toen ik de lerarenkamer binnenkwam trilde ik nog. Zo’n enthousiast applaus van die kinderen. En dat bij alle drie de keren dat we de schoolopening deden. Toen wist ik: ik zit gewoon lekker hier.”

*'Ik kijk nooit naar iemands kleur,
ik zie altijd de mens'*

Anderen zien zoals jezelf

"In een zevende klas kwamen de kinderen binnen voor de eerste les. Ze hadden nooit eerder een donkere leerkracht gehad. Wellicht gaven zij toen voor het eerst een hand aan een donker iemand. Voor sommige kinderen was dat wel een beetje schrikken. De klas ging zitten met een houding van 'Wat heb jij ons te vertellen?'

Zo'n eerste les is altijd leuk, dan vertel ik mijn biografie en mogen ze mij alles vragen. Of ik veel vrouwen heb, is me wel eens gevraagd. Je krijgt dan meteen een band met de klas. Op een bepaald moment zien ze mijn kleur niet meer. Ze zijn benieuwd naar mij als mens. Ik moet zeggen, ik geniet daarvan, we leren van elkaar. Op een ouderavond kwam er eens een ouder naar me toe. Ze was benieuwd naar me, omdat haar zoon zoveel over mij gesproken had. 'Je weet niet wat voor meneer wij hebben voor Frans... hij is donker!' had hij gezegd."

In onze veranderende maatschappij is het belangrijk dat iedereen leert omgaan met mensen met een andere huidskleur. Veel leerlingen zijn het niet zo gewend, hebben weinig tot geen contact met donkere mensen in hun omgeving. Wanneer ouders zich dan negatief uitlaten over gekleurde medelanders, nemen kinderen dat over. Volwassenen hebben juist een grote taak om kinderen te leren anderen te zien zoals zichzelf. De maatschappij wordt steeds gekleurerd. Ik kijk echter nooit naar de kleur, maar naar de mens. Jij zou ook in Afrika geboren kunnen zijn. God heeft echter besloten om jou hier geboren te laten worden. Ik heb eens een klein stukje over racisme op de vrijeschool gelezen. En de beruchte uitspraken van Rudolf Steiner, ach, ik voel me prima op de vrijeschool van nu en ga niet achter het verleden aan."

Vrijeschool in Afrika?

"Het Afrikaanse schoolsysteem is heel verschillend van de vrijeschool. In Togo ligt de nadruk op kennis. 'Kennis is niet zo belangrijk' zei iemand hier me eens. Maar in Afrika wordt kennis gezien als belangrijke bagage om goed terecht te komen. Ouders geven er alle macht aan de docenten, die streng zijn. Als leerling moet je hard werken: de besten gaan voor. De leerlingen worden gerangschikt. *'Le premier de la classe, le deuxième de la classe'* etc. Mijn moeder moest hard werken voor ons, dus het enige wat wij voor haar konden doen was onze uiterste best doen op school. Bij goede resultaten krijg je cadeautjes, niet alleen van je familie, maar ook van school: boeken, schriften, die hoef je dan niet te kopen voor het volgende school-

jaar. Op de vrijeschool wordt niet zo gekeken naar cijfers. Iedere leerling is gelijk in de les.

Ik heb hier heel veel geleerd over hoe je met de jonge mens om moet gaan. En ik wil hier graag blijven werken, maar soms dwalen mijn gedachten af naar Togo... Een kleine school in het dorpje van mijn vader heeft al een paar keer geschreven om hulp. Sommige kinderen kunnen niet naar school, gewoon omdat ze geen potlood of pen hebben. Het lijkt me geweldig om daar iets te kunnen bijdragen. Het liefst zou ik over een paar jaar met een aantal leerlingen naar mijn land gaan om daar een vrijeschool op te zetten. Mensen van andere vrijescholen zijn daarbij natuurlijk altijd welkom. Ik zou het prijzen als zoiets zou gebeuren, want ook de kinderen in Afrika verdienen een ontwikkeling op de vrijeschool. Waar de leerkrachten, zonder naar huidskleur en achtergrond te kijken, bijdragen aan de opvoeding en innerlijke ontwikkeling van jonge mensen. Om te worden wie ze willen worden. *'L'être d'un être est persévérer dans son être.'*

INTERVIEW: DIANA ROZENDAAL
FOTOGRAFIE: ROMAN FLIMEL

Schaapje schaapje...

Verzendhuis voor wollen- en zijden ondergoed

Milieukeur, biologisch en Demeterkwaliteit

Vraag om onze
herfst/winter catalogus via
info@schaapjeschaapje.nl

www.schaapjeschaapje.nl

Orson Wellesstraat 6, 1325 HB Almere

Uitgeverij Christofoor

Al zingend het nieuwe jaar in!

172 liederen – voor thuis, vrije tijd of op school.
Ordering naar sfeer, niveau, landen, canons en kringloop
van het jaar.

Met akkoordbegeleiding en didactische aanwijzingen.
Alle liederen zijn ingezongen op CD.

Samengesteld door Madeleine Ingen Housz

Liedbundel € 24,90 / 3- cd -set € 24,90

Verkrijgbaar in de boekhandels of

www.passieprojecten.nl

Trepain Leembouw

hendrik kraak

- Ontwerp/advies/restauratie • Levering van alle leemmaterialen
- Bouwen van lemen fin-ovens • Verzorgen van workshops
- Uitvoeren van opdrachten (door heel Nederland)

Bouwen met inspiratie

Het gebruik van mens- en milieubewuste bouwmaterialen draagt bij aan gezond bouwen en wonen.

Onuitputtelijke bron

Leem is duurzaam en eenvoudig te verwerken en gemakkelijk in onderhoud.

Gezondheidsaspecten

Leem zorgt voor een goede vochtregulatie in het binnenmilieu. Een lemen wand blijft koel in de zomer en warm in de winter. Laadt niet electrostatisch op en geeft geen schadelijke stoffen af. Leem werkt neutraliserend op kookluchtjes en andere indringende geuren.

Bloemendalsestraat 53B - 3811 ER Amersfoort
Tel.: 033 470 15 98 - Fax: 033 470 19 14
E-mail: trepain@planet.nl - Website: tierrafino.nl

Nieuw op internet:

Kruidencomplexen

- krachtig
- vers
- betaalbaar
- online bestellen
- snelle levering

Verbeter op een natuurlijke manier je lichamelijke
conditie met kruidencomplexen van Fyto-Centrum.

Kennismakingsaanbieding:

Reinigingscomplex € 12,95

i.p.v. € 14,95

Ideaal als najaarskuur. Ontgift lever, nieren, darmen, bloed,
lymf en huid. Geeft je lichaam een goede start voor de winter!

www.fyto-centrum.nl

Heidi uit Marrakesh

Ze lijken gemaakt voor de kerstjurk van een meisje uit de Alpen maar ze komen rechtstreeks uit de Medina van Marrakesh. Deze riemen zijn door Marokkaanse ambachtslieden gemaakt in opdracht van Julie Klear en Moulay Essakalli, het ontwerpersduo achter Zid Zid Kids. Zij wonen en werken, met hun twee kleine kinderen, in Marrakesh. Het bedrijf probeert zo duurzaam mogelijk te produceren en neemt zijn verantwoordelijkheid op het gebied van eerlijke handel. Leren riem van Zid Zid Kids, prijs € 29,90.

Voor verkoopadressen kijk op www.pingodemel.nl

Seizoener

SHOPPING

Schaapje 1

Alsof je een echt lammetje aait, zo lief en zacht voelen deze baby-speelballen van vervilte lamswol. Met bolletjes, lusjes of lintjes: aan elke bal valt weer iets anders te ontdekken. Alle producten van NooNoo Design zijn handgemaakt, duurzaam geproduceerd en de gebruikte lamswol is 100% ecologisch.

Lambstails van Noo Noo Design, prijs € 22,50 voor 3 stuks.

Te koop bij www.feelgoodies.nl

Schaapje 2

Kreeg ik vroeger alleen bij de gedachte aan wollen onderkleding al kriebel, sinds ik kennis heb gemaakt met Schaapje Schaapje is dat over. Natuurlijk, het voelt anders dan katoen en dat is een beetje wennen. Kriebelen doet het echter al jaren niet meer. Wol ademt lekker, is soepel en beschermt tegen de winterse kou. Schaapje Schaapje heeft een eigen lijn, waar dit rompertje en legging van 100% pure merinowol onderdeel van zijn.

Rompertje en legging van Schaapje Schaapje, prijzen v.a. € 15,-

Verkrijgbaar via www.schaapjeschaapje.nl

Smeren

Weleda had al een kleine mannenlijn met scheerproducten, maar heeft nu een eerste voet gezet in de wereld van gezichtscrèmes voor heren. Na het scheren de kou in met een trekkerige huid is wat Weleda betreft verleden tijd. De nieuwe Hydraterende Crème voedt en beschermt de van nature vochtarme mannenhuid. De crème ruikt subtiel fris en zelfs een beetje stoer. En laten we eerlijk zijn, dat laatste vinden we best belangrijk!

Hydraterende crème voor de man, Weleda.Tube 30ml, prijs € 8,95.

Verkrijgbaar bij natuurvoedingswinkels en reformzaken.

Grüsse aus Annaberg

Deze papieren adventster met achttien stralende punten is gemaakt in een oude familieboekbinderij in het pittoreske Annaberg in Zuid-Duitsland. Met zichtbaar vakmanschap, messcherp gevouwen. Zelfs de doos waarin je de ster kunt opbergen is handgemaakt, degelijk en mooi. Die kun je dus fijn voor iets anders gebruiken, want na de adventstijd gebruik je de ster misschien wel als hanglamp.

Daarmee tover je namelijk je (slaap)kamer om tot permanent sprookje!

Annaberger vouwster, 58 cm doorsnede, prijs 24,95. Bijbehorende verlichtingsset, prijs € 6,95.

Te koop via www.seizoenwinkel.nl

Kastanjes

De donkere volle smaak van kastanjes past goed bij warme stoofschotels in de winter. Het merk Sierra Rica maakt het ons makkelijk in de keuken. Ze hebben de allerlekkerste biologische kastanjes in Spanje uitgezocht, gepeld, gekookt en in een glazen pot gedaan. Ze kunnen zo uit je keukenkast de stoofpot in.

Gekookte kastanjes van Sierra Rica. Prijs € 4,30 per potje van 200 gr.

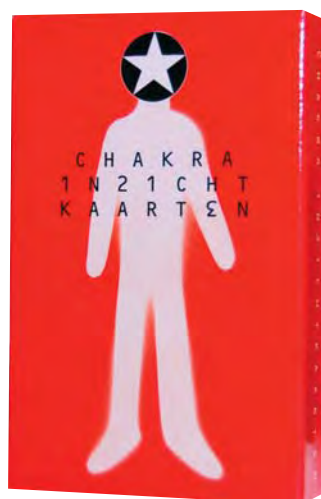
Verkrijgbaar bij natuurvoedingswinkels. Kijk voor informatie op www.terrasana.nl.

Blind kiezen voor inzicht

De chakraarten van Mary Freling zijn helder vormgegeven, teksten zijn mooi, to-the-point en kunnen ook werkelijk inzicht verschaffen. De kaarten zijn onderverdeeld in de kleuren die bij de zeven chakra's horen. Omdat je die van tevoren niet mag zien trek je je kaart dan ook, heel spannend en intuïtief, met je ogen dicht.

Chakra inzichtkaarten van Mary Freling. 49 kaarten en handleiding, prijs € 13,50. Via Uitgeverij Koppenhol, ISBN 9085080371. Verkrijgbaar bij boekhandels, esoterische winkels en via www.tarot.nl

Koekjes

Winterboom, koekjesboom
Het is alsof ik nog wat droom
Sneeuwvlokjes en ijskristallen
Uit de hemel neergevallen
Zie ik voor mijn raam verschijnen
Ik wil er eentje, liefst die kleine
Takkenkoekjes voor mij en jou
Mmm, dat smaakt naar meer en gauw
Geweldig geurend en zondig zoet
Maar het verwarmt je o zo goed.

Wat zul je iedereen verrassen met deze rijkelijk gevulde winterboom. De bladeren zijn weliswaar verdwenen en het groen is ver te zoeken, maar toch is de koekjesboom onweerstaanbaar voor ieder kind. Zoek in het bos een mooie tak waar je voor de jarige een slinger-tje aanhangt. Hang er vervolgens de zelfgebakken ijskristallen en sneeuwvlokken in. De bijzondere uitsteekvormpjes vind je in iedere gespecialiseerde kookwinkel.

Wil je weten hoe jij zoete koekjes moet bakken? Ga dan naar de website: www.seizoener.nl. Daar vind je het recept. Je bent gegarandeerd een koude, donkere wintermiddag onder de pannen met het maken van deze traktatietopper.

boom

PRODUCTIE & STYLING: MARGREET TJALSMA

D E N I E U W E
B O E K E R I J

VOOR DE MOOISTE
ANTROPOSOFISCHE BOEKEN:
WWW.DENIEUWEBOEKERIJ.NL

STEYNLAAN 55 3701 EC ZEIST

T 030 6923250

F 030 2802896

WWW.DENIEUWEBOEKERIJ.NL

INFO@DENIEUWEBOEKERIJ.NL

RAAKLIJN

INTERIMMANAGEMENT & COACHING
PERSOONLIJKE BEGELEIDING
Nico Engelaer

Raaklijn staat voor coaching en intervisie, reïntegratie, heroriëntatie en organisatie.

Voor wie?

Ons programma is bedoeld voor organisaties en individuen die op hindernissen stuiten of zijn vastgelopen.

Visie

In onze visie ligt het vinden van je eigen missie centraal. Het is voor ieder mens een uitdaging zo dicht mogelijk bij zichzelf te komen, zodat hij zijn eigen missie weer kan herkennen. Veel kan gevonden worden uit je successen, maar ook uit de hindernissen die je in het leven tegenkomt. Door het licht hierop te laten schijnen kun je terugvinden wat bij je hoort. Het resultaat schept nieuw perspectief. Ons programma ondersteunt dit proces. Dit geldt zowel voor personen als voor organisaties.

Folders en offerte op aanvraag.

Hermelijnsaan 3, 3734 HC Den Dolder

030 2288 558 / 06 536 991 33

info@raaklijn.nl / www.raaklijn.nl

foto: Peter Bakker

Boekrecensies

Druppels vallen hoorbaar neer of hangen als verstilde ijspegels voor het raam in het licht van de stille maan. Het huis kraakt en kreunt, de ramen rammelen met onheilspellende regelmaat. De plots intredende winterkoude en donkerte overvallen mij genadeloos. Gauw klap ik de luiken dicht, gooi nog een blok hout op het vuur, steek de kroonluchterkaarsen aan en vlei me op het schapenvacht met mijn boek. Avond aan avond beleef ik zo meeslepende avonturen die aanvankelijk niet de mijne zijn maar dat gaandeweg wel worden. Totdat we met Maria Lichtmis de kaarsenstompjes in alle vroegte naar de IJssel brengen. Dan zijn de verhalen gelezen, gaan de kaarsen uit en onze luiken weer open. Tot die tijd echter is er genoeg winters leesvoer aan te bieden.

Het mooiste van Kerstmis is toch als je een ander iets kunt geven

Georg Dreissig is een verhalenverteller pur sang, ik zie helemaal voor me hoe hij deze verhalen aan zijn kinderen heeft verteld. Deze adventsvertellingen moet je lekker uit 't hoofd vertellen, daar

lenen ze zich bij uitstek voor. Dit komt mede door de soepele manier waarop ze geschreven zijn; je voelt je persoonlijk aangesproken, je wordt het verhaal ingetrokken. Het is alsof uitgeroepen jou een eeuwenoud geheim ter ore komt. De sfeervolle vertellingen doen je samen met je kind even in een totaal andere wereld belanden. En komt je kind met de vraag hoe oud het Christuskind eigenlijk is, dan kun je in deze bundel daarop een wonderschoon antwoord krijgen. Een kinderlijk mooie kijk op reïncarnatie. De mensen worden van buiten met de jaren weliswaar ouder, maar van binnen worden ze steeds weer opnieuw geboren. Je ziet het aan het licht in hun ogen dat dan weer opflakert. En het Christuskind? Hij brandt ieder jaar één heilige nacht lang mee in eenieders lantaarntje, zonder ooit een baard te krijgen.

G. Dreissig: Het geheim van Bethlehem
Uitg. Christofoor € 14,50 (6+)

Noem het karma of noem het God, maar ik geloof dat niets zonder reden gebeurt

Zoë is dertien jaar en paranormaal begaafd. Ze ziet flitsen uit de toekomst, kan aura's lezen en heeft contact met de

geesten van overledenen. Als het verhaal begint gaat ze naar een nieuwe school in Hoorn en stelt ze zich zo onverschillig mogelijk op. Ze heeft inmiddels

al heel wat voor haar kiezen gehad; de scheiding van haar ouders, pa een nieuwe vriendin, de verhuizing naar een heel andere stad, en vooral ook het overlijden van haar beste vriendin Evi. Zoë heeft het zien aankomen en zit nu met een schuldgevoel hierover. Het boek leest lekker vlot; je bënt Zoë bijna gedurende die 140 pagina's, zo invoelbaar is alles beschreven. Niet alleen voor bovenbouwers een aansprekend boek, ook ouders lezen dit ongetwijfeld met veel aandacht.

S van der Vlucht: Schuld (15+)
Uitg. Lemniscaat

Geen terugverlangen, geen wensen, alleen beleven!

Wat een bijzonder boek heb je hiermee in handen. Om helemaal stil van te worden. Het gaat over leven na de dood.

Beschreven door Lycki, de zuster

van een overleden jonge Duitse kunstenaar. Deze Botho Sigwart zond na zijn dood boodschappen naar zijn zus waarin hij tot in detail verhaalde over zijn leven in het hiernamaals. In feite is het een soort reisverslag uit de wereld na de dood geworden. Rudolf Steiner heeft de verslagen indertijd ook gelezen en de afzender als zodanig 'bevestigd'; Sigwart was op aarde een van Steiners eerste volgelingen.

Het boek eindigt met een nawoord van M. In 't Veld, waarin hij onder andere aanraadt de inhoud niet klakkeloos aan te nemen, maar evenmin te vroeg af te wijzen. "Denk de inhoud, beschouw

hem, stel hem je voor, zonder te besluiten of het al dan niet zo is." Als je zo dit boek openslaat, dan zul je zonder meer een verrijkende leeservaring aangaan. Ik gun het eenieder.

Sigwart: Bericht uit het leven na de dood (17+)
Uitg. Kamerling € 27,50

Mensen die we missen, zitten binnen in ons

Olle is dol op zijn stoere buurmeisje van negen, Lena. Zij is zijn beste vriendin. Maar is hij ook haar beste vriend? Daar twijfelt Olle aan, want ze zegt het

nooit. Samen halen ze heerlijk veel katentekwaad uit, een beetje in de sfeer van Astrid Lindgren. Die vergelijking is niet zo vreemd overigens, want het verhaal speelt zich af in een gemoedelijk plattelandsdorpje in Scandinavië. Het midzomerfeest wordt gevierd, er worden wafels gebakken, een boot omgebouwd tot ark en een heel oud paard gered. Alles is vredig en goed, totdat Lena gaat verhuizen. Dan vindt Olle er allemaal niets meer aan en is hij intens verdrietig. Een mooi boek om zelf te lezen als negenjarige. Grappig, ondeugend, ontroerend. Een ode aan de vriendschap. M. Parr: De wonderlijke lotgevallen van Olle en Lena
Uitg. Lannoo € 13,95 (9 jr)

Door je innerlijk ritme te volgen bevordert je het beste je psychische en lichamelijke harmonie

Denk je in deze tijd ook wel eens: hm, mijn uiterlijk verwelkt? Weer een rimpeltje erbij, droge handen, pluizig haar, bleke

snoet, maar je wil niet over op de Botox? Dan is het wellicht een tip om het boek over Pure Schoonheid volgens het Dr.Hauschka concept eens door te

kijken. Er staat een volledig verzorgingsprogramma in voor gezicht, lichaam en geest. Maar ook word je ingewijd in de geheimen van echte ontspanning, krijg je verrukkelijke recepten voorgeschoteld en kun je lezen hoe je innerlijke schoonheid versterkt, compleet met een 30-dagen schoonheidsprogramma. De fotografie is werkelijk schitterend. Pure verwennerij in deze donkere dagen. S. West Kurz: Pure Schoonheid
Uitg. Christofoor € 24,90

In januari kom ik nog niet vaak op mijn tuin, wel orden ik mijn zaadkist en maak een moestuinplan

Er zijn mensen die nog nooit met hun handen in de aarde hebben zitten wroeten op zoek naar een aardpeer. Dat wordt na het

lezen van dit boek beslist anders. Alles over kweken, wisselen en snoeien, zaaien, planten en oogsten zal de revue passeren komend jaar. Gelukkig heb je de winter nog om het boek rustig door te spitten. Het staat werkelijk boordevol aanwijzingen hoe je dit alles moet doen en ook precies wanneer. Per maand ingedeeld, met handige tips en erg originele (en bruikbare!) recepten (waterkerslasagne met aardappel, knollenkoekjes, snijbiettaart, dahlijam). Lekker praktisch en vooral ook inspirerend, mede dankzij de imposante fotografie. Een mooie zegswijze in dit verband is de volgende: Is het in Januari nat, leeg blijven schuur en vat!

C. Zeevat en A. Withagen: Wilde venkel & rabarber
Uitg. Spectrum € 24,95

Als je van iemand gewonnen hebt, lach hem dan niet uit

Oh, wat een heerlijk spannend ridderboek! Weer een van de vele? Nee, deze is echt fijn. Een kleine, behendige weesjongen van 15 jaar woont op Kasteel Redmont en wil dolgraag krijger worden. Hij krijgt echter een opleiding tot Grietze Jager (spion van de koning) en moet samen met zijn leermeester een geheime

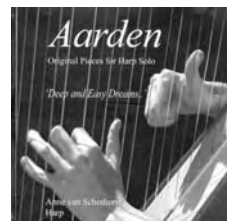
missie tot een goed einde brengen. Dus geen zwaard en paard, maar pijl en boog en camouflagecap. Dat is even slikken voor de kleine Will, temeer daar

zijn vriend wel tot ridder opgeleid wordt. Hun vriendschap wordt dan ook danig op de proef gesteld. Niet alleen avontuurlijk, maar ook een ontroerend verhaal, met hier en daar wat Tolkienachtige elementen. Ondanks de uitgebreide uitwerkingen van de personages en de gedetailleerde beschrijvingen van de omgeving zit er veel vaart in het boek; het leest als een trein. En dit is nog maar het eerste deel!

J. Flanagan: De grijze jager (De ruïnes van Gorlan)
Uitg. Gottmer € 14,95 (v.a. 12jr)

Liefde is als het verlangen om verlangd te worden je zo sterk pakt, dat je eraan kunt sterven

Ik zei het al eerder: in deze donkere maanden wil je toch niets liever dan je oprullen op de bank met je boek, koekjes en poes ernaast. Mocht je dan nog wel wat geluid willen horen, zet dan deze cd op. Dat is namelijk niet zomaar 'geluid'; het zijn prachtige, dromerige klanken van de harpiste Anne van Schothorst. Met nu en dan het geluid van vogeltjes of de zee kom je bijna in een meditatieve stemming. Helder en lieflijk, omhullend en indrukwekkend. Het zijn op zich eenvoudige melodieën met veel herhaling, maar daardoor krijgen ze de kracht van een mantra. Voor je het weet is het je favoriete cd en staat hij de hele dag op. A. van Schothorst: Aarden € 15,90
www.harpsoul.nl

MARGREET TJALSMA

Seizoener marktplein

Vanaf dit winternummer is het mogelijk om in het klein te adverteren in de Seizoener. Heb je een vakantiehuisje te verhuren, geef je workshops of therapie, ben je zoek naar een kinderlied, een wandelmaatje of wil je reclame maken voor je (kleine) bedrijf? Met de regeladvertenties in het landelijke deel van de Seizoener bereik je zo'n 5000 vrijeschool-gezinnen, die geïnteresseerd zijn in wat jij te bieden of te vragen hebt!

CURSUS EN OPLEIDING

DOPPIO Stemtraining en presentatie. Op ontspannen en duidelijke manier praten en ingaan op je toehoorders. Doppio: 0655178938, doppio-stem@tiscali.nl

Privé muzieklessen in Tiel

Hildegard en Chris Meijerink geven les in: Zang, Piano, Basgitaar muzieklessen@foolishheart.nl www.foolishheart.nl - 0344 633779

Chocoladeworkshop - Workshops om je vingers bij af te likken. Maak kennis met alle ins en outs uit de warme wereld van chocola. Tel. 0575-530837/0575-527491

Zin in een workshop MOZAIEK?!!

Kom naar Studio Mozaïek en maak iets moois... Ilse Bielok 0344683682 ilsebielok@12move.nl www.studiomozaiiek.nl

VERZORGING

Houd je niet van permanent en onnatuurlijk geblondeerd haar? Wil je graag haarverzorging met natuurlijke producten? Bel dan met **PUURHAAR**. Jouw biologische kapper in Tiel en omstreken - 06 23101937.

SUPERKADO-AANBIEDING!!

Nu bij Studio Avalon: CADEAUBON voor lichaamsmassage met aroma-therapie! Voor heerlijke ontspanning na de decembermaand.

Geen € 95,- maar € 80,- Geldig t/m 29 februari. Tel: 0344-63 19 46

Een goede darmfunctie, de basis voor een goede gezondheid! Reinig en voed je lichaam met hoogwaardige kwaliteit **Aloë Vera dranken**. Bel: 072-5617192.

THERAPIE

Kennismaking met haptonomie: student haptotherapie zoekt mensen met hulpvraag of belangstelling. Marloes Bohlken, 0344-634952 Tiel.

WOONRUIMTE

Te koop gevraagd: **recreatiewoning**. Schrijfster uit het drukke Amsterdam zoekt een rustig gelegen, sfeerol en redelijk onderhouden vakantiehuisje in een groene omgeving, om in alle rust te kunnen werken. Maar ook om er met met ons kleine gezin zo nu en dan even helemaal uit te zijn. Liefst in Gelderland, Overijssel of rond de Utrechtse Heuvelrug - maar andere plekjes zijn ook welkom. Eventueel op eigen grond - moet wel het hele jaar toegankelijk zijn! Reakties graag mailen naar: marit-gen@orange.nl

DIVERSEN

ASTROLOGIE De geboortehoroscoop laat ons het gereedschap voor deze incarnatie herkennen. Wil je meer hierover weten, schroom je niet en neem

Regeladvertenties

- Minimum afname 150 lettertekens = € 30,- (letters, leestekens en spaties)
- daarna per 50 lettertekens erbij: € 10,-
- is inclusief 19% BTW
- met toezenden factuur: € 5,- extra
- met toezenden bewijsexemplaar: € 7,- extra

Opgave via: www.seizoener.nl, of email: regeladvertentie@seizoener.nl.

Alleen bij vooruitbetaling worden regeladvertenties geplaatst.

De volgende uitgave, Lente-Seizoener 2008 verschijnt op 23 maart. Regeladvertentie + betaling inzenden voor 3 maart 2008!

contact op met mij. Tel. 0344 - 645302 www.heidrun-astrologie.com

Sprookjes-achtige, kleurrijke SCHILDERIJEN. Ook voor kinderkamers. Kijk op: www.lindagoudsblom.nl

Meer plezier in je tuin met een tuinadvies, tuinontwerp of beplantingsplan van **Esther de Winter Natuurlijke tuinen**. Kijk op www.natuurrijketuinen.nl.

Weet u wát u wilt vertellen, maar niet hoe? **SCHRIJFKUNST** verzorgt uw brieven, toespraken, persberichten, brochures etc. Mail schrijfkunst@kpnplanet.nl

Pinto de kindertroubadour zingt en vertelt feeëriek liedjes en vrolijke verhalen. Een waar festijn voor groot en klein! 0344-651980/0622-736351. www.kindertroubadour.nl

Unieke mozaïk tuinbankjes formaat 40x40x50 cm. Deze bankjes kunnen op bestelling in elke gewenste kleur gemaakt worden. Info: mail naar soo@seijs.nl of bel voor een afspraak om voorbeelden te bekijken naar 06 51 81 42 41

De **Stichting WelZijnkinderen** komt op voor de belangen van kinderen en jongeren van alle leeftijden. Uitgangspunt is, dat de jeugd van deze tijd intuïtieve, zelfbewuster en meer gericht op zelfverwezenlijking en in hun individuele kwa-

liteiten gezien willen worden. Een aanpak die **uitgaat van kwaliteiten** voorkomt gedragsproblematiek. De stichting is een initiatief van ouders, onderwijzers en hulpverleners en informeert over (onderwijs) organisaties, instellingen, bedrijven en hulpverleningspraktijken die vanuit de **kwaliteiten en talenten** van jeugdigen werken: Dus vanuit wat er **wel is** in plaats van wat er mis is en ontbreekt! Info: www.welzijnkinderen.nl info@welzijnkinderen.nl

Op zoek naar een mooi, passend geboortekado? Ga naar: www.derondearde.nl voor een geboortemandala met naam en geboortedatum in de mandala verwerkt.

Kinderfeestje? Het Baktheatertje vertoont tafelpoppenspelletjes van bv. het koekenmannetje, daarna zelf mannetjes bakken. Bij Zutphen v.a. begin februari: 06-25536965

Live! Meeslepend speelt Ruloff Manuputty eigen muziek op accordeon en piano. Diner, feest, concert, of...? Ook percussie (-workshops). Ruloff@Chello.nl

Heb je last van rommel om je heen en ben je te vaak je spullen kwijt? **De opruimspecialist** komt helpen; van kast tot heel huis. Joselohr@chello.nl

JOY design®
creative

De betaalbare internetwinkel voor antroposofische seizoenstafel pakketten, (sprookjes) figuren en poppen die gemaakt worden van uitsluitend natuurlijke materialen.

www.joydesign.eu

Wij leveren o.a. nicky velours, 100% wolvlit, flanel, tricot, sprookjesvilt en aanverwant materiaal voor de seizoenstafel

Tevens verzorgen wij cursussen/workshops in Eindhoven

Ook het ophalen van bestellingen is geen probleem

van Haver

tot Gort

Wil je ook het beste voor Moeder Aarde, jezelf en je kinderen?

Biologische producten handig online bestellen

10 tot 30 % korting!

Kijk op de site voor het Haverpunt bij jou in de buurt of start zelf een Haverpunt en profiteer nog meer!

www.vanhavertotgort.nl

Heilige Koe

Panir, lekker nieuws

Panir, een heerlijke vleesvervanger..

- is een unieke kaassoort gemaakt van biologische melk en citroenzuur.
- smelt niet en kan worden gebakken, gefrituurd of gegrild.
- heeft een romige en neutrale smaak, kinderen zijn er gek op.
- is zuiver, voedzaam en makkelijk te bereiden.

Te koop bij uw natuurvoedingswinkel.
Zie ook www.panir.nl voor recepten.

puur
licht

kaarsen van 100% bijenwas

dipam

neem een proefpakket!

Nu voor € 22,50
(in plaats van € 27,00)

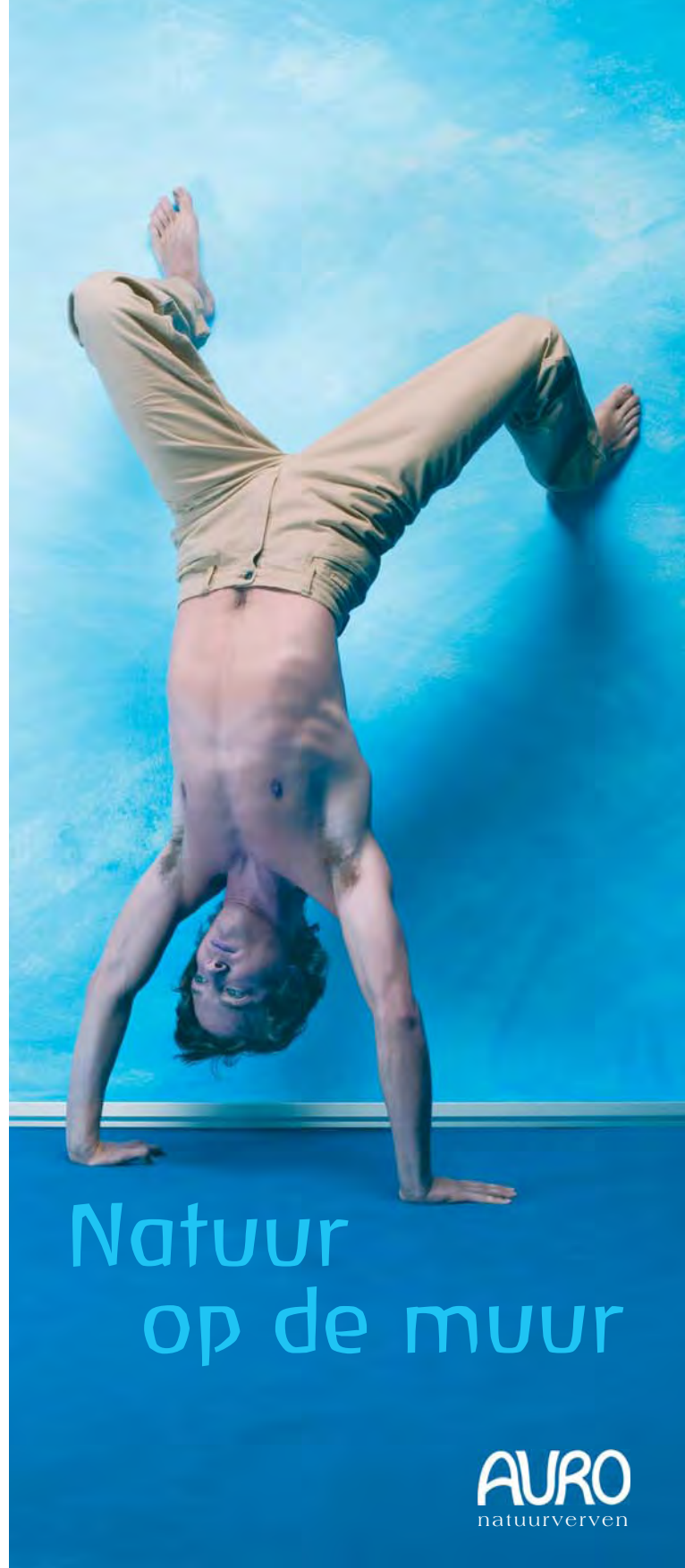
U ontvangt: stompkaars 8 x 11 cm, 7 theelichten, 2 dinerkaarsen 2,2 x 25 cm. Eindejaarsgeschenk (theelicht met glaasje op vilten ster), gelukdoosje (2 kaarsjes met lucifers).

U kunt het proefpakket verkrijgen bij uw natuur-voedingswinkel en tevens via www.bijenwaskaars.nl of door een kaartje te sturen naar:

Bijenwaskaars.nl
Antwoordnummer 84377
2508 WB 's-Gravenhage

Deze aanbieding geldt alleen voor Nederland.

Dipam CV Driebergen
www.dipam.nl

Natuur op de muur

AURO
natuurverven

Echte verf hoort niet te stinken. Echte verf, zoals die van de firma Auro, ruikt lekker. Hij is gemaakt van natuurlijke grondstoffen, die nauwelijks bewerkt zijn. Daardoor kan de muur ademen en draagt hij bij aan een goed klimaat in huis. Voor synthetische kleuren als signaalrood en gifgroen ben je bij Auro trouwens aan het verkeerde adres. Hun staalkaart met mooie diepe natuurpastels daarentegen is heel groot! Net zoals het aantal verwerkingstechnieken, van simpel dekkend tot meerkleurig gesluierd.

www.auro.nl - tel. 0511 425628

Kleurrijke verhalen om mee te zingen, te spelen en te knutselen

€24,95

€24,95

€19,95

€24,95

€19,95

Verhalen waar je warm van wordt

van Maria van Donkelaar en Martine van Rooijen.
Vrolijk geïllustreerd door Sandra Klaassen.

www.lemniscaat.nl

